

Lucián Očkovský

Grónsky pes a jeho etológia
v
KALAALLIT NUNAAT

alebo

QIMMEQ
v
Grónsku

Autor: Lucián Očkovský
Názov: Grónsky pes a jeho etológia
v KALAALLIT NUNAAT
alebo QIMMEQ v Grónsku
Vydavateľ: (c) Lucián Očkovský 2023
Autor fotografií: (c) Lucián Očkovský 2023
Rok vydania: 1. on line 2024
URL: greenlanddogethology.com
ISBN: 978 - 80 - 570 – 5557 - 0

lucian.ockovsky@gmail.com

www: lucianoockovsky.sk

[facebook.com/Lucian Gronsko](https://facebook.com/LucianGronsko)

[YouTube/Lucián Očkovský](https://YouTube/LuciánOčkovský)

Grónsky pes (gr. *qimmeq* , tiež gr. *qimusseq* grónsky saňový záprahový pes, ang. *greenland sled dog*, dán. grønlandske slædehund), jeho etológia, typy svorkových vlastností a svorkového správania : submisívne svorkové správanie, dominantné svorkové správanie, hierarchia svorky, držanie a uviazanie svorky a socializácia šteniec a mladých psov do svorky a so psami vo svorke, ľuďmi a inými svorkami, budovanie svorky a záprahu, jeho minulosť, grónska tradičná kynológia, ako fenomén tradičnej loveckej kultúry Inuitov, jeho súčasnosť a osobné skúsenosti v krajine ich pôvodu a doma. Hierarchia svorky je popísaná aj so špecifickým inštitútmi svorky grónskych psov a to vodcu a jeho pomocník a bratstvá dvoch súrodencov psov. Socializácia je popísaná a rozdelená do pätnástich kategórií a štádií.

Greenland dog (*qimmeq* , *qimusseq* greenland sled dog, grønlandske slædehund) its ethology, types of pack traits and pack behavior : submissive pack behavior, dominant pack behavior, pack hierarchy and structure, keeping and tying the pack and socializing puppies and young dogs into the pack and with the dogs in the pack, with other dogs in neighbor packs, with humans; pack and team building, its past, Greenlandic traditional cynology, a phenomenon in traditional Inuit hunting culture, it present and personal experiences in their country of origin and at home.

The hierarchy of the pack is also described with the specific institutions of the pack of Greenland dogs, namely the leader and his helper and brotherhoods of two dog siblings. Socialization is described and divided into fifteen categories and stages.

Grønlandske slædehund (*qimmeq* , *qimusseq* greenland sled dog,) dens etologi, typer af flokarakteristika og flokadfærd, flokadfærd: underdanig flokadfærd, dominerende flokadfærd, flokhierarki, at holde og binde flokken og indflydelse på socialiseringen af hvalpe og unge hunde i flokken og med hunde i flok, mennesker og andre klemmer, pack og bygge en hunde holdt, dens fortid, grønlandsk traditionel kynologi, som et fænomen af traditionel inuit jagtkultur, dens nutid og personlige oplevelser i deres oprindelsesland og hjemme. Flokkens hierarki studeres også med de specifikke institutioner i flokken af grønlandske hunde, nemlig lederen og hans hjælper, næstkommanderende ,og to søskendehundes broderskaber.

Flokkens hierarki er også beskrevet med flokkens specifikke institutioner, nemlig lederen og dennes hjælper og broderskaber til to hundesøskende. Socialisering er beskrevet og opdelt i femten kategorier og stadier.

„Psy , tieto nádherné a vytrvalé zvieratá, ktoré jediné umožňujú ľuďom žiť v týchto zemepisných šírkach, je jednoducho nutne považovať za ôsmy div sveta. Človek je pred nimi, pred ich zdatnosťou a vernosťou obdivom celkom nemý.“

Aage Gilberg

Úvod	7
Životné podmienky psov a ľudí a moje skúsenosti	11
Hla	11
krajina (<i>nuunat</i>) počasie (<i>sila</i>	12
sneh	15
dážď (<i>nakajaq</i>)	21
orgán (<i>piteraqa</i>)	22
polárna noc (<i>keperlak</i>) a polárny deň	23
Používanie grónskych psov	23
Minulosť	23
Súčasnosť	24
Svorka (ang. <i>pack</i> , dán. <i>flok, spand, kobbel</i>)	25
Selekcia	26
Svorka psovod	27
Plemenné charakteristiky grónskych psov	27
- Svorkové vlastnosti	28
-dominancia, submisia	28
-Socializácia (ang. <i>socialization</i>)	30
-Svorkové správanie, prejavy, učenie a upevňovanie	31
- dominantné svorkové správanie	32
- submisívne svorkové správanie	32
Sociálne správanie šteniec a mladých psov	33
Svorkové správanie dospelých psov – interakcia	34
Sociálneho správanie dospelých psov v širšom poňatí	35
Svorka grónskych psov je svorka rodinného typu	36
Hierarchia (hierarchická štruktúra psov samcov)	37
vodca svorky (dán. <i>basen, førerhund</i> , ang. <i>boss, leader of the pack</i>)	39
pomocník, brat pomocník (dán. <i>næstkommanderende</i>)	41
(ang. <i>second-in command</i>)	
úlohy pomocníka	42
bratstvá (ang. <i>brotherhood</i> , dán. <i>broderskab</i>)	42
prvé bratstvo	44
druhé bratstvo	44
ďalšie bratstvá a psy	44
ďalšie psy vo svorke	45
posledný pes	45
Sučky vo svorke	46
vzťah sučky vodkyne k sučkách vo svorke	46
Sučky a dve svorky pri jedno obydlí	46
Sučky v osade	47
Vzťah psov ku sučkám	48

Svorka a záprah sučiek v Kanade	48
Vodca svorky a vedúca sučka ako chovný pár	49
Vekovú štruktúra svorky	49
Dynamika svorky	49
Zosadenie, výmena, vodcu, nový vodca svorky	51
Výmena vodcu psovodom	53
Postavenie bývalého vodcu vo svorke po jeho zosadení	53
Výmena pomocníka	54
Postavenie pomocníka po zosadení vodcu	54
Výmena ostatných psov	55
Budovanie svorky	55
A.Fáza socializácie - Socializácia šteniec a mladých psov	55
B.Fáza socializácie Upevňovanie socializácie dospelých psov	56
Kynologické systémy uplatňované v Grónsku v dejinách	57
Tradičný historický kynologický systém (THKS)	57
Súčasný kynologický systém (SKS)	58
Rozdiel medzi grónskou kynológiou a našou kynológiou	59
Spôsob držania psov, socializácie a vytvárania svorky	60
Kategórie socializácie	60
A. Socializácia deťmi v obydlíach	61
B. Socializácia šteniec a mladých psov ich matkou	63
C. Socializácia šteniec, mladých psov vlastnou svorkou a okolitými svorkami v osade v minulosti	65
D. Socializácia v minulosti aj súčasnosti v lete na ostrovoch	68
E. Socializácia vo výbehoch	71
F. Socializácia mladých psov v osade deťmi	71
G. Socializácia mladých psov dospelými psami v osadách a za osadami v súčasnosti	72
H. Socializácia šteniec a mladých psov druhom ich matky v súčasnosti	74
CH. Socializácia lovcom	75
I. Upevňovanie socializácie dvoch dospelých psov pri držaní na reťazi v súčasnosti	77
J. Socializácia pri kŕmení	79
K. Socializácia šteniec pri vychádzkach a tréningu ťahať sane	80
L. Socializácia mladých psov a upevňovanie socializácie dospelých psov v záprahu pri túrach v zime	82
M. Učenie pozorovaním, sociálne učenie	83

N. Socializácia vodcu svorky	83
Držanie, socializácia psov a budovania svorky vo výbehoch	84
Kynologický systém a socializácia v kanadskej časti Arktídy	85
Výsledok a cieľ socializácie	86
Negatívne správanie grónskych psov	87
Utratenie psa	88
Cudzí pes vo svorke	89
Cudzí pes v záprahu	90
Viac cudzích psov do záprahu	91
Agresivita voči ľuďom	91
Teritoriálny inštinkt	92
Lovecký inštinkt	93
Záprah	93
Uviazanie psov ku saniam - vejára a jeho typy	94
Vodiaci pes (vodca záprahu)	95
Povely pre psov	96
Zjazd po svahu	97
Neverbálne povely	97
Používanie biča	98
Komunikácia so psami počas jazdy v záprahu	98
Usporiadanie psov v záprahu	98
Moje osobné skúsenosti so psami doma	100
Svorka	101
Záprah	102
Poznanie	103
Expedície	103
Poznámky	106
Literatúra	107
Fotografická príloha	

Úvod

Grónsky pes v jazyku Grónčanov (*kalalisu*) znie *qimmeq* (pes), *qimusseq* (ťažný pes), v jazyku Inuitov v Kanade (*inuktitut*) znie *qimmiq*, *qimit*. Jeho štandard je v FCI pod názvom grónsky pes a má č. 274, kanadský eskimácky pes má č. 211. Je to rasovo čisté autochtónne endemické plemeno domáceho psa, ktoré vyšľachtili a používajú Inuiti v Grónsku a v Nunavut už 1000 rokov. Psy ako ťažné zvieratá na ťahanie saní sa používajú od kultúry Thule približne od r. 900 n. l. dodnes.

Táto tradičná lovecká kultúra existovala od styku s civilizáciou, vtedy sa začala meniť. Existuje v zmenenej podobe do dnešných dní a v rámci nej aj kynológia, spolunažívanie psov a ľudí, ich historické skúsenosti a adaptácia na polárne podmienky a spôsoby držania, chovu, použitia a socializácie psích svoriek a používanie záprahov. Inuiti boli v tejto dobe prírodným národom, v systéme kultúrnych typov podľa antropológa R. Thurnwalda je to kultúra zberačov a lovcov. Kynológia sa vyvinula v tejto kultúre a v zmenenej podobe existuje pred koloniálneho obdobia až dodnes. Preto sú niektoré spôsoby zaobchádzania so psami pre nás surové a v podmienkach našej kultúry neznáme až neprijateľné, ale zodpovedajú prírodným, klimatickým a kultúrnym podmienkam, v ktorých žili Inuiti.

História, život a osudy psov boli a sú zviazané s kultúrou ľudí a u oboch sú limitované surovinovými zdrojmi, polárnymi prírodnými a klimatickými podmienkami krajiny, v ktorej spolu žili.

Človek a pes sa živili a živia tou istou a jedinou potravou, ktorú polárna krajina poskytovala. Živia sa výlučne mäsom z koristi, ktorú lovec uloví za pomoci psov. Ich potravou sú tulene, mrože, tury pižmové, soby, vtáky, veľryby, žraloky a ryby. V polárnych podmienkach a v tradičnej inuitskej loveckej kultúre psy ako domestikované zvieratá by nemohli žiť bez ľudí a ľudia by nemohli prežiť bez psov. Psy umožňovali prežitie komunit v týchto polárnych oblastiach. Bez psov by ľudia nemohli loviť a zaobstarat potravu pre ľudí a bez ulovenej koristi by ľudia nemohli udržať pri živote svoje záprahy. Lovec a jeho záprah spolupracovali a spolupracujú, pričom psí záprah dopraví sane s lovcem na miesta, kde loví ryby a na loviská, kde kladie siete na lov tuleňov. Lovec a psy spolu lovili koristiť durením, a to najmä ľadové medvede, soby a tura severského. Psy pomáhali lovcovi pri love tuleňov tým, že vystopovali tulenie dýchacie prieduchy a označili ich lovcovi. Psie záprahy ťahali sane pri premiestňovaní osady na nové loviská a v zime prevážali zásoby mäsa zo zásobovacích jám do osady na doplnenie zásob. Psy tiež pomáhali vytiahnuť z mora ulovené veľryby, mrože a tulene. V Kanade pri sťahovaní a premiestňovaní osád nosili psy na chrbte stanové tyče, batohy s potravinami, vecami a majetkom dennej potreby. Psy zachraňovali lovcov aj

inak, a to vtedy, keď sa na túrach prepadli sane do trhlín v mori a do trhlín na horských ľadovcoch. Ľudia spolu so psami vytiahli sane, ktoré sa prepadli do trhliny. Inokedy ľudia vytiahli psov z trhliny. V prípade, že do trhliny spadol lovec, sane aj psy, život lovca aj jeho psov bol dokonaný. V jednom prípade to skončilo inak. Je známa jedna dramatická kapitola inuitskej odysey, a to príbeh lovca Usukutaaq, ktorý sa prepadol so svojím záprahom do trhliny na horskom ľadovci Politikens Bræ. Zachránili ho živého až po deviatich dňoch. Túto grónsku odyseu popisuje O. Svarre (2009, s. 99 – 104) a zmieňuje sa o nej tiež A. Bistrup (1943, s. 116). Polárna klíma je autorkou aj iných príbehov, v roku 1991 „môj nastávajúci spoločník prišiel o všetkých psov predchádzajúceho roku, keď na love na ľadovej kryhe bol prekvapený víchricou, ktorá prelomila kryhu a všetky psy zmizli s kryhou.“ (Fleischer, 2008, s. 15 – 16).

Nebol to len človek, ktorý ulovil zver. Stávalo sa, že pri lovoch so psami lovená korisť zvíťazila na lovcovými psami, ktoré ju durili a zabila ich:

„Bolo to práve v dobe, kedy som hnal záprah svojich psov po medvedej stope... sledoval som stopu, dokiaľ náhle skončila v dutej jaskyni v stene ľadovca... psom som sňal popruhy a všetky psy sa so štekotom vrátili do jaskyne... počul som zavýjanie svojho najlepšieho psa... vyšiel z jaskyne ťahajúc za sebou zadnú časť tela a pred mojimi očami padol a zomrel.“

Knud Rasmussen, 1908, s. 40

Zriedka sa stávalo, že lovná zver tak usmrtila nielen lovcove psy, ale jej obeťou bol aj sám lovec:

„Keď mal Usukutaaq sedem rokov, stratil otca. Na love ho roztrhal polárny medveď.“

Ole Svarre, 2009, s. 97

Grónčania chovali a chovajú psy v takzvaných psích oblastiach. Na západnom pobreží Grónska je táto oblasť vymedzená na juhu osadou Sisimiut, na severe osadou Qaanaaq, na východnom pobreží na juhu od osady Tasiilaq a na severe osadou Ittoqqortoormiit.

Klimatické a poveternostné podmienky a spôsob spolunažívania s ľuďmi, špecifický spôsob a metódy socializácie psov, výchovy, výcviku, tréningu, selekcie a pracovného použitia mali vplyv na vytváranie plemenných individuálnych a svorkových (etologických a sociálnych) vlastností tohto psieho

plemena, na jeho povahu, pracovné schopnosti a adaptáciu na prežitie v polárnych podmienkach.

Držanie, chov, výcvik a spolunažívanie psov a ľudí bolo fenoménom materiálne aj nemateriálnej kultúry Inuitov.

Psy a záprahy sú dominantným materiálnym kultúrnym fenoménom loveckej inuitskej kultúry, a to nielen ako ťažné a nosné zvieratá, ale v kultúre Inuitov pred ich stykom s našou civilizáciou mali svoje miesto aj v duchovnej kultúre.

„Psy mali silného ducha a mohli chrániť ľudí pred duchovnými nebezpečenstvami. Mnohí šamani mali psov ako svojich pomocníkov... psy majú silu chrániť ľudí od duchov.“ (Qavviaktoq, in Bennett – Rowley, 2005, s. 287)

„Taktiež mnoho psov môže byť *anátkok* (pozn. duchmi)... pes potom môže vidieť duchov a vyhnať ich a chrániť svojho pána a jeho dom pred duchmi.“ (Stefanson, 2001, s. 288)

V tradičnej kultúre Inuitov a gnozeológii poznania sveta a ontologickom chápaní sveta, triedení pojmov a vedomostí o svete a kultúre bol fenomén tzv. „stromu života“, ktorý sa skladá z troch najvyšších kategórií: na vrchu stojí človek (gr. *inuk iniut*), druhé, nižšie významné miesto zastávajú psy (gr. *qimmiq*) a tretie, nižšie miesto vecí (gr. *nirjuriit*), ktoré slúžia na jedenie, je to lovná zver. Pre úplnosť k týmto vetvám na strome života jestvuje ešte osem kategórií. Podľa súčasnej antropologickej filozofie bol úzky vzťah medzi prvými dvoma kategóriami, *inuk* a *qimmiq*, tie tvorili spoločnosť. Týmto postavením psov vo svete Inuitov a ich blízkeho vzťahu k ľuďom je vysvetlený zvyk, že Inuiti psov, okrem období hladomoru, nikdy nezabíjali ani nejedli a ich kožušinu nenesli na svojom oblečení (Freuchen, 1935; Rasmussen, 1931; Laugrand – Oosten, 2002), ani ich neutrácali zastrelením ako *nirjuriit* a tiež je vysvetľovaný zvyk, že v Kanade psy dostávali mená po živých ľuďoch (Rasmussen, 1931). „Vysvetlenie je v tom, že nikto nebol pomenovaný po jeho starom otcovi a jeho meno bolo dané psovi, ktorý bol potom prenesený do príbytku ducha starého muža.“ (Freuchen, 1935, s. 179; Laugrand – Oosten, 2002, s. 92)

Spoločenstvo bytostí *human being a non human being*, ako aj vzťah Inuitov k zvieratám je pojmom a teóriou súčasnej filozofickej antropológie. „Inuiti boli ľudskými členmi spoločnosti a psy boli zvieracími členmi spoločnosti, presnejšie non-human (bytosti, kreatúry).“ (Laugrand – Oosten, 2002, s. 90; Han H. Li, 2021, s. 7 – 11). Je to komplexný pohľad na svet

a nedá sa presne vysvetliť a pochopiť, keď sa myslením pohybujeme v kategóriách Aristotelovej logiky. Aristoteles (364 – 322 p. n. l.) vytvoril princípy dualistickej filozofie na ďalšie tisícročia až dodnes a zaviedol nové chápanie a poznanie sveta tým, že rozdelil svet na duálne kategórie, ako: život a smrť, živé a mŕtve, telo a duša, človek a zvieratá, živé bytosti a neživé veci, minulosť a súčasnosť, budúcnosť atď. Týmto zavŕšil starý, predchádzajúci, animistický, náboženský a myšlienkový systém poznania sveta a bytia, ktorý poznali starí Gréci pred Aristotelom, ako aj všetky iné národy na predcivilizačnom kultúrnom vývojovom stupni (staré pojmy divožstvo – L. H. Morgan), prírodné národy, národy, lovecká zberačská kultúra (W. Thurnwald). Pre animistický náboženský a myšlienkový systém týchto národov je charakteristická jednota sveta a jednota živých a neživých vecí, v ktorom nie je rozdiel medzi životom a smrťou, neexistujú dve kategórie, ale len jedna: jedno je telo a duša, vec a živý tvor, každý živý tvor a neživý tvor má v poňatí animistickej filozofie svoju dušu a tým sú rovnaké život a smrť, živé a mŕtve, vec, zviera a človek sú jedno. Stopy tohto myslenia sa zachovali u Inuitov vo všeobecnom pojme *inua*, zjednodušene: každé živé zviera, človek, neživá vec (skala, hora, voda, rastlina...) má v našom vyjadrení svoje *inua*, aj skala aj pes má svoje *inua*. Na druhej strane v konkrétnom poňatí vo vzťahu na konkrétny jav v prírode je iným pojmom duch (v našom poňatí), ktorý ako konkrétne vecne určený a ohraničený má svoje druhové meno, antropomorfné črty, domovské teritórium a bol viazaný na osadu a prírodu – na hory, zálivy, konkrétne skaly... Inak sa tento princíp ontologickej jednoty sveta prírodných národov našimi duálnymi pojmami nedá vysvetliť a pochopiť. Napríklad pri subarktických lovcoch Ojibwov pojem *wain-je-tah* znamenal a prekladal sa ako skutočný, ale aj snový (J. Tanner), preklad záležal od toho, v akom kontexte bol použitý. V našom poňatí Aristotelovskej filozofie a následných náboženských a filozofických systémov je rozdiel v rôznych pojmoch: život a smrť, telo a duša, živé a mŕtve, zviera, vec a človek...

Pes vystupoval tiež v inuitskej mytológii, kde mal antropomorfnú úlohu, a to v povesti o vzniku Indiánov a belocho. Táto bájka sa vyskytovala v celom inuitskom svete v Kanade (Boas, 1901; Qimmilirinq, 2014), aj v Grónsku (Egede, in Glahn, 1794). Podľa nej otec starej dievky, ktorá sa odmietala vydať, mal psa, ktorý sa zmenil na človeka s bielou pokožkou. Dievča malo s ním pomer. Až ráno zistila, že mala pomer so psom a z tohto spojenia sa jej narodili štence... V závere povesti žena vyrobila topánky a posadila na ne štence. Topánky sa zmenili na čln, ktorý doplával k pevnine a zo šteniat sa stali Indiáni,

aj druhá topánka odplávala k pevnine a zo šteniat sa stali predchodcovia *kablunak* (beloch). Hans Egede spísal túto povesť v roku 1741 a podľa nej sú všetci cudzinci švagrovia ich psov (Glahn, 1784).

Životné podmienky psov a ľudí

Psy žijú a sú viazané na skaly alebo trávu. Nemajú vlastné budy a žrať dostávajú v zime každý deň po práci a v lete raz v týždni. Pred zimou, vetrom a snehom sa stočia do klbiek a sneh ich celých zaveje. Takto vzdorovali a aj naďalej vzdorujú polárnym klimatickým, poveternostným a sociálnym podmienkam, ako sú: hlad, počasie (gr. *sila*), všadeprítomný mráz v zime, intenzívny dážď (*nakajaq*) v lete, búrlivý vietor so silou orgánu (*piteraqa*), krátke letá a dlhé zimy, dlhá polárna noc (*kaperlak*), kedy slnko v niektorých oblastiach vôbec nevychádza aj niekoľko mesiacov a polárny deň, kedy slnko nezapadá. Boli to podmienky, ktoré formovali toto plemeno psov v procese prírodnej selekcie, vyradili slabé jedince a jedince, ktoré nespĺňali svorkové a fyzické požiadavky a vlastnosti tohto plemena.

Hlad

V minulosti neboli lovci vždy úspešní v love a vtedy sa stávalo, že psy, ľudia a aj celé osady zomierali od hladu. V osade Qernertivardik som dvakrát prespával pri svojich cestách s grónskymi lovcami, pred sto rokmi tu hladomor prežili len dve ženy. Tragédia je zaznamenaná v domorodých povestiach. Podľa nich sa preživšie ženy kvôli hromadám mŕtvol nemohli dostať k pobrežiu (Rosing – Havsteen-Mikkelsen, 1964).

Hlad psov vždy predchádzal hladu ľudí. Psy boli vždy kŕmené až po ľudoch. V lete hladovali a hladujú na Psích ostrovoch (*Hundeeoen*), kde lovec vysadí svoju svorku psov. Psy sú tam kŕmené raz do týždňa, kedy im lovec prinesie jedného tuleňa, inak sa živia rybami, ktoré ulovia na brehu. V zime, keď psy ťahajú sane, sú kŕmené denne vždy po práci.

Minulosti to však boli psy, ktoré prvé prehrávali boj so *sila* (príroda) a zomierali skôr ako ľudia.

„Uvdluriark ich upokojil. Ľudia môžu vydržať viacej hladu, povedal. Preto len tak jednoducho ležali, spali a čakali, kým prišlo späť slnko... Niekoľko ich zomrelo od hladu, ale ich psy zomreli vždy prvé, nikdy nevydržali tak veľa ako ľudia.“ (Freuchen, 1936, s. 195)

Nezriedka boli osud a život ľudí a psov previazané ešte viac, v časoch hladomoru a epidémií, ktoré vyhladili celé osady, boli psy potravou pre ľudí, v týchto prípadoch išlo o výnimku, lebo Inuiti psov z kultúrnych a etických dôvodov v čase hojnosti nejedli.

„Žila so svojimi starými rodičmi pri ostrove Salve, keď ich postihla jedna zo zúrivých epidémií, ktorá niekedy vyhubila celé osady medzi Eskimákmi. Keď sa vyzúrila, žili zo všetkých v osade len Navarana so svojou matkou a jedným malým trojročným bratom. Nemali nič iné na jedenie a museli zabiť svojich psov, aby mali mäso.“ (Freuchen, 1936, s. 152)

V lete boli psy kŕmené len jedenkrát alebo dvakrát týždenne a sami si museli hľadať na pobreží vyplavené telá uhynutých morských živočíchov alebo na plytčinách loviť ryby.

Tieto podmienky života obyvateľov sa nevyskytovali len v dávnej minulosti. Obyvatelia osady Kangerdlukssuatsiak vo východnom Grónsku pri Ammassalik ešte na jar v roku 1955 museli zjesť svojich psov, aby sa zachránili pred smrťou hladom (Atuagagdliutit, 7. apríl 1955, s. 1)

Krajina (*nunaat*) a počasie (*sila*)

Apríl 1999, záliv Sammileq

V osade v Qernertivardik (Qennertuarssivit) si musíme urobiť vynútenú prestávku počas našej saňovej loveckej výpravy. Sneží celý týždeň. Večer si lovci krátia dlhú chvíľu hraním kariet o drobné mince. V dome nie je elektrina, a teda ani rozptýlenie v našom štýle.

S Tobiasom, s mojím psovodom a sprievodcom v Grónsku, večer radšej odchádzame do susedného domu, ktorý nie je obývaný. Nevieam, aké sú pohnútky jeho konania, ale minulú noc sme sa nevyspali, lebo psovodi hrali v karty dlho do noci a hru sprevádzali hlasnými výkrikmi a rozhovorom. Dom je neuprataný, na zemi sa povaluje riad, šaty a knihy. Zapálime si sviečky a rozťahujeme na podlahu spacie vaky. Vezmem zo zeme zošit. Je to školský zošit s domácimi úlohami, na vnútornej strane obalu zošita je nalepený text detskej básničky.

*Vezmi ma do krajiny snov,
kde sa dá snívať,
zober ma do krajiny smiechu,
kde sa dá smiať,
zober ma na veľké more,
kde sa dá plávať.*

V osade Qernertivardik žilo niekoľko desiatok ľudí, v minulosti osadu postihla tragická epidémia, ktorú prežili len dve ženy. V súčasnosti sa tu nachádza päť domov, vlni tu žila len Paolova rodina, ktorej pohostinnosť som využil na jednu noc. Dnes je osada bez obyvateľov. Na Veľkú noc som im poslal pohľadnicu, ale tá sa mi vrátila ako nedoručená. Pýtam sa Tobiasa, kde je Paolo. Odpovedá mi, že Paolo v lete zomrel a jeho manželka Mária aj s deťmi sa presťahovali k príbuzným do najbližšej, štyridsať kilometrov vzdialenej, osady Kulusuk. Nie je to nezriedkavý úkaz v Grónsku, že malé osady sú vyľudnené, ľudia sa odsťahovali za lepšími životnými podmienkami do veľkých osád.

V noci snežilo. Ráno opäť fúka od mora *nakajaq* so snehom a dažďom. V neskoré ráno vychádzajú lovci z domu, v ktorom nocovali. Všetci zapriahajú psov do saní a vydávajú sa na cestu domov. Našu saňovú karavánu tvorí osem záprahov.

Sedím na Tobiasových saniach, ktoré ťahá jeho desať psov. Pred nami napreduje päť iných záprahov. Naším cieľom je dostať sa cez priesmyk Qingmertatik, ktorý sa nachádza 1000 m nad morom na planine Kingigit (Polheimfeld) a stadiaľ dolu do osady Tasiilaq. 1000 m je prevýšenie, ktoré prekonávame v tento deň. Je slabá viditeľnosť a psy sa predierajú v hlbokom snehu. Zapadajú do snehu po chrby a energicky ťahajú a napriek tomu sú v dobrej pohode, vrtia chvostami zo strany na stranu v hlbokom snehovom koridore, ktorý vyšliapali záprahy pred nami. Tempo určuje prvý záprah, ten má najťažšiu prácu. Pretĺka sa v päťdesiatcentimetrovom novom snehu a robí zjazdňú stopu ostatným záprahom. Často odpočívame. Sane z času na čas v zákrutách vyjdú z vyjazdenej dráhy a špičky saní sa zaboria do mantinelu mimo vyjazdeného koridoru. Vtedy musí jeden z osádky saní vystúpiť, zapadne pritom do nového snehu, zaprie sa do hlbokého snehu a silným trhnutím napráva sane do vyjazdenej stopy. Ani my to nemáme celkom ľahké. Psy sa snažia držať vo vyjazdenej stope, ale aj tam im mantinely snehu siahajú až po chrby. Padá dážď so snehom.

Opúšťame more a záliv Sammileq a vchádzame na zasneženú pevninu, naša cesta trvá už päť hodín. Stúpame hlbokým údolím, ktoré je chránené pred vetrom skalnými hrebeňmi.

Snehu je menej ako na zamrznutom mori, nefúka, ale stúpanie do vrchov nám nedovoľuje napredovať rýchlejšie. Je slabá viditeľnosť a celý čas cestujeme v bielej tme. Zastavujeme a robíme „*timitime*“, skomolenina z grónskeho *timi* – čaj a anglického *time* – čas, lovci tak nazývajú prestávku na čaj. Počujem silné dunenie, akoby sa valil nákladný vlak z hôr nad nami. Pýtam sa Tobiasa, čo je

to. Odpovedá mi, že z ľadovca a v skalách fúka vietor. Míňame plytké údolie. Spočiatku neviem pre hmlu, dážď a sneh rozpoznať, pred čím stojíme. Je to údolie, ktoré je sprava obkolesené tmavou skalnou stenou. Na konci dolinky zastavujem pred bielym svahom, ktorý sa nám javí ako strmá biela stena (fotografie [č.1,2,3,4,5](#))~~ĽTýči~~.~~Týči~~ sa to nad našimi hlavami a vidím, že tam biela stena končí, nevýrazne sa líši vo farbe od trochu tmavšej oblohy. Až teraz si uvedomujem, že stojím pred čelom horského *apuso* (horský ľadovec), ktorý sa strmo láme a spadá do údolia. V difúznom svetle neviem rozpoznať jeho strmosť, výšku ani vzdialenosť k hornému okraju.

Všetky záprahy stoja. Muži diskutujú a gestikulujú rukami. Čelo ľadovca je v lete kolmá stena, ale teraz na jar ju naviaty sneh robí strmým svahom.

Prvý a druhý záprah sa vydali na výstup na ľadovec. V tejto výške už nie je hmla. Záprahy sú nad našimi hlavami, psy dychčia, skláňajú hlavy, energicky sa zapierajú do postrojov, napínajú sa im stehenné svaly a ich napäté ťažné laná kmitajú vo vetre.

Osádky saní, ktoré už stoja v rade pod ľadovcom, pomáhajú tlačit' sane strminou. Muži sa rukami zapierajú do veží saní a pod nohami si tvoria plošiny, aby sa mohli nohami zapriet' do snehu a celým telom do saní.

Dvoje sane sú už na hrane horného čela ľadovca nad našimi hlavami a vyzerajú ako veľké tmavé pavúky nalepené na bielom papieri.

Ten istý pohľad dolu sa mi naskytá, keď sa po namáhavom tlačení saní s Tobiasom dostaneme pod hranu čela ľadovca a pozerám sa na sane dolu pod nami. Tu v relatívnom zázvetrí využívame čas na odpočinok, čaj nám už došiel a môj psovod sa náhle rozhodol vybrúsiť sklznice saní. Pohonič vyberá z plastického suda všetky veci, na dne nájde hoblík. Oprieme sa celým telom do saní, až ich s námahou prevrátíme na bok a potom na znak. Psovod hoblíkom starostlivo vyhladzuje plastové sklznice saní.

Konečne dosiahneme ľadovec. Je mierne zvlhnený a je na ňom množstvo nového mokrého snehu. Kvôli hmle nevidím sane pred nami, ani najbližšie okolie. Vietor je čoraz silnejší, ženie sneh proti nám a ochladilo sa (fotografie č. 6, 7).

Stále napredujeme veľmi pomaly. Zastávky, i keď cestujeme po rovine, sú čoraz častejšie a dlhšie ako doteraz. Sme závislí od prvých saní, ktoré majú najťažšiu prácu prešliapať nám cestu. Chvíle počas zastávok si krátíme rozhovorom. Pitrus na mňa volá „Luciana, Luciana“. Odpovedám: „Môj priateľ Pitrus.“ Muži sa usmievajú a čakajú, kým sa karavána opäť pohne dopredu o pár metrov.

Psy sa zabárajú do hlbokého snehu a strácajú sa v závejoch. Sneh je tu ponad ich chrby.

Ľadovec končí úzkym sedlom medzi vysokými skalnými stenami. Tu je víchrica najsilnejšia, zosilňuje sa v úzkom skalnom hrdle, hučí ako rútiaci sa

vlak. Vietor berie psov aj sane, ktoré sa stávajú neovládateľnými a sklznice narážajú na vyfúkané skaly. Zostupujem zo saní a fotografujem, sane mi medzitým ušli do údolia. Tobias nemôže vo víchrici na mňa čakať, lebo psy neovládateľne cválajú dolu svahom. Je to prvýkrát za tie roky, čo som ho počul kričať a zažil jeho nervozitu. Čaká ma tristo metrov pod sedlom v závetrí za skalami, je tu pokoj. Len burácajúci vietor nad našimi hlavami prezrádza víchricu na ľadovci. Je už šero, keď vchádzame do zamrznutého zálivu Kráľa Oskara. Míňame veľké ľadovcové kryhy, ktoré uviazli a zamrzli na jeseň v zálive. Ďalšie sa črtajú pred nami v sivom závoji noci. Onedlho sa v diaľke pred nami črtajú svetlá osady Tasiilaq, cieľ našej cesty.

Táto cesta je dlhá len 20 kilometrov s prevýšením 1000 metrov a nám trvala v týchto podmienkach dvanásť hodín.

Sneh

Iný príbeh: 30. januára 1984 lovci Isak a Peter Winther odišli z osady Qernertivardik s úmyslom dostať sa zo zálivu Sammileq cez priesmyk Qingmertatik na planinu Polheimfjeld, teda tou istou cestou, ktorú sme podnikli aj my. Lovci plánovali cestu na jeden deň, avšak vydali sa na cestu až na druhý deň, lebo napadol meter snehu. V hmle si zmýlili cestu a namiesto do zálivu Sammileq, ktorý je obvyklou nástupnou cestou na planinu Kingigtit a do osady Tasiilaq, vošli do vedľajšieho zálivu. Museli viackrát prenocovať vo vyhĺbených snehových jamách. Neustále snežilo, snehu napadlo ešte dva metre. Počasie im pre množstvo snehu znemožnilo vrátiť sa späť do osady Qernertivardik, alebo pokračovať v ceste. Prežívali v snehových záhraboch, pokiaľ ich 10. februára nezachránil policajný vrtuľník.

Zima a mráz

Marec 2002, záliv Kangertitivaq na love ľadového medveďa

Teploty v Grónsku klesajú v psích oblastiach v zime v rozmedzí $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$ v osade Tasiilaq, $-30\text{ }^{\circ}\text{C}$ v Ittiqortoormiit a pod $-40\text{ }^{\circ}\text{C}$ v osade Qaanaaq, výnimočne až $-70\text{ }^{\circ}\text{C}$. Psy sú uviazané na reťaziach bez prístreškov a psích búd. Pred zimou sa stočia do kľbiek a sneh ich celých zaveje.

Na jar sa lovci vydávajú na dlhé saňové túry na lov ľadových medveďov (gr. *nanoq*). Grónčania v dávnej minulosti lovili medvede harpúnou, takže sa museli priblížiť až k medveďovi. Dnes ich lovia puškou. Je známy príbeh o lovcovi, ktorého sa pýtali, či sa nebojí loviť medveďa harpúnou. Odpovedal: „Nie, ja sa bojím viac ženy!“

Na dnešnú túru sme sa vydali neskoro poobede a cestujeme dlho do večera. Smerujeme stále na západ. Pred nami je dlhý záliv Kangertitivaq. Je to najväčší záliv na svete, ktorý je dlhý 360 kilometrov (fotografia č. 8). Ďaleko na

západnom obzore sa stráca breh a splýva s oblohou. Slnčná žiarivá žltá guľa sa dotkla nekonečného bieleho obzoru a vysielala k nám ostré lúče, ktoré nám omývajú tvár. Táto scéna trvá niekoľko hodín, lebo v tejto zemepisnej výške slnko zapadá dlho. Tma nastáva okolo druhej hodiny v noci a slnko už o štvrtej hodine ráno vychádza na druhej strane na východe. Ale tieto lúče nehrejú, práve naopak, je asi mínus 35 °C.

S Hjelmerom veľa nerozprávame. V mrazivom vzduchu nik, najmä ja, nechce otvárať ústa. Viazne tiež naša neverbálna komunikácia gestami, a to preto, že mám na hlave a tvári kuklu, takže Hjelmer nevidí žiadne moje prejavy, nevidí, či sa smejem alebo nie, alebo v akej som nálade. Je to nevýhoda cestovania s kuklou na tvári. Ja ju však musím mať počas cestovania v takejto zime, aby som nedýchal priamo do úst vzduch, ktorý je pre mňa veľmi studený a nie som naň zvyknutý z našich podmienok. Ešte nie som adaptovaný a zvyknutý na takéto mráz. Počas celého môjho pobytu som musel mať kuklu na hlave. Doma, keď som odchádzal, sme mali príjemných plus 8 stupňov Celzia a tu som vystúpil z lietadla do mrazu mínus 24 stupňov a teraz je pod mínus 30 stupňov Celzia. Mráz je teraz v dôsledku vetra ešte väčší. Hjelmer, Jon aj Scoresby nikdy nenosia na tvárach kukly. U Grónčanov som ich nikdy nevidel, nepoužívajú túto súčasť odevu bez ohľadu na to, aký je mráz či vietor.

Trvá nám ešte štyri hodiny, kým temer za tmy dorazíme k chatke Matajik (Flakkerhuk) na severnom brehu zálivu. Je to jednoduchá chatka z preglejky s rozmermi tri krát štyri metre. Ešte predtým každý psovod uviaže svojich psov na úväzisku (fotografia č. 9).

Po uviazaní psov sa lovci vracajú k svojim saniam. Vybaľujú batožinu a nosia ju do chatky.

Táto chata nemá žiadne okná, zariadenie, postele ani stôl, je skôr búdou, útulňou a jediným luxusom je len drevená podlaha. Na dlážku si položíme karimatky a kožušiny z tura pižmového a ja dostanem ako honor dve kožušiny z ľadového medveďa. V chate je miesto na spanie práve len pre štyroch nocľazníkov, viac ľudí by sa sem už v pohodlí nezmestilo.

Už za tmy všetci psovodi vyjdú von a krmia psov. Túto scénu si nenechám ujsť. Oblečiem si na seba páperovú vetrovku a ešte druhú vetrovku. Je to všetko, čo mám. Je úplná tma, naozaj čierna tma, lovci používajú pri kŕmení čelové baterky. Pre psov je večer tou najdôležitejšou časťou dňa, je príčinou ich bytia, jediným zmyslom ich života, dôvodom ich existencie a cieľom celodennej driny pri ťahaní ťažkých saní. Psy už pri uväzovaní na úväzisko vedia, že bude nasledovať kŕmenie. Všetky psy zo susedných záprahov, spolu vyše tridsať psov, ako na jeden povel začnú zavýjať. Všetky sú vzrušené a nervózne. Vyskakujú na reťaziach, točia sa dookola, behajú zo strany na stranu, ako im to ich krčné reťaze dovoľujú. Lovci pred očami psov vyberú zo saní tulene, sekerami ich rúbu na veľké dvoj- až trojkilové kusy, čo ešte

stupňuje nervozitu a vzrušenie psov a napokon ich hádžu psom podľa poradia, ktorému rozumejú psovodi aj psy. Ako prvý dostane žrať vodca svorky a po ňom psy, ktoré ho nasledujú v klesajúcom postavení podľa hierarchického usporiadania svokry. Každý pes si uchyťí svoj prídely mäsa ešte vo vzduchu, žiadny nedopadne na sneh, potom odíde so svojím úlovkom, porciou mäsa, stranou od ostatných a tam hltavo žerie zmrznuté kusy mäsa. Psy sú odrazu ticho, zavýjanie a divý hurhaj v momente nahradia zvuky drvenia, prežúvania a hltania. Počuť len lámavé zvuky a praskanie kostí v tlamách psov, mľaskanie a dychčanie psov. Každý sa venuje svojej porcii. V momente, keď si pes uchyťí svoj diel, žiadny pes sa nepokúša zobrať mu ho, napadnúť ho alebo sa pustiť do bitky. Takto sú dodržiavané pokyny psovoda a je to pravidlo svorky. Psy nestrácajú čas dlhým prežúvaním svojich prídely. V čo najkratšom čase, podľa možnosti ešte celé kusy prehltnú. Prídely zhltnú nie zo strachu, aby im ich nezobral iný pes, ale preto, že čakajú ešte ďalší a ten si musia uchytiť pred iným psom, a preto musia mať prázdnu tlamu. Celá scéna netrvá dlho. Naturálnu divokosť celej scény vzápätí vystriedal pokoj. Niektoré psy majú zakrvavené papule a aj laby, s ktorými si pridržiavali svoje žrádlo. Sneh naokolo je od krvi. Nakrmené psy si spokojne ľahnú, čistia si laby, vylizujú zakrvavený sneh so zvyškami krmiva a vzápätí sa stočia do kľbiek s ňufákmi stočenými k chvostom a venujú sa odpočinku. Onedlho už nie je poznať, že na zasneženom pobreží je uviazaných tridsať psov.

Vraciame sa do chatky. Sedíme na drevených debničkách, ktoré tu ktosi zanechal, je ich nedostatok a Jon priniesol skalú. Všetky tri cestovné variče sú zapnuté a pracujú na plný chod. Po chvíli je v chatke také teplo, že si môžem vyzliecť vrchnú vetrovku a odložiť ju. Cítim, že nie som ešte aklimatizovaný, je mi zima a radšej už nevychádzam zbytočne z chaty. Vonku je už tma, ale príroda sa prihlasuje o svoje potreby a musím znovu vyjsť do mrazu, tentoraz na toaletu. Robí sa to vždy ďalej od chaty a hlavne v dostatočnej vzdialenosti od psov. Z povahy vecí vyplýva, že je dobré vykonať to čo najskôr. No príroda mala so mnou svoje úmysly, rozdielne od tých mojich. Zdá sa mi, že som nespravodlivo dlho v podrepe so spustenými nohavicami. Na holej pokožke cítim mráz, akoby som sedel nad ohňom. Nakoniec mi zostal z tohto úkonu jeden najneprijemnejší zážitok z celej cesty. Keď sa nakrmia psy, treba nasýtiť ľudí. Kuchárom dnešného večera je Jon, ktorý pripravuje mäso z ľadového medveďa. Sedí nad hučiacim varičom a čelovou lampou si svieti na kastról, v ktorom na masle dusí na kúsky pokrúpané mäso. V opare, ktorý vychádza z druhého variča, na ktorom sa pripravuje čaj a v lúči svetla, ktorý vrhá čelová lampa do hrnca, nevyzerá ako kuchár, ale ako dávny mýtický šaman nad svojimi kúzlami. Chcem ochutnať surové medvedie, aby som spoznal, akú má chuť, ale Jon mi to záporným pohybom ruky a hlavy nedovolil. Do mäsa pridáva veľa korenín. Jedlo chutí, ale pre množstvo korenín necítim originálnu chuť mäsa z

medveďa, takže dodnes neviem, ako chutí toto mäso, i keď som ho jedol. Môžem len povedať, že som jedol mäso z ľadového medveďa.

Pred spaním vyjdú ešte lovci von pred búdu. Skontrolujú si svoje pušky a zavesia ich na stenu pri vchode, alebo si zo skál zhotovia nízke opierky, o ktoré oprú pušky. Na noc ešte lovci vypnú všetky variče a ukladáme sa spať.

Zobúdzam sa okolo štvrtej hodiny ráno. Obúvam sa a Hjelmer zdvihne hlavu a pozoruje ma. Ukazujem mu, že idem filmovať. Chce mať prehľad o mojom pohybe. V Grónsku je vždy reálna možnosť, že sa človek môže stretnúť s potulujúcim sa medveďom vo chvíli, keď to najmenej čaká, nevinímajúc pritom najbližšie okolie stanu alebo chaty. Máme však psy, ktoré by nás spoločným zavýjaním upozornili na prítomnosť medveďa. Lovci už podľa hlasu psov poznajú dôvod ich hluku. Vonku je neskutočný, nespútaný mráz. Zdá sa mi, že priam visí vo vzduchu ako ťažká, neviditeľná, všade prítomná a prenikajúca masa a substancia, pred ktorou sa dá čiastočne uniknúť len do poľovníckej chatky. Slnko už vychádza nad obzorom. Má podobu veľkej žltej gule, ktorá sa z nekonečna vynára zo slabého žltkavého oparu nad širokým, belostným zálivom a svojím okrajom sa dotýka obzoru. Slnčné lúče sa prevažujú nad zálivom, jemný žltý jas zalieva krajinu a obopína okraje vzdialenej ľadovcovej kryhy. Neskôr sa slnečná žiara prelína hlboko do zálivu až k nám a chata, sane, spiace psy stočené do kĺbiek, okraje pohodených predmetov, saní a snehové preveje vzbĺkli na povrchu malými eliškovými plameňmi. Cítim imaginárne teplo z lúčov vychádzajúceho slnka. Na druhej, odvrátenej strane od slnka sú tieto objekty v studenom šere tmy. Našťastie fotoaparát mi funguje. Celú noc som ho mal vonku a batérie v spacom vaku na tele.

Celý deň cestujeme na juh, križujeme celý záliv Scoresby Sund po jeho šírke. Od rána vidím na druhej strane zálivu tiahly, rozsiahly masív skalnatého pohoria, jeho ostré štíty, mohutné tabuľové hory a skalnaté ostré hrebene, medzi ktoré sú vklinené úzke a hlboké údolia s horskými ľadovcami (fotografia č. 10). Pohorie je pred nami vzdialené šesťdesiatštyri kilometrov, tiahne sa desiatky kilometrov zo západu na východ a vytvára vysokú modrobielu hradbu nad bielou zamrznutou hladinou zálivu. Tento obraz budeme vidieť v krištáľovo čistom vzduchu ešte dlho počas celej dnešnej cesty. Sneh v zálive tvorí hladkú dráhu, ktorá umožňuje rýchlu cestu. Sadnem si na sane z boku a nohy si nechám prevísať cez okraj saní. Záprahy sa predbiehajú, niekedy sa ťahajú vedľa seba a o chvíľu sa striedajú vo vedení. Jedny sane predbiehajú druhé. Jeden mladý pes z Hjelmerovho záprahu sa rozhodol navštíviť peknú sučku v Jonovom záprahu, ktorý beží popri nás. Výsledok je, že ťažné laná sa zamotajú a oba záprahy musia zastať a lovci rozpletajú laná. Míňame veľkú osamotenú ľadovcovú kryhu. V strede zálivu sa rozfúkalo.

Hjelmerov vodiaci pes je mladý ročiak, ktorý včera trochu zaváhal v osade Kumaiti, keď nereagoval na Hjelmerov povel a psovod musel použiť bič. Použil ho tak, že plesol bičom na opačnú stranu od vodiaceho psa, ako znel povel. Dnes sa však chce vodiaci pes zapáčiť svojmu pánovi a presne reaguje na každý jeho povel.

Na jednom mieste sme narazili na trhlinu na morskom ľade, ktorá je kolmo na smer našej cesty. Je široká len asi jeden – dva metre, je už zamrznutá a ľad na nej má modrastú farbu, je to nový ľad bez snehu. Vodiaci pes bez povelu psovoda však stočí záprah do strany a cestujeme popri trhline niekoľko kilometrov. Nad zálivom často vejú víchrice, ktoré vyfúkali sneh na ľad. V strede zálivu sa zdvihol vietor a citeľne sa ešte viac ochladilo. V tejto časti zálivu vietor duje zo západu na východ z Grónskeho ľadovca a v zálive nemá žiadne prekážky. Na západ odtiaľto je záliv otvorený a v dĺžke tristošesťdesiat kilometrov sa zarezáva do pevniny. Na konci zálivu je obrovská masa ľadu, dlhá tisícdvesto kilometrov, je to Grónsky vnútrozemský ľadovec, ktorý nevidíme, ale cítime jeho existenciu ako jeho studené mrazivé ľadové pozdravy vo forme víchrice a silného mrazu. Cítim zimu na prstoch nôh. Zohrievam sa behom popri saniach, jednou rukou sa držím veže saní a bežím, pokiaľ mi to dych dovoľuje. Môj beh však netrvá dlho, lebo pri teplote mínus tridsať stupňov by som v dôsledku nadýchnutia ľadového vzduchu do pľúc mohol ochoriť. Ubehnem len niekoľko desiatok metrov a potom to vzdám. Skočím na sane. Oddýchnem si a po vydýchaní si zase zopakujem beh popri saniach. Opakujem to len trikrát, pokiaľ mi nezmizne pocit zimy v prstoch nôh. Za normálnych terénnych podmienok je psí záprah pomalší ako beh človeka a, naopak, chôdza je zase pomalšia ako rýchlosť saní, takže opustiť sane a presúvať sa po vlastných nohách je veľmi problematické. Pri behu človek predbehne záprah, aj tak nevydrží dlho bežať a pri chôdzi mu zasa záprah ujde. Najlepšie je sedieť na saniach a nechať psov konať svoju prácu. Chrbtom sa opieram o vežu saní a nohy mám vystreté na saniach. Po čase zmením polohu a nohy mi prevísajú zo saní. Záprahy už neťahajú za sebou v karaváne, ale klusajú popri sebe. Dobré snehové podmienky spôsobili, že sa rozpútali ozajstné preteky medzi jednotlivými záprahmi. Psy rady ťahajú vedľa seba a nie je zriedkavosťou, že vedľa seba ťahajú hneď všetky záprahy. Sú tak blízko, že mám zo saní možnosť rukou sa dotknúť psa zo záprahu, ktorý beží popri nás. Ten si ma však vôbec nevšima a venuje sa len svojej práci. Ťahá so sklonenou hlavou nízko nad zemou, s jazykom vyplazeným temer k zemi a slepo nasleduje ostatných psov a svojho vodcu pred sebou. Pre mňa je to jedinečná príležitosť zboku a z bezprostrednej blízkosti sledovať prácu jednotlivých psov v susednom záprahu a za jazdy hladiť psa zo susedného záprahu. Ťažné lano každého z nich je napnuté, poznať to podľa toho, že je vo vodorovnej rovine a nezvučne sa chveje ako natiahnutá struna. Žiadne lano nie je voľné a spadnuté na snehu.

Zblízka vidím, ako sa psom napínajú pri práci svaly a temer rozpoznávam pod hustou kožušinou jednotlivé svaly každého psa. Neúnavne pracujú a rytmicky vyťahujú laby zo snehu, nestrácajú na frekvencii klusového pohybu bez ohľadu na snehové a terénne podmienky. Je to práca atlétov na dlhých tratiach. Je fascinujúce vidieť bežať takto popri sebe tri záprahy a tridsaťšesť psov.

Dnes je smutný deň našej túry. Jeden zo psov, mladý, iniciatívny, ale neskúsený hnedý ročiak zaostal, nevyhol sa saniam, dostal sa pod sklznicu. Hjelmer zastavil záprah. Pes sa vyštveral spod saní, ale veľká váha saní s nákladom a dvomi cestujúcimi spôsobili, že mu sane zlomili bedrá. Na predných nohách ťahá za sebou zadné behy. Hjelmer musí okamžite ukončiť jeho trápenie dvomi výstrelmi z pušky. Celá udalosť sa odohrala veľmi rýchlo, netrvala možno ani minútu. Presviedčam sa, že v Arktíde je hranica medzi životom a smrťou veľmi blízka a krátka a udalosti prichádzajú rýchlo a nečakane. Teraz máme už len desať psov. Hjelmer zdvihne obe ruky s dlaňami nahor a pokrčí ramenami. Naznačuje mi, že sa nič nedalo robiť. Vzápätí sa opäť venuje riadeniu saní.

Po dvoch hodinách psovodi zastavujú záprahy na krátku prestávku. Vynútili si ju zamotané ťažné laná psov. Psovodi, pokiaľ to neurobili za jazdy, rozplietajú uzly zamotaných ťažných lán. Ťažné laná zadných psov sú dlhé štyri metre a predných psov trikrát viac. Po dvoch hodinách ťahania sú laná dlhé len meter, zvyšok tvorí motanica, uzol z desiatich ťažných lán desiatich zapriahnutých psov. Toto sa opakuje každé dve hodiny. Ja mám čas na filmovanie a napiť sa teplého čaju z termosky. Mám problémy s fotografovaním. V tejto zime fotoaparát nepracuje. Jediné východisko je, že batérie držím v rukavici, aby boli v teple a kameru a fotoaparát mám na hrudi zvonku. To, aby som mohol urobiť jednu fotku predstavuje dodržanie určitého postupu úkonov. Musím si stiahnuť rukavicu, vyberiem batériu, otvorím fotoaparát a založím batériu, otvorím objektív, stisnem spúšť, ale fotoaparát nefunguje a zatvorím objektív a ak na druhé otvorenie objektívu fotoaparát pracuje, tak môžem fotografovať. Napokon opäť skryjem batériu do rukavice a až teraz si ju môžem natiahnuť na ruku. Toto sa opakuje počas celého pobytu, teda pri každom zábere, ktorý som urobil na tejto expedícii a mám ich stovky. Nie je to však jediný problém. Iný vzniká pri filmovaní. Pri filmovaní mám zažmúrené ľavé oko a pravé otvorené pri hľadáčkiku kamery, odrazu zistujem, že nie som schopný otvoriť ľavé oko. Skúšam striedavo otvárať a zatvárať oči, ale ľavé oko nemôžem otvoriť vlastnou vôľou. Ostáva zatvorené a pravé si otváram aj zatváram bez problémov. Neovládam asi očné svaly, lebo slzy na riasach mi primrzli a spojili viečka. Napokon si ľavé oko otváram pomocou prstov ľavej ruky. Tento incident však netrvá dlho. Tento problém so slzavými očami vzniká pri mraze $-30\text{ }^{\circ}\text{C}$ a viac.

Dážď (*nakajaq*)

September 2000, záliv Ikertivaq na love veľrýb belúh a narvalov

Na jeseň sa lovci vydávajú na lov malých bielych veľrýb (beluha) a narvalov. Už celý týždeň s Tobiasom križujeme na člne záliv, kde lovec poľuje na veľryby narvaly. Počas celého nášho pobytu v zálive Ikertivaq, na východnom pobreží asi 100 km južne od Tasiilaq, prší intenzívny dážď (*nakajaq*). Je to drobný celodenný dážď, ktorý prichádza od oceánu a trvá asi týždeň. Na ostrove, kde nocujeme, sú na zemi tri úlovky tuleňov stiahnuté z kože. Ich telá sú zachované, nie sú rozporciované, ani ich podkožný tuk, a vyzerajú ako veľké biele ryby. Je tu jedna drobná sučka so svojimi dvojmesačnými štencami. Štence sú na voľno a sučka je uviazaná na metrovej reťazi, a preto je stále na daždi, k stiahnutým tuleňom sa nedostane kvôli reťazi a rovnako ako jej štence hladuje. Mladé psy majú možnosť dostať sa k tuleňom a skryť sa pod skaly, ale evidentne im dážď neprekáža, nevyužívajú skalnatý previs na úkryt a motajú sa v daždi po okolí (fotografia č. 11).

Som svedkom lovu, ktorý sa uskutočňuje už od deviateho storočia, a to lovu veľryby harpúňovaním z kajaku.

Náš spolucestujúci Ituek odrazu zdvihne ľavú ruku a ukazuje ňou smerom k jednej z mnohých neďalekých krýh a pravou rukou, ktorú má ohnutú v zápästí, urobí oblúk. V posunkovej reči to bezpochyby znamená „vidím narvala“ a ukazuje jeho smer. V okamihu pozriem aj ja na tú stranu. Jeden narval sa vynára, najprv vidím dlhý roh, potom hranatú hlavu a v elegantnom oblúku sa vynára a vzápätí mizne celé telo s typickými tmavými škvrnami na sivej koži. Celý výjav trvá asi tri sekundy. Je to krátka doba, aby kamera zareagovala a začala pracovať, lebo od otvorenia objektívu cez spustenie nahrávania po samotné nahrávanie to trvá dlhšie ako trvá veľrybe jedno vynorenie, vydýchnutie, nadýchnutie a ponorenie.

Na palubách všetkých troch člnov v okamihu zavládne čulý pohyb všetkých ľudí. Nie je to chaos, ako by sa zdalo na prvý pohľad. Lovci kajakári vyberajú plastikové červené bóje a v poslednej chvíli, až teraz bezprostredne pred lovom, naťahujú na ne čierne igelitové vrecia. Ich pomocníci pripevňujú na paluby kajakov harpúny a zmotávajú laná k harpúne do premysleného tvaru tak, aby sa do nich lovci pri hode harpúnou nezamotali, keď vymrštia harpúnu do narvala. Harpúnu aj vrhač upevnia na paluby kajakov. Napokon spúšťajú kajaky na vodu. Kajakári sa spúšťajú z palúb člnov, ktoré sú asi jeden meter nad hladinou, do úzkych otvorov v kajakoch a naťahujú si okolo tela ochranné plachty, ktoré bránia tomu, aby sa voda dostala do kajakov. Ich pomocníci im napokon podávajú pádla a kajakári vyplávajú na lov. Celá scéna trvá veľmi

krátko a mením svoj názor o pokojnej povahe Grónčanov. V určitých situáciách sú neobyčajne rýchli a temperamentní a v iných situáciách, a tých je väčšina, pôsobia dojmom ležérnosti. Na prvý pohľad sú málo energickí a temperamentní a javia sa ako pomalí, pôsobia dojmom nezaujatosti, akoby nemali záujem o to, čo robia. Je to len dojem. Vždy sú prítomní a v strehu a svoju prácu vykonávajú s prehľadom a so skúsenosťou. Každý úkon vykonávajú už opakovane mnohokrát po niekoľko rokov a všetko majú presne a dobre nacvičené praxou a skúsenosťami. Presvedčil som sa o tom už niekoľkokrát a teraz naposledy aj v tejto situácii. Sme to my, ľudia z inej kultúry, ktorí pôsobíme nervóznym a ubehaným, neorganizovaným, ba až neurotickým dojmom.

Kajakári sa rýchlo vzdávajú. Vidím, ako sa dorozumievajú posunkami. Rýchlo sa rozdeľujú a každý pádnuje v dohodnutom smere. V okamihu všetci miznú za veľkými ľadovcovými kryhami a šedou clonou hmly.

Čakáme so vzrušením. Všade naokolo je šedé ticho. Dažďové kvapky na hladine dopĺňajú o zvukovú clonu túto očakávaním a napätím naplnenú atmosféru (fotografia č. 12). Čakanie preruší jeden z kajakárov, ktorý sa vracia zo smeru, ktorým odplával narval. Onedlho sa z hmly vynárajú ďalší dvaja kajakári, nemajú žiadny úlovok. Veslujú ďaleko pred nami, zo smeru, skadiaľ veľryby priplávali. Dvaja kajakári opäť miznú v hmle medzi kryhami, len jeden zastal pred naším člnom a čaká. To ešte zvyšuje naše vzrušenie a napätie z tejto scény. Podarí sa teraz nafilmovať alebo vyfotografovať narvala a harpúnujúceho kajakára? Je ticho. To ticho priam visí vo vzduchu. Čakanie sa mi zdá nekonečné. Minúty sa vlečú. V skutočnosti celý výjav netrvá tak dlho, ako ho prežívame. Opäť sa objavujú dvaja kajakári, ich tmavé siluety kontrastujú so sivobielym pozadím ľadovcov.

Napokon sa kajakári vracajú k člnom. Lov nebol úspešný. Všetky narvaly zmizli a na toto miesto sa už nevrátia.

Po celodennom státi v otvorenom člne som celý mokrý. Oblečený som ako v zime, mám perovú vetrovku, goratexovú tenkú vetrovku, polárnu bundu, a dve spodné termo bielizne. Dve noci spíme v stane, lebo chata je plne obsadená lovcami s rodinami a oni majú ako domáci prednosť. Po ich odchode si každý večer suším nad petrolejovými kachľami prvé tri vrstvy oblečenia.

Po ôsmich dňoch odchádzame zo zálivu Ikertivaq, vo vysielacke Tobias dostáva správu, že tam lovci ulovili štyri narvaly.

Vietor (*pitera*q)

Je grónske meno pre silný vietor, kvalifikovaný ako orgán v predposlednom, najvyššom stupni Beaufoltovej stupnice. Tento silný orgán, obdoba vetra *saqiyuq* v Kanade, s rýchlosťou 119 km za hodinu, ktorý padá z Grónskeho pevninského ľadovca z výšky 3000 metrov trvá asi päť dní. V oblasti

východného Grónska sa vyskytuje asi šesťkrát v roku. Prežitie psov, ktoré sú uviazané na reťaziach na skalách, je v tomto orgáne nepredstaviteľné.

Niektoré psy sa vo vetre uškrtia na obojkoch. Dňa 5. 2. 1970 *pitera*q v Tasiilaq dosiahol rýchlosť 259 km za hodinu, zničil tretinu domov a vyvolal sociálnu a humanitnú krízu, ktorú pomohla riešiť islandská vláda. Silné víchrice, obzvlášť na horských ľadovcoch, sú bežnejšie ako *pitera*q.

Polárna noc (*keperlak*) a polárny deň

Polárna noc sa začína od 68 stupňa s. z. š. dňa 10. 12. a končí nasledujúceho roku 3. 1. a na obývanom severe v Qaanaaq začína 28. 10. a končí 20. 2. budúceho roku. V tomto období slnko vôbec nevychádza a je tma 24 hodín. Na druhej strane od 4. 1. do 9. 12. a na severe od 21. 2. do 27. 10. je polárny deň, kedy slnko nezapadá a svetlo je celých 24 hodín.

Používanie grónskych psov

„Je nádherná slávnosť sedieť na dobrých saniach s dobrým záprahom psov vpredu a na takmer nekonečnom, nádherne zasneženom povrchu morského ľadu a hľadiet dopredu tak ďaleko, kam oko dovidí.“

Jørgen Busch

Minulosť

Cestovanie na saniach ťahaných psím záprahom je jeden z historicky najstarších spôsobov cestovania ľudstva. Patrí sem aj cestovanie na ťavách po púšti, cestovanie na jakoch a cestovanie na saniach ťahaných sobmi v Laponsku a na Sibíri. Psie záprahy ako spôsob transportu v zime poznali a využívali rôzne kultúry v subarktických a arktických oblastiach na severnej pologuli planéty a v rôznych historických obdobiach. Psie záprahy neboli a nie sú kultúrnym fenoménom len inuitského sveta od západnej Aljašky cez kanadskú Arktídu až po Grónsko. Taktiež pôvodné indiánske kultúry subarktickej Ameriky a aj obyvatelia ďalekého východu Sibíra a Kamčatky poznali a používali psie záprahy. Ešte na začiatku 20. storočia bol najbežnejším dopravným prostriedkom na Kamčatke u pôvodných obyvateľov a aj u naturalizovaných Rusov. V tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia v jednom čase cestovali psími

záprahmi domorodí lovci na loviská, bolševickí komunistickí funkcionári na svoje stránicke schôdze a aj kamčatský pravoslávny biskup na omše a inšpekciu svojich farností.

V Grónsku sa v minulosti používali záprahy so štyrmi až siedmimi psami. Súviselo to s potravinovými možnosťami, obzvlášť v zime, ale tiež napríklad so sťahovaním psov a ľudí v lete a možnosťou umiestniť ich v kajakoch a na člnoch, tzv. *umiaq*, do ktorých sa nevmestilo viac psov popri ľuďoch, predmetoch dennej potreby, stanových tyčiach a kožiach a pod. Veľkosť záprahov súvisela tiež s množstvom a dostupnosťou krmiva v zime.

Súčasnosť

Aj v súčasnosti, na konci 20. storočia a na začiatku 21. storočia, má turistické a expedičné cestovanie psím záprahom svoje čaro, ktoré sa spája s dobrodružstvom, športovým výkonom a romantikou, so všetkým, čo nás vracia a približuje, aspoň počas doby dovolenky a výletu, k prírode a do starých čias, kedy ľudstvo nepoznalo vymoženosti civilizácie a techniky, ako sú elektrina, auto, televízor a internet.

Psy a záprah sú spôsobom oddychu a relaxácie, športovou aktivitou a nadväzovaním priateľstiev s ľuďmi rovnakých záľub a predmetom diskusií s ľuďmi rovnakého zmýšľania. Samotné spoznávanie svorkového správania týchto psov a hierarchickej organizácie svorky je spoznávaním jedného z tajomstiev a záhad prírody a objavovaním jej zákonitostí. Pre nás je to len záľuba, oddych a relaxácia. V Grónsku však ide o jeden z kultúrnych javov a fenoménov, ktorý sa zachoval v rámci loveckej kultúry z minulosti až do súčasnosti a predstavuje kategóriu nezmenených kultúrnych javov. Pre Grónčanov je to spôsob transportu pri ich profesii lovec a rybár a spojitom pôvodnej kultúry ich otcov so súčasnou kultúrou.

Vďaka loveckému spôsobu života a psím záprahom, ktoré sú s ním spojené, si pôvodné obyvateľstvo zachovalo svoju kultúrnu identitu a prešlo úskaliaми a s problémami asimilácie a akulturácie k súčasnému kultúrnemu a civilizačnému stavu spoločnosti, ktorý je zhodný s pomermi v Dánsku. Samozrejme, grónska spoločnosť sa pri týchto procesoch nevyhla negatívam, akými sú alkoholizmus, domáce násilie, samovraždy, psychické choroby... Negatívne javy v spoločnosti v tomto procese mohli byť závažnejšie, nebyť uvedenej kultúrnej identity, zachovania kultúry a niektorých podstatných kultúrnych fenoménov, ako zachovanie loveckej kultúry pred koloniálneho obdobia do dnešných pomerov 21. storočia a v jej rámci používanie psích záprahov pri lovoch zveri.

V súčasnosti (rok 2022) je lovecká kultúra a používanie psích záprahov na ústupe. Počet psov poklesol z 36 000 v roku 1997 na 14 000 v roku 2016. Poklesol tiež počet lovcov a ich cesty so psím záprahom na loviská sa predlžujú.

V minulosti sa nachádzali loviská do 20 km od osady, lovci používali záprahy so siedmimi psami a lovy trvali jeden deň. Dnes sa ich loviská nachádzajú 200 km od osady, lovci používajú záprahy s deviatimi až dvanástimi psami a ich lovy trvajú niekoľko dní. Lov zveri sa za 10 rokov znížil o 43 %. Tieto procesy svedčia o ďalšom ústupe pôvodnej kultúry a stali sa už aj špecifickým grónskym politickým problémom, ktorý riešia politici v novinách a aj v parlamente. Na druhej strane narástol nový fenomén, a to používanie psích záprahov v cestovnom ruchu ako v priemyselnom odvetví, a to vozenie poľovníkov a turistov na psích záprahoch. Vznikla nová sociálna skupina psovodov so psími záprahmi, ktorí už nie sú len lovci, ale aj, a niektorí výlučne, podnikatelia v cestovnom ruchu – sprievodcovia turistov na psích záprahoch.

Svorka

„Grónsky psí záprah je celý svet sám osebe a stojí za to študovať ho.“

Aage Bistrup

Spoznávanie svorky grónskych psov je odhaľovaním jedného z tajomstiev a zákonitostí prírody.

Grónske psy sú svorkové zvieratá, žijú v rodinnej svorke, ktorá je sociálnym organizmom, skupinou, je tvorená zo psov plemena *qimmeq* a *qimusseq*. Svorka má rodinný základ, chovným párom je jeden pes, vodca svorky, a sučka, vodkyňa sučiek, a ich deti každoročných vrhov, takže všetky psy sú súrodenci rôznych vrhov od jedných rodičov a rôzneho veku. Svorka má sedem až dvanásť aj viac psov, ktorých má jeden psovod (lovec, majiteľ svorky). Dobre fungujúca lovcova svorka je výsledkom niekoľkoročnej kontinuálnej socializácie svorky ako celku a je výsledkom socializácie každého psa od jeho narodenia cez zaradenie do svorky medzi dospelých psov až po jeho vyradenie zo svorky.

Svorka má svoje etologické plemenné charakteristiky a pravidlá, a to: hierarchiu, svorkové správanie a kontinuálne v nej prebieha socializácia psov. Účelom a zmyslom držania, chovu, socializácie a tréningu psov je pragmatický cieľ, a to mať svorku, ktorá tvorí funkčný spolupracujúci záprah ťažných záprahových psov ťahajúcich sane.

Do svorky nie sú zaradené všetky narodené štence, výber vykonáva lovec, dochádza k prírodnej selekcii a selekcii dospelými psami.

Selekcia a výber šteniec

Po narodení šteniec dochádzalo k selekcii šteniec, a to: vo svorke ju vykonával lovec už po narodení šteniatok, ale aj samotná svorka tak, že dospelé psy utrúcali niektoré štence. Časť úhynu ide na vrub chorôb a prírodných podmienok.

Selekcia lovcom

„Keď sa narodí, zdvihnú ich za krk a týmto spôsobom sa môžu odlíšiť štence slabé od silných v závislosti od spôsobu, ako ohýbajú dolnú časť chrbta. Slabé sa hodia svorke, ktorá ich zožerie.“ (Malaurie, 1979, s. 147)

„Jedno po druhom sme kontrolovali... zdvíhali sme ich na zadné labky s hlavami dole, takže sme mohli vybrať tie, ktoré vyzerali silnejšie. Silné šteňa vydrží. Slabé sú vyradené a zlikvidované a podľa zvyku sú hodené psom, ktoré ich zožrali.“ (Malaurie, 1979, s. 346) Táto selekcia je tiež podľa pohlavia šteniat a zachovávajú sa len silné psy alebo len jedna sučka v závislosti od toho, či psod ešte nemá vo svorke dve sučky (Freuchen, 1935, s. 144).

Táto selekcia ešte nie je výberom do svorky, lebo v tomto veku sa ešte nedá rozpoznať a nie je celkom jasná ich povaha, či majú dominantnú vlastnosť (D) alebo submisívnu vlastnosť (S). Kritériom vyradovania šteniec v tomto veku je len fyzická sila, schopnosť udržať sa na zadných labách a ich pohlavie. Aj v neskoršom veku slúžila mladým psom na posilnenie nôh tiež masáž zadných nôh (Rosing, 1978, s. 50) a zdvíhanie šteniec na zadné a na predné nohy (Bistrup, 1943).

V reáliách sú tiež prípady, kedy boli z objektívnych dôvodov narodené štence hodené psom. Išlo napríklad o prípad, keď sučka vrhla štence na túre v snehovej búrke (Freuchen, 1935, s. 155).

Prírodná selekcia

Na úhyn šteniat majú vplyv drsné polárne podmienky a najviac predstavujú choroby, napríklad v Qaanaaqu sa choroby podieľajú na 70 – 80 % úhyne šteniat (Grønlands hund eller grønlands slædehund).

Selekcia dospelými psami

Dospelé psy utrúcali niektoré štence vo veku asi do dvoch mesiacov. Súvisí to s ich dominantným správaním voči dospelým psom a so všeobecným predátorským inštinktom dospelých psov voči malým zvieratám, viac o tom v kap. Svorkové vlastnosti: dominancia (D) a submisia (S) a v kapitole Prvá fáza socializácie – socializácia šteniec a mladých psov.

Svorka a psovod

Svorka je riadená vlastnými pravidlami. Lovec a jeho svorka sú jeden zosúladený a jednotne spolupracujúci tím na dosiahnutie spoločného cieľa, ktorým je ťahanie saní. Tento útvar sa buduje, vyvíja a obnovuje po dlhé roky v integrovanom, komplexnom a každodenne sa opakujúcom procese už od doby, odkedy mladý chlapec dostane od svojho otca prvú malú svorku záprahových grónskych psov a ako on sám rastie, časom si sám s pomocou otca buduje a rozširuje svoju vlastnú svorku a záprah až do dospelosti a počas celého svojho aktívneho dospelého loveckého života. Je to psovod, ktorý rozumie psom, pozná ich individuálne aj svorkové vlastnosti a správanie, len v určitých prípadoch vstupuje do vývoja svorky, obnovuje svorku, utráca jej členov, dohliada a sleduje, ako funguje, ako sa mení, riadi jej vnútorné svorkové pravidlá a vzťahy. Majiteľ spravidla ponecháva na svorke, aby si sama riadila svoje vzťahy.

Svorka je súčasťou integrovaného útvaru, ktorý sa skladá z lovca, tiež psovoda (gr. *qimutsitik*, vlastník svorky) a svorky jeho psov.

„Tento pár, Eskimák so svojimi psami, je skutočne neobyčajný pár. Psí záprah je osoba, s ktorou sa oženil a zároveň sa oženil aj so svojím vodiacim psom, ktorý je ako hlava a ostatné psy ako končatiny a trup. Eskimák nie je sám sebou bez svojich psov. Ak nemá psy, je ako vdovec, ktorý stratil všetku svoju silu, aktivitu a šťastie.“ (Malaurie, 1979, s. 145; Petersen, 1996, s. 40) Popisuje ten zvyk aj Petersen, 1996, s. 40. „Ak muž rodu Inuk nemá vlastný záprah, ešte nie je celkom mužom.“ (Qimmiliriniq, 2013, s. 10)

Na čele tohto útvaru stojí lovec a pod ním je skupina psov, svorka. Autorita psovoda nad svorkou musí byť jednoznačná a bezproblémová. Je to psovod, ktorý usmerňuje vzťahy psov, udržiava ich vo fungujúcej forme a presadzuje svoju autoritu tak, aby dosiahol jediný účel a pragmatický cieľ, a to pracujúci a kooperujúci záprah pri ťahaní saní. „Psovod od svojho detstva pozná svoj záprah a jeho psychológiu, ktorej vlastnosti sú: žerú všetko, močia často, pária sa do roztrhania, najradšej utekajú domov, bijú slabších, zavýjajú v chóre, sú závislé od ľudí, ťahajú vo svorke, sú zbabelé a zároveň zábudlivé.“ (Petersen, 1996, s. 33 – 34)

„Psí záprah je hlavne prostriedok, ktorý nesmie zlyhať. Keď sa na to zabudne, môže to niekoho stáť život.“ (Malaurie, 1979, s. 156)

Plemenné charakteristiky grónskych psov

Grónske psy sú svorkové psy, žili a žijú vo svorkách a majú silne vyvinuté okrem sociálneho správania aj svorkové sociálne správanie. Charakteristiky grónskych psov a svorky, okrem zdedených vlastností, sú výsledkom socializácie. Plemenné charakteristiky grónskych psov a svorky:

svorka je založená na svorkovej hierarchickej štruktúre (hierarchii), na individuálnych vlastnostiach psov (dominancia – D a submisia – S) a svorkovom správaní jej členov (dominantné svorkové správanie – Dss a submisívne svorkové správanie – Sss).

Na prvom mieste v hierarchickej štruktúre stojí vodca, je dominantný voči všetkým členom svorky okrem sučiek. Každý z členov svorky pod vodcom má svoje miesto v hierarchickej štruktúre svorky (v rebríčku). Toto miesto vyplýva z jeho zdedených svorkových vlastností (dominancia, submisia) a jeho naučeného svorkového správania, a to dominantného svorkového správania (Dss) a submisívneho svorkového správania (Sss) v procese socializácie pri sociálnom kontakte (interakcii) s iným členom svorky. Na týchto pravidlách je založená stabilita svorky a jej pracovná výkonnosť. Je to silne vybudovaná skupina s usporiadanými sociálnymi pravidlami správania a vzťahmi. Svorkové usporiadanie skupiny grónskych psov uvádzajú viacerí autori (poznámka č. 1).

Ide o typické a vlastné charakteristiky, fenomény jednotlivých psov a svorky grónskych psov, sú to:

- svorkové vlastnosti každého psa: dominancia, submisia
- socializácia
- svorkové správanie, interakcia každého psa, prejavy pri kontakte:
- dominantné svorkové správanie
- submisívne svorkové správanie
- hierarchia
- dynamika – zmeny vo svorke

Svorkové vlastnosti

Dominancia

„Dominancia je široký pojem na vysvetlenie správania zvierat a aj ľudí. Ako sme videli, dominancia je sociálna agresia, ktorá nevedie k zničeniu účastníka, ale k jeho kontrole“ (Abrantes, 1997). U grónskych psov je dominancia podrad'ovanie si, keď si dominantné psy podriad'ujú členov svorky (submisívnych psov), ktorí stoja v hierarchickej štruktúre nižšie ako podriad'ujúci si (dominantný) pes (fotografia č. 13).

Submisia

Opakom dominancie je submisia, je to podriadenosť, strach, rešpekt, oddanie a podriad'ovanie sa, keď sa submisívne psy podriad'ujú dominantným

členom svorky, ktorí stoja v hierarchickej štruktúre vyššie nad nimi, ako je pes, ktorý si podriaďuje nižšie stojaceho psa (fotografia č. 14).

Vlastnosti dominancia (D) a submisia (S) sú vrodené a dedia sa pravdepodobne podľa pravidiel, ktoré sú známejšie pri dedení fenotypu. Podľa M. Brazeaua (2008) majú niektoré psy agresívne dispozície. Podriadenosť (submisia – S) a nadradenosť (dominancia – D) má genetický základ. Sučka vrhne spravidla päť šteniec, ale vo veku okolo jedného roku vidno pri nej len dva mladé psy. V jednom vrhu sa priemerne narodí 5 šteniec, 3 do roka uhynú usmrtením dospelými psami (MacRury, 2009). Podľa pomeru narodených a do roka uhynutých šteniec usmrtených dospelými psami, je to 5 : 3, a ktoré prežijú do jedného roku života v počte 2, možno usudzovať, že väčšina šteniec vo vrhu sú dominantné v počte 3 : 2 k submisívnym štencom (MacRury, 2009).

Zo spojenia dominantného psa a dominantnej sučky sa zvyšuje pravdepodobnosť zdedenia dominancie po oboch rodičov, v párovej alele Ds alebo Dd. Vo svorke boli a sú len dve sučky, vždy matka a jej dcéra, a spravidla je len jedna sučka kotná. V minulosti bol otcom jej detí spravidla dominantný vodca svorky, ktorý sa ako najsilnejší pes páril s najstaršou sučkou, vodkyňou sučiek. Avšak párenie neprebiehalo vždy na úrovni dominantný vodca svorky a vodkyňa sučiek. V minulosti za podmienok držania svorky na voľno, bez uviazania na reťazi, sa prakticky každý pes zo svorky mohol spáriť s rujnou sučkou, samozrejme, pokiaľ mu to vodca svorky dovolil, a to bol a aj v súčasnosti je ten pes, ktorý sa fyzicky dostal k rujnej sučke a nemusel to vždy byť vodca svorky s dominantnými génmi (D). Mohol to byť submisívny pes (S) s génmi S, čo je lepšie, lebo je väčšia pravdepodobnosť, že potomstvo môže mať submisívnu vlastnosť, v alele Ss alebo Sd. Grónčania nevenovali a nevenujú pozornosť riadenému chovu, ale uvedomovali si dôležitosť výberu chovného páru a len čiastočne robia riadený chov. „Dostať homogénny záprah znamená, že sa musí vybrať dobrá sučka, ktorá sa spári so psom, ktorý je v dobrej kondícii, fyzickej aj psychickej.“ (Rosing, 1978, s. 48; Freuchen, 1935, s. 143) Aj v súčasnosti sa s rujnou sučkou pári pes, ktorý sa dostane k sučke.

Jeden pes sa mohol spáriť v čase ruje s viacerými sučkami a jedna sučka sa mohla spáriť s viacerými psami (Petersen, 1996, s. 31). Sučka v ruji sa môže v nestráženej chvíli spáriť aj so psom z inej svorky (Bistrup, 1643), obzvlášť často sa to stávalo v tradičnom spôsobe držania psov, kedy boli svorky držané na voľno bez uviazania na reťaziach, psy sa spravidla zdržiavali v okolí príbytku majiteľa, ale sučky sa pohybovali po celej osade. Ak je to pes zo svorky, je väčšia pravdepodobnosť príbuzenského kríženia, lebo spravidla ten pes je jej súrodenec alebo potomok v prvej línii, alebo súrodenec a potomok z predchádzajúcich línii a generácií. Spárenie so psom z inej svorky pravdepodobne eliminovalo príbuzenské kríženie.

Na ceste do Paornakajik v roku 1998, vo východnom Grónsku, v oblasti Sermilik fjord, boli po skončení túry na úväzisku uviazané dva a dva psy. Na jednom mieste boli uviazaní pes a sučka. Až na druhý večer sa spojili, a tak vyšlo najavo, že sučka je práve v ruji a spáril sa s ňou pes, ktorý nebol alfa psom vo svorke. On jediný mal k nej prístup a kontakt, lebo boli uviazaní na jednej vetve úväziska. Pri ťahaní v záprahu mali k nej prístup všetky psy, ale napriek tomu, že bola v ruji, psy si ju nevšímali a záprah ťahali bez problémov.

Svorkové vlastnosti (D, S) sa v priebehu veku psa prejavujú rôzne, počas života sa pes pri stretnutí s iným psom správa dominantne alebo submisívne a toto aplikuje po dlhú dobu. Správanie sa v priebehu života mení, štence sa prejavujú do veku 2 mesiacov dominantne alebo submisívne (viac v kap. Sociálne správanie šteniec – Prvá fáza socializácie), taktiež v dospelom veku dominantný vodca svorky sa po zosadení z tohto postavenia začne správať submisívne a nový vodca svorky sa začne správať dominantne (viac v kap. Dynamika svorky).

Socializácia

Je široký jav, metóda a proces, ktorý sa týka a dá sa popísať pri jednotlivých fenoménoch grónskych psov a svorky grónskych psov. Výsledkom socializácie sú fenomény grónskych psov a svorky grónskych psov, a to: svorkové správanie, hierarchia svorky, dynamika svorky, ťahanie saní, sociálne správanie v širšom zmysle.

Obsahuje:

- proces výchovy a učenia sa svorkovému správaniu, a to dominantnému svorkovému správaniu (Dss) a submisívnemu svorkovému správaniu (Sss) psa vo veku od narodenia po fázu šteňaťa až následne vo veku mladého psa do šiestich mesiacov veku pri interakcii s inými psami a upevňovanie naučeného svorkového správania každého dospelého psa a všetkých členov svorky pri každodennom mnohonásobnom opakovanom dennom kontakte (interakcii) dvoch psov, členov svorky a kontakte so všetkými členmi svorky, deťmi, ľuďmi a okolitými svorkami,
- výchovu, učenie, poznanie a upevňovanie, postavenie každého psa v hierarchickej štruktúre svorky, začleňovanie a miesto mladého psa do hierarchickej štruktúry svorky, pochopenie spolužitia s ľuďmi, spolužitia s členmi vlastnej svorky a s ostatnými psami pri sociálnom správaní, kooperácii pri ťahaní saní, odpočívaní, ochrane teritória, strážení, kŕmení...
- vytvorenie a upevňovanie hierarchie svorky, hierarchickej štruktúry svorky,
- upevňovanie socializácie už socializovaných psov,
- sociálne správanie dospelých psov v širšom poňatí.

Socializácia psov v Grónsku je prepojený komplexný proces, ktorý prebieha na úrovni jedného psa a na úrovni celej svorky všetkých psov po celé obdobie, kedy má lovec svorku a počas celého života psov. Na úrovni šteniec a mladých psov prebieha socializácia od narodenia do veku šiestich mesiacov až jedného roka do dosiahnutia dospelosti. Na úrovni dospelých psov pokračuje socializácia po dosiahnutí šiestich mesiacov aj po dosiahnutí jedného roka a trvá do vyradenia psa zo svorky. Socializácia celej svorky pokračuje upevňovaním dosiahnutej socializácie pri každodennom styku psov, ich kŕmení, ťahaní saní, pri lovoch, odpočívaní. Je to proces postupného začleňovania jedinca do svorky a následného upevnenia, udržiavania tohto začlenenia.

Socializácia je proces učenia, ktorý sa realizuje len počas každodenných opakovaných stykoch, pri fyzických kontaktoch (interakcii) mladého psa s matkou, s deťmi, dospelými ľuďmi a viacerými dospelými psami. Dospelý pes je ten, kto príučkami učí šteňa a mladého psa správať sa svorkovo, a to dominantnému svorkovému správaniu a submisívnemu svorkovému správaniu a tiež poznať jeho postavenie a postavenie každého psa v hierarchickej štruktúre svorky a začleňovanie a určovanie miesta mladého psa do hierarchickej štruktúry svorky, pochopiť spolužitie s ľuďmi, spolužitie s členmi vlastnej svorky, ako aj spolužitie s inými susediacimi svorkami v osade.

Socializácia prebieha, realizuje sa a upevňuje sa kontaktami psov (interakciou) medzi šteňatami, mladými psami a dospelými psami na jednej strane a na druhej strane dospelými psami, matkou šteniec, deťmi a ľuďmi. Socializácia je metóda a spôsob učenia svorkovému správaniu každého psa na vybudovanie svorky a jej hierarchie.

Svorkové správanie, prejavy, učenie a upevňovanie pri kontakte

Na rozdiel od vlastností, ako sú dominancia a submisia, svorkové správanie nie je vrodené, ale naučené v procese socializácie. Dominantné svorkové správanie (Dss) a submisívne svorkové správanie (Sss) je naučené a pes vo veku šteňa a neskôr vo veku mladého psa sa ho učí v procese socializácie.

Každý pes po socializácii vykazuje dominantné svorkové správanie (Dss) a submisívne svorkové správanie (Sss), ktoré sú naučené v procese socializácie. Socializácia ako učenie prebieha a naučené sa realizuje, aktivuje a upevňuje v sociálnom kontakte (interakcii) medzi šteňatami, mladými psami a dospelými psami na jednej strane a na druhej strane: štencami, mladými psami, dospelými psami, matkou šteniec, deťmi a ľuďmi.

Pri stretnutí dvoch psov dochádza k socializácii a k prejavom svorkového správania, a to k učeniu svorkového správania v prípade mladých psov a k

aplikácii naučeného svorkového správania v prípade dospelých psov, tiež označovaného ako psia reč (prejavy dominancie, prejavy submisie). Sú to prejavy tela a hlasové prejavy. Ide o viac typov svorkového správania. U grónskych psov sú tieto prejavy rovnaké ako u iných plemien psov a dajú sa zaradiť do dvoch typov: a to dominantného (Dss) a submisívneho správania (Sss), ako ich kvalifikoval Abrantes (1997).

Svorkové správanie ako výsledok socializácie sa rozdeľuje do dvoch typov:

- dominantné svorkové správanie (Dss),
- submisívne svorkové správanie (Sss).

Dominantné svorkové správanie

Dominantné svorkové správanie (Dss): dominancia, prejavy nadradenosti.

Pes pri stretnutí s nižšie postaveným psom vo svorke: stojí s napnutými nohami alebo chodí so vztýčených chvostom, zavrčí, ježí srst' na chrbte a krku, zvráští kožu na čele, vytiahne pysky a vycerí tesáky, chvost drží vysoko nad telom, natiahne hlavu dopredu, zaujme strnulý postoj natiahnutý dopredu, zovrie tlamu podriadenému psovi a prípadne stlačí jeho tlamu, dominantný pes zahrabe pred submisívnym psom zadnými nohami, položí predné laby na chrbát, tiež sa postaví nad ležiacim psom alebo ho pritlačí svojím telom a uhryzie. U grónskych psov som pozoroval ešte jedno neobvyklé správanie, ktoré nie je vlastné iným plemenám psov, a to močenie a vyprázdňovanie sa na ležiaceho podriaďujúceho psa. Dominantný pes sa priblíži k submisívnemu psovi blízko k jeho tlame (fotografia č. 14) a ak si ten ľahne, dominantný pes ho nepohryzie, prestane s útokom, prípadne ho pril'ahne, submisívny pes žalostne kňučí, vyje a dominantný pes prestane s útokom a viac si ho potom nevšíma. Ak si neľahne, nepodriadi sa dominantnému psovi, dominantný vycerí tesáky a ak ani toto nepomôže, zaútočí na podriadeného psa, chytí ho za jednu nohu a zhodí na zem, zraní podriadeného psa na bruchu alebo na stehne. Útok na podriadeného psa smeruje spravidla na spodnú časť nohy a častejšie nad labu. Takto zranený pes sa pohybuje na troch nohách a kríva dva – tri týždne.

Submisívne svorkové správanie

Submisívne svorkové správanie (Sss): submisia, prejavy podriadenosti.

Pes pri stretnutí s vyššie postaveným psom vo svorke: kňučí, zospodu líže tlamu nadradenému psovi, prikrčí sa k zemi, stiahne chvost medzi nohy, skloní hlavu so stiahnutými a sklopenými ušami dozadu, otiera sa oňho, zdvíha prednú labu, ľahne si na brucho, odplazí sa od nadradeného psa, skrčí sa, otáča sa k

nemu bokom, močí, ľahne si na chrbát, narieka a kňučí, ukáže brucho, vystrie zadné nohy a tlačí nohami do brucha nadradenému psovi, ktorý stojí nad ním a má aj ďalšie prejavy. Má rešpekt pred dominantným psom, nedáva mu žiadne prejavy neuznania jeho postavenia a radšej sa vyhýba stretnutiu s dominantným psom (fotografie č. 15, 16).

Fázy socializácie

Socializácia, učenie sa svorkovému správaniu, prebieha v dvoch fázach:

1. prvou fázou je socializácia šteniec a mladých psov, učenie sociálneho správania sa pri sociálnom kontakte (interakcii) s deťmi, dospelými ľuďmi a už socializovanými dospelými psami, ukončená je v šiestom mesiaci života psa.
2. druhou fázou je konsolidácia, upevňovanie svorkového správania už socializovaných dospelých psov pri sociálnom kontakte s ľuďmi a s už socializovanými dospelými psami navzájom, prebieha počas celého života psa.

V každej fáze socializácie sa psy správajú rozdielne, je rozdiel medzi správaním šteniec a mladých psov, ktoré ešte nie sú socializované a svorkovým správaním dospelých psov, ktoré sú už socializované.

Sociálne správanie šteniec a mladých psov

Štence sa pri stretnutí s dospelým psom správajú inštinktívne a pudovo, správajú sa submisívne alebo dominantne, ako to vyplýva z ich vrodenej prevládajúcej sociálnej vlastnosti a vykazujú aj infantilné sociálne správanie šteniat. Nesprávajú sa ešte svorkovo, pretože nie sú ešte naučené svorkovému správaniu (Dss alebo Sss), ktoré je výsledkom socializácie a ony socializáciou ešte neprešli. Sú to rôzne iné typy sociálneho správania šteniec: skúmanie, šarvátky a bitky, naháňačky, zvedavosť, potulovanie sa, dobiedzanie labou, skákanie po psoch, hry, hryzú sa do uší, chvosta, nôh, kože, brucha a na ďalšie miesta.

Štence sú všeobecne častejšie vystavené vyradeniu usmrtením zo strany dospelých psov (MacRury, 2009). Ide pravdepodobne prevažne o štence s prevládajúcou dominantnou vlastnosťou (D) (MacRury, 2009), menej sú usmrcované submisívne štence s prevládajúcou submisívnou vlastnosťou (S). Dôvodom usmrtenia je ich dominancia. Štence s prevládajúcou dominantnou vlastnosťou sa inštinktívne nepodriaďujú dospelým psom. Dominantné správanie k dospelým psom im môže byť osudným, a preto sú usmrtené dospelými psami.

ence a mladé psy sa ešte nevedia svorkovo sociálne správať. V tomto štádiu ich veku sa prejavuje len vrodená vlastnosť pri stretnutí s každým psom. Submisívne štence už v tomto veku si ľahnú pred dospelými psami, robia tak inštinktívne a ide ešte o nenaučené konanie. Samozrejme, v polárnych podmienkach okrem vyradenia psov zo svorky usmrtením šteniec s dominantnou vlastnosťou dospelými psami, hrajú dôležitú úlohu pri úhyne šteniec aj drsné polárne podmienky, ako hlad, zima, choroby a prípadne zdedené genetické problémy, ktoré spôsobujú úhyn slabých a chorých šteniec, ale aj selekcia vykonaná majiteľom hneď po ich narodení atď. (MacRury, 2009) Dospelé psy majú všeobecne sklon k predátorskému agresívnemu správaniu k zvieratám a k štencom (lovecký inštinkt), ktoré vedie k usmrteniu šteňaťa, najviac sa prejavuje od narodenia šteňaťa do jeho veku dvoch mesiacov.

Mladé psy sa až po ukončení svojej socializácie a zaradení sa do hierarchie svorky správajú ako dospelé psy, už sa naučili a vedia, ako sa majú správať a správajú sa podľa svojho dominujúceho svorkového správania a tiež podľa toho, s akým psom sú v kontakte.

Svorkové správanie dospelých psov

Pre fungovanie svorky a tiež pre stabilitu jej hierarchickej štruktúry je najdôležitejšie sociálne svorkové správanie dospelých psov. Každý pes vo svorke sa naučil a ovláda obe svorkové správania, má bipolárny systém. V jednej konkrétnej situácii, pri stretnutí s jedným psom, sa uplatňuje u jedného konkrétneho psa len jeden typ svorkového správania, a to dominantné svorkové správanie (Dss) alebo submisívne svorkové správanie (Sss).

Aký typ sociálne správa pes uplatňuje závislosti s akým psom sa interaktuje a aké postavenie, status, majú oba psy v hierarchickom rebríčku svorky, z toho vyplýva ich svorkové správanie pri stretnutí. Jeden z interaktujúcich stojí vždy vyššie a druhý nižšie v hierarchii svorky. Dva psy nestoja na rovnakom stupni hierarchického rebríčka svorky, preto dvaja psy pri kontakte sa nemôžu obaja vykazovať rovnaký typ sociálneho svorkového správania (Dss a Dss alebo Sss a Sss).

Správanie dvoch psov pri stretnutí, interakcii závisí od ich postavenia v hierarchickej štruktúre svorky a dochádza k dvom situáciám:

Prvá modelová situácia: stretnutie dvoch psov A a B:

Pri stretnutí dvoch psov: pes A stojaci vyššie v hierarchii svorky ako pes B sa správa dominantne (Dss) k psovi B, ktorý je nižšie v hierarchii a pes B, ktorý stojí nižšie v hierarchii ako pes A, sa správa submisívne (Sss) k psovi A, ktorý stojí vyššie v hierarchii svorky. Pri tomto stretnutí sa jeden pes správa dominantne (Dss), teda pes A; druhý submisívne (Sss), teda pes B.

Druhá modelová situácia: stretnutie psov A a C

Keďže svorkové správanie má bipolárny systém, každý pes sa naučil a ovláda dominantné aj submisívne svorkové správanie a uplatňuje ich inak pri stretnutí s iným psom, pretože každý pes sa v priebehu dňa stretáva s inými psami. Ten istý pes A pri stretnutí s iným psom C, ktorý stojí vyššie v hierarchii svorky, sa správa submisívne (Sss) a pes C sa správa dominantne (Dss).

Ďalšia modelová situácia: stretnutie psov C a D

Pes C, ktorý stojí nižšie pri stretnutí so psom D, ktorý stojí vyššie, sa správa submisívne (Sss) a pes D sa správa dominantne (Dss).

Len dva psy vo svorke sa správajú rovnako pri stretnutí s každým psom zo svorky, a to len dominantne a len submisívne. Vodca svorky, keďže nemá nad sebou žiadneho psa v hierarchii svorky, sa správa vždy dominantne (Dss) pri stretnutí s každým psom zo svorky a posledný pes (omega pes), ktorý má nad sebou všetkých členov svorky sa vždy správa submisívne (Sss) pri stretnutí s každým psom zo svorky.

Sociálne správanie dospelých psov v širšom poňatí

Faktom však je, že nie každé stretnutie dvoch dospelých psov má prejavy dominantného svorkového správania (Dss) a submisívneho svorkového správania (Sss). Väčšina stretnutí psov je bez prejavov dominancie (Dss) a submisie (Sss), lebo vzťahy vo svorke sú stabilizované a každý pes vie, ktorý pes je nad ním a ktorý pod ním v hierarchii svorky a podľa toho sa aj oba psy správajú. Prejavy dominancie (Dss) a submisie (Sss) pri stretnutí dvoch psov sa vyskytujú menej často ako stretnutia bez týchto prejavov.

Okrem svorkového sociálneho správania (Dss a Sss), ktoré je sociálnym správaním v užšom zmysle v procese socializácie v prvej fáze a je upevňované v procese socializácie v druhej fáze, je sociálne správanie v širšom zmysle:

- spoločné spanie a odpočívanie pes pri psovi, môžu sa aj dotýkať,
- spoločné vstávanie, sledovanie okolia,
- spoločné zavýjanie všetkých psov, nie štekanie, ktoré je individuálne,
- kooperácia pri ťahaní saní,

- hľadanie potravy,
- ochrana teritória, bitky s cudzími psami a inými svorkami,
- psy sa obchádzajú a nenadväzujú kontakt,
- psy sa pozdravia, vtedy sa dva psy dostanú do kontaktu s tlamami a oňuchajú sa (fotografia č. 16).

U dospelých psov sa nevyskytujú hry, naháňačka, prevracanie, hryzanie, a ak aj áno, tak len zriedkavo. Princíp dominancie a submisie sa uplatňuje aj pri stretnutí psov z inej svorky.

Svorka grónskych psov je svorka rodinného typu

Svorka grónskych psov je sociálna skupina rodinného typu, je rodinnou svorkou, v ktorej vodca a vodkyňa sú rodičia a ostatné psy sú ich vlastní potomkovia a potomkovia sú súrodenci z časovo rôznych vrhov, ale od jedných rodičov. Vo svorke je len vodca svorky pes a jedna sučka, vodkyňa sučiek, tí vytvárajú určitý stabilný chovný pár. Sučka sa v ruji spravidla spári s vodcom svorky. „Spravidla je otcom psov v záprahu.“ (Gilberg, 1969, s. 68; Freuchen, 1935, s. 153)

Vo svorke sú chovným párom, niektorí lovci rozširujú každoročne svorku o štence z opakovaného spojenia jedného psa a sučky, pretože majú skúsenosť, že z tohto spojenia sa rodia zdraví, pracovití, dobre vychádzajúci vo svorke aj v záprahu a ovládateľní potomkovia a všetky psy sú vlastní bratia (Qimmeq, 2020). „Dostať homogénny záprah znamená, že sa musí vybrať dobrá sučka, ktorá sa spári so psom, ktorý je v dobrej kondícii, fyzickej aj psychickej.“ (Rosing, 1978, s. 48; Freuchen, 1935, s. 143)

Z tohto pohľadu, keďže psy sú vo svorke súrodenci z rôznych vrhov a rôzneho veku, spolu dobre vychádzajú. „Psy v záprahu majú silne vyvinutý pocit, že patria k sebe, keď ich vlastní ten istý pán už od narodenia. Že psy z toho istého vrhu držia spolu nie je nič cudzie, samozrejme, ale ak boli chované pánom svorky, budú vždy prijaté ako kamaráti. Štence od sučky, ktorá patrí k svorke, sa pohybujú odvážne medzi psami, ktoré sú uviazané na reťazi a tie dokonca z času na čas vyvrhnú štencom potravu. Nie je to len o otcovskom inštinkte vodcu svorky, ktorý je aktuálne ich otcom, ale aj iné psy v záprahu krmia týmto spôsobom potomstvo sučky. Nerobia tak len príležitostne, ale úmyselne vyvrhujú potravu šteňatám vtedy, keď nie sú kŕmené pánom.“ (Freuchen, 1935, s. 143)

Vodca svorky a vodkyňa sučiek akceptujú svojich potomkov a psy sa tiež akceptujú ako vlastní bratia rôzneho veku z časovo rôznych vrhov zo spojenia tej istej sučky a psa. Prispieva to k stabilite svorky. Z tohto pohľadu je svorka grónskych psov spravidla rodinná svorka otca, matky a súrodencov.

Hierarchia, hierarchická štruktúra svorky psov (samcov)

Výsledkom socializácie je tiež vytvorenie a upevňovanie hierarchie svorky a jej hierarchickej štruktúry ako celku a v jej rámci svorkového správania každého jej člena. Postavenie každého psa v hierarchickom rebríčku svorky je výsledkom socializácie a bitiek (Bistrup, 1943, 107; Qimmiliriniq, 2013, s. 10).

Svorka je založená na sociálnej hierarchickej štruktúre a funguje na princípoch subordinácie ako celku a svorkových vlastnostiach (D, S) a individuálnom svorkovom správaní (Dss a Sss) každého jej člena.

Model svorky:

Hierarchia svorky má štruktúru a na jej stupňoch od najvyššieho A. cez najnižšieho až po Θ . a posledného omega psa zastávajú:

- A. 1. vodca (V) so svojím A. 2. bratom pomocníkom (BP) (V + BP)
 - B. druhé bratstvo – dva druhé najsilnejšie psy (2. BR)
 - C. až D. miesta zastáva tretie bratstvo (3. BR) alebo štvrté bratstvo (4. BR), alebo jednotlivé psy (P)
 - E. a ďalšie miesta po X. podľa počtu psov individuálne zastávajú ďalšie psy (P) alebo bratstvá (BR),
 - Θ . posledný omega pes (OP)
- Súčasťou svorky, ale nie štruktúralného rebríčka svorky, sú tiež:
- Y. ešte nezaradené štence (Š) a mladé psy (MP) do šiestich mesiacov až jedného roka
 - Z. sučky (S)

Model štruktúry svorky môže byť aj iný. Model hierarchie svorky môže byť tiež:

- A. 1. vodca (V) so svojím A. 2. bratom pomocníkom (BP) (V + BP)
- B. ďalší pes (P),
- C. ďalšie psy (P),
- D. druhé bratstvo (2. BR)
- E. ďalšie miesta zastáva tretie bratstvo (3. BR) alebo štvrté bratstvo (4. BR), alebo jednotlivé psy (P)
- F. a ďalšie miesta až po X. podľa počtu psov individuálne zastávajú ďalšie psy (P)
- Θ . posledný omega pes (OP)

Hierarchia svorky je vždy založená na systéme subordinácie a na jednom mieste nemôžu stáť dva psy. Javí sa, že bratstvo ako celok stojí na jednom stupni hierarchickej štruktúry, ale každý člen bratstva má aj individuálne postavenie na stupni hierarchickej štruktúry svorky a má určité postavenie v bratstve k svojmu bratovi.

Bratstvo ako celok stojí na jednom stupni rebríčka. Po troch rokoch po rozpadnutí bratstva sa každý pes individuálne zaradí na hierarchický stupeň rebríčka svorky.

Do hierarchickej štruktúry svorky nie sú ešte zaradené štenca a mladé psy do veku šiestich mesiacov života. Mladé psy po dosiahnutí dospelosti okolo jedného roku života sú už socializované a ako dospelé psy sú zaradené do svorky.

Na postavenie každého psa vyplýva jedna z jeho povahových vlastností (dominancia, submisia) a správanie každého psa: dominantné svorkové správanie (Dss) a submisívne svorkové správanie (Sss). Tieto typy správania určujú postavenie každého psa v hierarchickej štruktúre svorky. Každý pes má obidve vrodené vlastnosti D a S a dve naučené svorkové správania Dss a Sss. Hierarchia svorky je štruktúra subordinácie, každý pes zastáva svoje postavenie a stojí vyššie ako pes pod ním a iný pes stojí nižšie ako pes nad ním. Každý pes podriadený vodcovi a vyššie stojacim psom v hierarchickej štruktúre svorky je nadradený voči nižšie stojacim psom v hierarchickej štruktúre svorky pod ním. Podľa postavenia hierarchickej štruktúry svorky vystupujú psy pri stretnutí, kontakte (interakcii) v dvoch úlohách podľa toho, s akým psom – členom konkrétne sa stretávajú. Dominantný pes psou rečou podriaďuje psa stojaceho nižšie pod ním. Submisívny pes sa psou rečou podriaďuje vyššie stojacemu dominantnému psovi a prejavmi tela a hlasovými prejavmi ukazuje svoju podriadenosť, submisiu, vtedy ho vyššie stojaci pes nenapadne. Tieto prejavy môžu byť viac alebo menej intenzívne, niekedy pre nás ľudí skryté.

Hierarchická štruktúra svorky je výsledkom socializácie všetkých psov vo svorke od narodenia do dospelosti a kontinuálne prebiehajúceho upevňovania socializácie u psov počas ich dospelosti, tak ako ju popísal už nestor grónskej kynológie Aage Bistrup: „Psia svorka je ako vojenský regiment. Ako červená niť sa vinie v ňom: silný, silnejší a najsilnejší a každý pes pozná svoje poradie. Na vrchu stojí vodca (*itokrut*). Po boku so svojím pomocníkom suverénne vládne celému záprahu.“ (Bistrup, 1953, s. 469)

Najvyššie stojí vodca, pod ním stojí jeho pomocník a ostatné psy na ďalších stupňoch hierarchického rebríčka svorky až po posledného psa (omega). „Každý pes má svoje mesto: trojka sa nebojí pred štvorkou, päťkou, šiestkou a sedmičkou, ale opatrne sa vyhýba dvom, a to jednotke a dvojke.“ (Tinberger, 2017, s. 72)

Za vodcom nasleduje jeho pomocník, (zástupca, následník) a potom ďalšie psy, spojenectvá dvojíc psov-bratov. Najnižšie postavenie v hierarchii svorky má posledný pes Θ (omega pes).

Svorku tvoria psy samce aj sučky. Hierarchickú štruktúru svorky však vytvárajú na princípoch dominancie a submisie len psy samce. Do hierarchickej štruktúry svorky psov samcov nepatria sučky, ale sú súčasťou svorky, stoja však mimo hierarchickú štruktúru psov samcov.

Postavenie a poradie psa v štruktúre svorky nie je pevne dané, mení sa (viac v kapitole Dynamika svorky) bitkami medzi psami, úhynom a utratením psov...

A. 1. Vodca svorky

(gr. *naalagaq*, *itokrut*, dán. *basen*, *førerhund*, ang. *boss*, *leader of the pack*)

„Navrchu stojí *itokrut*, vodca. Vo svorke je len jeden vodca, je to fyzicky a mentálne najsilnejší pes. S druhým zástupcom pri svojom boku uplatňuje prísnu spravodlivosť. So zástupcom pri svojom boku vládne nad celou svorkou.“ (Bistrup, 1953, s. 469)

Vodca (gr. *itokrut*, *itoqrut*, *itoktut*, *ittogut*, *naalagaq*) je pes, ktorý má najvyššie postavenie v hierarchii svorky. Toto postavenie vyplýva z jeho individuálnych vlastností, ktoré sa dedia a sú tiež vytvárané, naučené, a upevňované v procese socializácie už v jeho prvej fáze a neustálym upevňovaním v jeho druhej fáze.

Vláda vodcu nad ostatnými psami je bezhraničná až surová. Preto je vodca svorky, niekde označovaný ako kráľ, tiež tyran, diktátor. Sústavne si podriaďuje členov svorky a psími prejavmi tela a hlasovými prejavmi im ukazuje svoju nadradenosť, svoju dominanciu (viac v poznámke č. 2).

V reáliách ojedinelý názor uvádza len G. Montcombrouxvej (2015 str. 114), ktorá uvádza že „vodcom svorky môže byť aj sučka.“

Vodca svorky má aj špeciálne postavenie vo vzťahu nielen k členom svorky, ale aj k psovodovi ako vrcholnému článku spoločenstva. Psovod a jeho svorka má nasledovnú štruktúru: psovod, pes – vodca svorky a ostatné psy.

„Okrem toho som sa naučil, že nikdy nesmiem udrieť svojho vodiaceho psa, v takých prípadoch je vzhľadom na to samozrejmé, že som to bol ja, kto spôsobil nedorozumenie, nekonal správne a on trest vykonal a pohrýzol vedľajšieho psa...“ (Gilberg, 1943, s. 149) MacRury (2009) zasa uvádza, že

psovod nikdy nesmie trestať vodcu, znížil by jeho status vo svorke a vodca by si musel nevyhnutne opäť upevniť postavenie vo svorke.

Vodca sa formuje už v prvom štádiu socializácie – socializácia šteniat a socializácia mladých psov. „Vodca sa nedá vybrať. V jednom vrhu šteniat sú jeden alebo dva zreteľné vodcovské typy. Jeden z nich si sám musí vybojovať svoju moc v mnohých a častých krvavých bojoch.“ (Bistrup, 1953, s. 469)

Dnes je prevládajúci názor, že vodca svorky sa necvičí, ale rodí sa (MacRury, 2009). „Už vo veku dvoch až troch mesiacov vlastník spozná, ktoré šteňa je agresívnejšie a viac vodcovské...“ (Bistrup, 1955 s. 308 – 309) MacRury (2009) ďalej tvrdí: „Verím, že väčšina vodcov sa narodí a nedá sa vytvoriť... vodcu nevyberá vlastník svorky, ale vzniká zo svorky.“ Tinberger uvádza, že „vodca nie je ustanovený človekom, ale musí byť akceptovaný samotnými psami.“ (Tinberger, 2017, s. 72; Qimmeq, 2020, s. 17; Brazeau, 2008)

Vodca svorky je dominantný voči všetkým psom vo svorke a podriaďuje si ich vrátane svojho pomocníka, ktorého „uhryzne bez dôvodu, aby demonštroval, kto je tu pánom.“ (Bistrup, 1946, s. 106)

Postavenie vodcu v hierarchickej štruktúre svorky sa dá opísať aj takto: „Psia svorka je ako vojenský regiment. Ako červená niť sa vinie v ňom: silný, silnejší a najsilnejší a každý pes pozná svoje poradie. Na vrchu stojí vodca (*itokut*). So svojím pomocníkom po svojom boku suverénne vládne celej svorke... podriadený pes zakaždým kľučí, ihneď, keď sa priblíži, hodí sa na chrbát, čo znamená, že sa podriadil, inak očakáva hroznú bitku.“ (Bistrup, 1953, s. 469) Vodca „vyžaduje, keď sa zastaví a pozrie sa po jednom alebo po druhom zo svojich podriadených to, že dotýčný si musí ľahnúť a plaziť sa, najlepšie pod neho, a vytŕ, čím hlasnejšie vyje, tým lepšie, tým ľahšie sa vyhne bitke a uhryznutiu do krku.“ (Gilberg, 1943, s. 88)

Úlohou vodcu je udržiavať stabilitu hierarchie svorky, pokoj, poriadok a tiež „udržiavať náladu v záprahu, ťahá lepšie, je vpredu a udržiava pokoj a poriadok v záprahu. Spravidla je otcom psov v záprahu.“ (Gilberg, 1969, s. 68; Brazeau, 2008; MacRury, 2009) Zabraňuje tiež bitkám medzi psami, „ak začína bitka, okamžite príbehne a využíva príležitosť dať každému bitkárovi rýchlo úder.“ (MacRury, 2009; Montcombroux, 2015, s. 215; Brazeau, 2008).

Vodca svorky pomáha tiež psovodovi udržiavať poriadok, keď úder bičom spôsobí psie zavýjanie, vodca zvyčajne príbehne a chytí za zátylok a tvrdo hryzie, akoby pomáhal psovodovi trestať delikventa.“ (Freuchen, 1935, s. 162 – 163)

Pre fungovanie svorky, jej každodenný život a jej prácu pri ťahaní saní je vodca nenahraditeľný a bez neho by vládol chaos a svorka by bola neovládateľná a ako záprah nepoužiteľná. V literatúrach si toto špecifické postavenie vodcu vo svorke všimli všetci autori (viac v poznámke č. 2).

Úlohou vodcu svorky bolo tiež chrániť teritoriálne územie svorky, „ak došlo k boju medzi dvomi svorkami, napadnú sa obaja vodcovia a výsledok zápasov často závisí od toho, ktorý je silnejší.“ (Mathiesen, 1852, s. 92)

Vodcovia svoriek v osade medzi sebou nemali hierarchiu a ich individuálny vzťah bol výsledkom bitiek. Navrch mal vodca inej svorky, ktorý bol silnejší a vodca druhej svorky ustúpil, ak prehral bitku.

A. 2. Pomocník (brat pomocník, BP)

Pomocník, zástupca veliteľa dán. *næstkommanderende*, ang. *second-in-command*.

Za vodcom v hierarchickej štruktúre svorky nasleduje jeho pomocník, „je to vodcov brat zo spoločného vrhu, tiež brat pomocník.“ Boas, 1884/85, s. 533 O tom vodcovom pomocníkovi píše viacerí autori: Bistrup, 1943, s. 105 – 107; Bistrup, 1953 Nr. 12, s. 469; MacRury, 2009; Montcombroux, 2015, s. 112.

Pomocník je vodcov brat, súrodenec z jedného vrhu. V literatúre býva tiež označený: zástupca veliteľa (dán. *næstkommanderende*). Bistrup (1943, s. 105) aj Montcombroux (2015, s. 112) ho nazývajú zástupcom veliteľa (ang. *second-in-command*), K. MacRury (2009) ho nazýva „brat pomocník“ (ang. *brother helper*), Kim Han (2018, s. 116) ho nazýva zástupca (fr. *lieutenant*). Podľa ojedinelého názoru Montcombrouxvej (2015, s. 112) pomocníkom môže byť aj vodcov syn. Dochádza k tomu pravdepodobne v prípade, že pes, ktorý zhodil vodcu už nie je v bratstve a pomohol ho zhodiť jeho syn.

Pomocník je po vodcovi druhý najvyššie postavený pes vo svorke. S vodcom tvorí najvyššie bratstvo a je podriadený len vodcovi a žiadnemu inému psovi zo svorky. Jeho druhé najvyššie postavenie vo svorke nie je len ojedinelé postavenie, ale duálne postavenie v bratstve k bratovi, vodcovi svorky, ale postavenie aj k ostatným psom vo svorke. Podľa F. Boasa „je tam druhý pes, ktorý je podriadený len vodcovi, ale obávajú sa ho všetky ostatné psy.“ (1884/85, s. 533)

Vodca si podriaďuje aj svojho pomocníka: „môže sa stať, že vodca napadne svojho pomocníka, a to celkom bez príčiny, aby ukázal, kto je tu pánom v dome.“ (Bistrup, 1943, s. 106) Tiež „... môže sa stať, že vodca bez motívu začne biť vlastného pomocníka a spravodlivo ukáže, kto je tu pánom.“ (Bistrup, 1953, s. 470)

Pomocník je dominantný voči ostatným psom vo svorke, okrem vodcu svorky. Napriek tomu vodca a celá svorka bránia pomocníka. Ak by pomocníka napadol iný pes, vodca a celá svorka by napadli útočníka. „Obaja bratia mali spoločnú nespútanú vášeň – ich nenávisť k pomocníkovi a určite ho mohli samého napadnúť, mali by však vodcu na chrbte, boli múdri a vedeli, že

otvorená vojna by znamenala ich pád. Mali by na sebe všetkých kamarátov. V šťastnom prípade by stratili svoje postavenie, ktoré dosiahli v mnohých bojoch.“ (Bistrup, 1943, s. 106 – 107) Toto správanie sa dá vysvetliť tak, že ostatné psy sa nepridali k útočníkovi, ale napadli útočníka a bránili pomocníka, asi preto, lebo pomocníka chráni vodca a jeho pomsta by sa obrátila voči nim. Potvrďuje to Aage Bistrup (1953 Nr.12, s. 470): „Vodca bráni svojho pomocníka v bratstve, môže však vzniknúť situácia, keď bitku začína pomocník, zatiaľ čo vodca obklopený svojím oddielom sa predbežne drží v pozadí, pripravený zasiahnuť, ak to bude nevyhnutné.“

„Ak bitku začne pomocník, vtedy sa vodca ako múdry generál drží v pozadí, pripravený zasiahnuť, ak sa útočník nepodriadi.“ (Bistrup, 1943, s. 106)

Iný prípad je, keď je napadnutý sám vodca, vtedy sa ostatné psy pridajú k útočníkovi, asi preto, že vodcu nik nechráni. Viac o tom v časti Zosadenie vodcu.

Úlohy pomocníka

O úlohách pomocníka píše A. Bistrup (1943, s. 107) tak, že jeho úlohou je v tradičnej kynológii a držaní psov na voľno, pri kŕmení, keď lovec hodil psom krmivo na kopu: „Vždy sa stávalo, že vodca a vodkyňa sa položili na celú hromadu. Pomocník držal ostatné psy stranou, ale napriek tomu aj jemu sa stalo, že si dokázal uchytiť kúsok aj pre seba. Ak sa však jednému psovi podarilo dostať kúsok, bolo dôležité, aby sa ponáhlal a nevytrhol mu jedlo z úst a pridal mu navyše jedno uhryznutie.“

Opačné správanie pri spoločnom kŕmení v časti Socializácia pri kŕmení. Pomocník vodcu „nasleduje ho ako tieň, učí sa od neho a príležitostne mu pomáha uzemniť mladých nedisciplinovaných psov.“ (Montcombroux, 2015, s. 112)

Bratstvá

ang. *brotherhood*, dán. *broderskab, hvalpebrøderne, næststærkeste*

Špecifikom svorky grónskych psov sú tzv. bratstvá (spojenectvá) dvoch psov bratov, súrodencov. (Boas, 1888; Bistrup, 1943; Bistrup, 1953; Gilberg, 1943; Shannon, 1997; MacRury, 2003; MacRury, 2009; Small, 2010; Montcombroux, 2015; The Gronlandshund). Sú to bratstvá dvoch psov, bratov z jedného vrhu (dán. *hvalpebrøderne*).

Dve štence, súrodenci, sú nerozlučné v ďalšom živote a vyrastajú spolu, jeden z nich sa v budúcnosti stane vodcom (MacRury, 2009; Bistrup, 1943_).

Vo svorke sú dva typy bratstiev:

- jedno vodcovské bratstvo (vodca a brat pomocník),
- ostatné bratstvá, spravidla tri.

Vzťah medzi členmi v bratstve pochádza zo šteňacieho obdobia veku bratov a začalo sa formovať po narodení a v období, keď boli ešte štenca a mladé psy a pokračuje v období, keď sú dospelé psy a trvá do troch rokov ich života (Bistrup, 1943, s. 98 - 106). Je to vzťah dvoch bratov, niekedy aj troch bratov z jedného vrhu. Psy v bratstve majú úzke puto. Žijú, premiestňujú sa a spia spolu. Spolu si hľadajú potravu, krmia sa, hrajú, prechádzajú všetkými kategóriami socializácie od šteňaťa po dospelé psy. Úzke spojenie bratov vyplýva z faktu, že sú z jedného vrhu a od narodenia sa poznajú podľa pachu, keď otvoria oči na 13. – 14. deň, tak aj vizuálne. Bratstvo vzniká od narodenia a pokračuje do troch rokov veku bratov, kedy bratstvo zaniká (Bistrup, 1943 s. 108).

Postavenie a vzťah psov súrodencov vo svorke grónskych psov je dôležitejšie, ako si uvedomujeme. „Súrodenci vyrastajú, pracujú a žijú spolu po celý život. Najhoršie, čo sa im môže stať je, že ich oddelia, nemôžu žiť bez svojich súrodencov.“ (The Gronlandshund) Podľa K. MacRuryho (2009) bratia majú spoločnú myseľ a bolo prínosné do budúceho života, ak by šteňa malo blízkeho psa súrodencu, s ktorým by boli blízki spoločníci.

Savishinsky : „, dávajú prednosť držať spolu bratov vo svojich tímoch , pretože im to ide dobre a spolu dobre pracujú.“ (Savishinsky in Shannon, 1997, s.77) Dve tri štenca, súrodenci, sú nerozlučné v ďalšom živote a vyrastajú spolu a jeden súrodenec z nich sa v budúcnosti stane vodcom (MacRury 2009, Bistrup, 1943 str. 106) .

Bezproblémový je ich spoločný život, o čom svedčí aj fakt, že po dosiahnutí veku šiestich mesiacov sú spolu uviazaní, a to: individuálne, každý na štvormetrovej reťazi, ale na jednom spoločnom kolíku, úväzisku alebo v jednom výbehu (Qimmeq, 2020). Podporuje to tiež spôsob obmeny psov vo svorke, kedy lovec každoročne vyraduje dvoch – troch starých alebo nevhodných psov zo svorky a včleňuje do svorky nových mladých jednoročných bratov z jedného svojho vrhu (Bistrup, 1943).

Bratstvá stoja ako celok na konkrétnom hierarchickom stupni svorky. Najvyššie, prvé miesto v nej zastáva vodcovské bratstvo – dvojica vodca svorky a jeho zástupca, ktorým je jeho brat pomocník (BP).

Zástupcom (pomocníkom) za určitých okolností môže byť asi aj iný člen svorky, a nie brat, vtedy nejde o bratstvo, ale o spojenectvo. Podľa ojedinelého názoru Montcombrouxavej (2015) pomocníkom vodcu môže byť jeho syn. Vodcovské bratstvo (vodca a pomocník) je časovo obmedzené a trvá, pokiaľ je

vodca vo svojej funkcii, ale nemusí trvať počas celého postavenia vodcu vo svorke.

A. Prvé bratstvo

Sa skladá z vodca svorky (A.1.) a jeho brata pomocníka (A.2. –BP). „Vodca a jeho pomocník tvoria prvé bratstvo, možno ho nazvať aj ako vodcovské bratstvo, ktoré ako celok zastáva najvyššie postavenie v hierarchii svorky. V určitých prípadoch vodca a jeho pomocník spoločne uplatňovali svoju dominanciu voči ostatným psom.“ (Montcombroux, 2015, s. 112)

B. Druhé bratstvo

Postavenie psov na druhom stupni hierarchickej štruktúry svorky môže zastávať druhý pes alebo druhé bratstvo. Správu v reáliách nájdeme len u Aage Gilberga, z ktorej vyplýva, že za vodcom na druhom mieste v hierarchickej štruktúre svorky je ďalšie bratstvo. Podľa neho sú to „dvaja druhí najsilnejší, ktorí budú jedného dňa bojovať o to, aby sa stali vodcom svorky.“ (Gilberg, 1943, s. 88) Ide asi o vekovo najstaršie bratstvo, možno o bratstvo trojročných psov.

C. – D. ďalšie bratstvá a psy

Postavenie ďalších bratstiev, dvojročných a štvorročných bratstiev, v hierarchickej štruktúre svorky nie je celkom preskúmané a jasné.

Podľa A. Bistrupovho zistenia sú tam ďalšie bratstvá, ale presne nevieme na ktorom stupni v hierarchickej štruktúre svorky zastáva ďalšie druhé vekovo staršie bratstvo a ďalšie vekovo najmladšie bratstvo z troch bratstiev. Ich vek asi určuje ich postavenie v hierarchickej štruktúre svorky. Nemusí to byť pravidlo, pretože o postavení v hierarchii svorky rozhoduje sila každého psa a sila bratstva ako celku. Aj postavenie bratstva vo svorke je výsledok bitiek.

Bratstvá stoja v hierarchickej štruktúre svorky pred psami asi preto, že ako celok sú silnejšie ako jeden pes.

Ďalšie nižšie postavené bratstvá vždy tvoria súrodenci, bratia o rok mladší a od tej istej matky – vodkyne svorky sučiek. Bratstvo ako celok vystupuje

navonok ako dvojica voči ostatným bratstvám a psom vo svorke a uplatňuje svoju dominanciu voči podriadeným psom a bratstvám a prejavuje submisiu voči nadradeným bratstvám, prípadne psom.

Každý člen bratstva vystupuje tiež individuálne voči ostatným psom a ostatným bratstvám, ale ich sila je v bratstve. „Dvaja bratia mali spoločnú nenávisť k pomocníkovi. Každý z nich by ho pravdepodobne mohol pohrýzt.“ (Bistrup, 1943, s. 106) Na druhej strane každého člena bratstva chránil druhý člen bratstva. Psy sa pravdepodobne preto nepúšťajú do bitky.

Bratstvo psa a jeho sestry z jedného vrhu pravdepodobne neexistuje. Vyplýva to zo vzťahu psov k sučkám vo svorke. Taktiež neexistuje bratstvo vodcu svorky a vodkyne sučiek.

C., D. – E. Ďalšie psy vo svorke

Po vodcovi a zástupcovi (vodcovské bratstvo), druhom bratstve a ďalších bratstvách nasleduje v hierarchickej štruktúre svorky individuálne ďalší pes, potom ďalší pes a ďalší pes. Ide o psy, ktoré už nie sú v žiadnom bratstve.

Θ. Posledný pes (omega)

Posledný pes je v hierarchickom rebríčku odstrkovaný, príležitostne napádaný a bitý všetkými psami v hierarchickom postavení nad ním. Tento pes „sa bojí každého psa v záprahu. Nedostáva krmivo, žerie len to, čo si uchmatne. Podriaďuje sa všetkým psom vo svorke. Je obeťou psích hier, a to konkrétne naháňačiek, ktoré sú prejavom loveckého pudu. Pri naháňačkách ho lovia ako vlci svoju korisť. Výsledkom je, že hračku chytia a potom nasleduje spravídla bitka a uhryznutie. Tento pes býva často najmenší a je najplachejší vo svorke. Veľkosť však nemusí byť pravidlom. Záleží od sily jeho osobnosti a mentálneho vybavenia, paradoxne aj veľký pes môže byť omega psom. Omega pes je povahovo najmäkší a najslabší pes, ktorý má mizerný život, pohybuje sa a dokonca sa plazí v bezpečnej vzdialenosti od iných psov, chvost má stočený medzi nohami, s úzkostlivým pohľadom na jedného alebo iného psa, nikdy sa neodváži vziať si akékoľvek jedlo, o ktoré mal záujem a dokonca býva terorizovaný, ak vo výnimočných prípadoch dostal odvahu priblížiť sa k sučke v ruji. Jediný čas, keď sa zdá, že takýto pes je bez zábran, keď sa pripojil k útoku svorky na suseda narušiteľa.“ (Tinberger, 2017, s. 72)

Tento pes sa však dobre hodí do záprahu. Bez námietok sa submisívne podriadi každému psovi, a preto nedôjde k fyzickému potrestaniu.

Sučky vo svorke

Vzťah sučky vodkyne k sučkám vo svorke

Sučky stoja mimo hierarchickú štruktúru svorky psov samcov. Tvoria svoju svorku sučiek, vo svorke je jedna, dve, najviac tri sučky. V niektorých svorkách je len jedna sučka (MacRury, 2009) a bývajú najviac tri (Bistrup, 1953 Nr. 12, s. 469). Jedna zo sučiek je vodkyňa sučiek v spojení a nadradená ostatným sučkám.

Sučky nevytvárajú svorku, ale malé spojenectvo (sesterstvo) iného typu ako bratstvo u psov samcov. Matka má dominantné postavenie medzi sučkami, v sesterstve, vo svorke voči svojej dcére/dcéram z časovo rôznych vrhov. Jedna sučka v osade bola tiež nadradená všetkým sučkám v osade a sučkám druhého záprahu, ktorý patril k domu (príbytku).

Zvláštne postavenie má najstaršia sučka, je vodkyňa svorky sučiek, teda je vodkyňou jednej alebo dvoch sučiek vo svorke, tzv. alfa sučka (grónsky *ningio, ningiogut*). So psom, vodcom svorky predstavuje chovný pár a je matkou sučiek a spravidla aj matkou všetkých psov vo svorke.

Podriadiť si svoju dcéru. „Spravidla ide svojou cestou, je vážená a ostatné sučky jej ukazujú úctivosť. Každá pod ňou je podrobená dôkladnému preskúmaniu, ale keď druhá sučka neukazuje žiadne znamenie na rýchly útek, len tak pre zábavu jej ukazuje svoje opovrhnutie. Zahrabe zadnými nohami, aby mohla v pokoji ujsť. Ale keď vysielala znepokojujúce znamenie, tak dôjde k bitke.“ (Bistrup, 1953, Nr. 12, s. 469)

„Ak sa niektorá ocitla pred vodkyňou, všetky ostatné sučky si zvykli hneď si úctivo ľahnúť na chrbát na znak podriadenia sa, potom ich Ningio ovoňala, zahrabala zadnými nohami, ako to robia grónske psy, aby ukázala svojmu protivníkovi najhlbšie opovrhnutie, vydala zlovestné vrčanie a šla ďalej.“ (Bistrup, 1943, s. 94)

Sučky a dve svorky pri jednom obydlí

Postavenie vodcu svorky, pomocníka a celá štruktúra svorky sa vzťahuje jednoznačne k jednej svorke, ktorá sa viazala a viaže na jedného vlastníka svorky, ktorú vlastnil jeden lovec a teritoriálne sa viazala na obydlie (stan, dom) jedného lovca. Mohli sa vyskytovať tiež prípady, že k jednému domu patrili dva záprahy. V reáliách sa tom jednoznačne dozvedáme v správe od A. Bistrupa v súvislosti s postavením sučky vodkyne k obom svorkám pri dome (viac v kapitole Sučky v osade). Bistrup (1943, s. 94) o tom píše takto: „Ningio (pozn. vodkyňa sučiek), tak sa vždy volala najstaršia sučka v záprahu, ležala s poloopenými očami. Spať nesmela, vyplývalo to samo osebe z jej veľkosti,

sily a obratnosti ako vládkyne dvoch veľkých svoriek, ktoré patrili k domu.“ Z jeho správy vyplýva zrejme situácia, že v jednom dome mohli žiť dvaja lovci a každý z nich mal svoj záprah. V minulosti určite v zime bývali aj dvaja lovci v zimnom dome. Tieto svorky boli pravdepodobne od seba vzdialené a každá mala svoje teritoriálne územie a hierarchickú štruktúru. Všetky otázky súvisiace s touto situáciou by boli len špekuláciou vzhľadom na nedostatok informácií v reáliách a bezpochyby v prípade takýchto dvoch svoriek by vznikali otázky v súvislosti s hierarchiou, socializáciou v minulosti v osade, vzťahom dvoch svoriek a teritoriálnym inštinktom a aj mnohé ďalšie.

Sučky v osade

V minulosti v osade žilo na voľno niekoľko svoriek a každá svorka sa skladala z približne dvoch – troch sučiek (Gilberg, 1943).

Napríklad v osade Nuussuarmit na západnom pobreží v roku 1968 neboli psy uviazané na reťaziach v 18 svorkách v počte 173, teda asi 18 až 36 sučiek (Hansen, 2008). Sučky sa pohybovali voľne medzi psami z iných svoriek, pretože psy ich ako pohlavie tolerovali. V osade sa stretávali sučky z iných svoriek. Sučky však nevytvárali hierarchickú štruktúru, ktorá je vo svorke psov samcov. Avšak javí sa, že medzi sučkami v osade bola určitá hierarchia, pretože bola medzi nimi jedna nadradená sučka.

Jedna sučka (vodkyňa) z niektorej svorky bola nadradená sučkám v osade. Medzi nimi bol stanovený určitý systém svorkového správania (dominantné svorkové správanie Dss a submisívne svorkové správanie Sss) pri kontakte dvoch sučiek z ostatných svoriek v osade. Sučky v osade ju rešpektovali, báli sa jej a podriaďovali sa tejto jednej sučke v osade. Správanie jednej sučky vodkyne k sučkám v osade bolo rovnaké ako správanie k sučkám v jej svorke, ako už bolo popísané vyššie.

Jedna sučka (vodkyňa) z niektorej svorky bola nadriadená sučkám v osade. Medzi nimi bola stanovený určitý systém svorkového správania (dominantné svorkové správanie Dss a submisívne svorkové správanie Sss) pri kontakte dvoch sučiek z ostatných svoriek v osade. Sučky v osade ju rešpektovali, báli sa jej a podriaďovali sa tejto jednej sučke v osade. Správanie jednej sučky vodkyne k sučkám v osade bolo rovnaké ako správanie k sučkám v jej svojej svorke, ako bolo už popísané vyššie. Správu podáva Aage Bistrup a vzťahuje sa to na správanie k svojej svorke sučiek a aj ku sučkám z iných svoriek. „Zvláštne postavenie má najstaršia suka (*ningio*). Spravidla ide svojou cestou, je vážena a ostatné sučky jej ukazujú úctivosť. Každá pod ňou je podrobená dôkladnému preskúmaniu, ale keď druhá sučka neukazuje žiadne znamenie na rýchli útek, má zábavu ukázať jej svoje opovrhnutie. Zahrabe so zadnými nohami, aby v pokoji mohla ujsť. Ale keď vysielá znepokojujúce znamenie...tak dôjde

k bitke.“ (Bistrup 1953 Nr.12, str. 469) Tiež jeho: „ Sučky ktoré sa ocitli pred vodkyňou, všetky si zvykli hneď si úctivo ľahnúť na chrbát na znak podriadenia sa, potom ich Ningio ovažala, zahrabala zadnými nohami, ako to robia grónske psy, aby ukázala svojmu protivníkovi najhlbšie opovrhnutie, vydala zlovestné vrčanie a šla ďalej.“ (Bistrup, 1943 str. 94)

Po zosadení vodiacej sučky vystrieda jej dcéra, alebo ďalšia sučka o svorke.

Vzťah psov k sučkám

Vzťah vodcu a dominantnej sučky zodpovedá nezávislosti sučiek od psov (Bistrup, 1946). Toto spojenectvo je založené na reprodukcii, a nie na princípoch dominancie a submisie. Vodca si sučku nepodriaduje, ale uplatňuje si na ňu svoje právo páriť sa a v čase jej ovulácie si ju stráži pred inými psami. Vodca a ostatné psy majú nulový postoj k sučkám, rešpektujú ich a voči nim nepôsobia pravidlá dominancie a submisie. Určitý vzťah je medzi vodcom a vodkyňou sučiek, ale ten sa zakladá na reprodukcii a vodca je spravidla otcom jej šteniec, a teda aj všetkých šteniec vo svorke (Bistrup, Nr. 12, 1953). Vodca svorky a vodkyňa sučka majú aj iné spoločné záujmy. „Vždy sa stalo, že vodca a Ningio (pozn. sučka vodkyňa) sa položili na celú hromadu žrádla.“ (Bistrup, 1943, s. 107) „Psy nepoznajú boj pohlaví“ (Petersen, 1996, s. 37; Montcombroux, 2015, s. 104). Názory na to sú však protichodné. Iný názor má J. Malaurie (1979, s. 147): „autorita *naalagaq* psa (pozn. vodcu) sa potvrdzuje jeho mocou nad sučkami.“ Diskutabilné je aj tvrdenie G. Erhlichovej (2001, s. 179): „sučka sa prikrčí a submisívne si ľahne si na chrbát, zatiaľ čo pes stojí nad ňou celé hodiny.“

Svorka a záprah sučiek v Kanade

V Grónsku lovci mali a majú v záprahu jednu, dve, maximálne tri sučky. V Kanade niektorí Inuiti v Nunavut a Nunavik majú malé záprahy zložené len zo šiestich sučiek (Inukpuk, 2007). Podľa E. Rosinga (1978) sú sučky vytrvalejšie. O tomto type svorky to sučiek nie sú v literatúre žiadne informácie, takže etológia takejto svorky je neznáma. Budovanie svorky len zo sučiek a ich socializácia sú nejasné a v literatúre sa, okrem zmienky A. Inukpuka, informácie o takejto svorke nevyskytujú. Pripúšťa to na základe správ informátorov K. A. Shannon (1997, s. 77) „je výhodné mať matku vrhu ako vodcu, pretože tým ju poslúcha ako matku.“ Avšak podľa P. Petersena (1996, s. 36) „viac sučiek vytvára nepokoj, žiarlivo sa hryzú, mätú psov a robia komplikácie, ktoré sa dajú ťažko riešiť“. Podobný názor má aj Qimmeq (2020, s. 88): „Keď je viac sučiek,

spôsobuje to nepokoj a vedie to k mnohým bitkám.“ Sučky môžu byť ovládateľnejšie, poslušnejšie, rýchlejšie a vytrvavejšie ako psy, ale sú slabšie.

Vodca svorky a vedúca sučka ako chovný pár

Hárajúca sučka sa spravidla spári s vodcom svorky. Z tohto pohľadu sú psy vo svorke súrodenci rôzneho veku s ročným odstupom. Vodca svorky a vodkyňa sučiek akceptujú svojich potomkov a psy sa akceptujú ako bratia, čo prispieva k stabilite svorky.

Veková štruktúra svorky

Je daná pravidlom, že vodca každý rok vyradí zo svorky dvoch psov, ale nemusia to byť najstaršie psy a prirodzene do svorky vstúpia dva mladé psy po dosiahnutí jedného roku. Zo záprahu, a teda aj zo svorky, sa vyradujú spravidla päť- až šesťročné psy. Veková štruktúra má význam v štruktúre svorky, ale je dôležitá najmä v záprahu z hľadiska pracovnej výkonnosti v aktívnom veku psov, čo je jeden až päť či šesť rokov. Takýto záprah je vekovo, a teda aj fyzicky výkonnostne súrodý. V prípade vyššieho vekového rozdielu to tak nemôže byť. Vo svorke sú spravidla súrodenci po dvoch psoch s odstupom jedného roka, a to vo veku jeden až šesť rokov. Toto usporiadanie podľa veku nezodpovedá postaveniu v hierarchickej štruktúre svorky. Aj vekovo mladší pes a aj bratstvo môže v hierarchickej štruktúre stáť vyššie ako starší pes alebo iné staršie bratstvo.

Dynamika svorky

V hierarchii svorky dochádza k viacerým zmenám. Dynamika svorky predstavuje výmenu a zmenu postavenia psov v hierarchii svorky.

Zmeny v jednotlivých stupňoch hierarchickej štruktúry svorky

Popísaná štruktúra svorky (hierarchia) nie je stabilná, ale neustále sa mení. Tieto zmeny sú časté. V reáliách sú zaznamenané prípady, kedy dochádzam k zmenám v hierarchickom rebríčku svorky. V literatúre je táto dynamika zmeny, postavenie v štruktúre svorky, najčastejšie zaznamenaná ako bitky psov. Sú však aj iné objektívne dôvody na zmenu postavenia psov v hierarchii svorky.

Svorkové genetické vlastnosti každého psa, a to dominantná a submisívna vlastnosť, a naučené svorkové správanie každého psa pri konkrétnom kontakte s iným psom (Dss alebo Sss) zabezpečujú stabilitu svorky a jej hierarchiu. Túto stabilitu udržiava dobrý vodca svorky (MacRury, 2009). V zložitej mozaike týchto javov existujú tiež iné subjektívne aj objektívne odstredivé tendencie, ktoré narúšajú stabilitu svorky a jej hierarchickú štruktúru.

Postavenie každého psa v hierarchickom rebríčku svorky je výsledkom socializácie a bitiek (Bistrup, 1943; Qimmiliriniq, 2013). Ostatné psy na nižších priečkach hierarchického usporiadania niekedy medzi sebou bojujú, aby postúpili v hierarchii vyššie. Pokiaľ dôjde medzi psami k bitke, je tu snaha psa, ktorý stojí na nižšom stupni hierarchickej štruktúry svorky, o postúpenie na vyšší stupeň, jeho cieľom je zhodiť psa, ktorý stojí na vyššom stupni sociálnej štruktúry. Ak takýto pes dosiahne zmenu svojho postavenia v štruktúre svorky a postúpi nahor v hierarchii svorky, pri interakcii sa mení jeho správanie: k zhodenému psovi sa už nespráva submisívne, ale dominantne a znamená to, že sa mení jeho správanie. Dominantne sa správa už k viacerým psom vo svorke a submisívne sa správa k menšiemu počtu psov vo svorke. A platí to aj opačne, ak spadne nižšie v hierarchickej štruktúre svorky. Táto zmena v postavení hierarchie svorky sa dá dosiahnuť bitkou. Tieto bitky im však účinne usmerňuje a zabraňuje v nich vodca svorky – alfa pes a jeho pomocník. Stačí len jeho prítomnosť a psy sa nepustia do bitky o postavenie vo svorke. Tieto bitky sú bojom o postavenie na vyšších stupňoch hierarchického sociálneho postavenia vo svorke a v stabilizovanej svorke nie sú časté. Psy poznajú svoje miesto v štruktúre svorky a postavenie každého psa a uznávajú vyššie stojace psy a podriaďujú sa im. Na druhej strane poznajú tiež nižšie stojace psy.

K zmenám dochádza tiež pri vyradení starých psov zo svorky, a to svorkou a častejšie spravidla psovodom. Záprah (svorka) musí vykazovať približne rovnakú pracovnú výkonnosť každého z jej členov. Každoročne lovec vyradí zo svorky dvoch psov vo veku 6 – 7 rokov z dôvodu straty ich pracovných a fyzických schopností vyrovnávať sa s mladšími psami.

Zmeny sú tiež pri prirodzených stratách dospelých psov, a to ak sa udejú nešťastia s následkami smrti pri lovoch a túrach, napr. usmrtenie ľadovým medveďom, pád a úhyn v ľadovej štrbine na horskom ľadovci alebo utopenie sa v mori pri páde do trhliny, zranenia a úrazy na túrach, usmrtenie ešte neprispôsobených psov lovcom, chorobám, pandémie psích chorôb, utratenie psov inými svorkami atď.

Výraznou zmenou je zosadenie, zhodenie vodcu svorky z jeho vodcovského postavenia, ale aj zmeny pri zániku bratstva. Po zániku bratstva sa každý pes individuálne zaraďuje na konkrétny stupeň hierarchického rebríčka. Bratstvo zaniká vo veku troch rokov psov (Bistrup, 1943). Tento rozpad bratstva

je nenásilný, ale zaradenie každého z nich do hierarchie svorky môže byť násilné.

Zosadenie, výmena vodcu, nový vodca svorky

Psovod nezasahuje do tejto výmeny, ale necháva ju na psoch. Medzi podriadenými psami, ktoré sa po celú dobu dominancie vodcu svorky správali submisívne, sa nájde odvážny pes (alebo aj bratstvo psov), ktorý vzhľadom na svoje mentálne a fyzické danosti má schopnosti zhodiť vodcu svorky z jeho postavenia. Môže to byť druhý pes, dva psy zo spojenectva bratov, na druhom alebo ešte nižšom mieste hierarchického rebríčka svorky, u ktorého bola dominancia pravdepodobne potlačovaná vodcom svorky a ktorý má na vodcovstvo fyzické a mentálne predpoklady uznávané svorkou.

Najväčšou zmenou vo svorku je výmena vodcu svorky. Je nevyhnutnosťou vzhľadom na fakt, že vodca, ako aj ostatné psy, starne a ubúdajú mu fyzické a mentálne sily, nedokáže si udržať bitkami a silou vodcovské postavenie.

Podriadené psy rešpektujú dominantného vodcu svorky, ale len dovtedy, kým má fyzické a mentálne predpoklady udržať si svoje vodcovské postavenie. V dobe, keď je už vodca fyzicky slabý a pes, ktorý kandiduje na jeho postavenie, ale aj ostatné psy to vycítia, v krutej bitke ho jeden z nich vystrieda alebo ho môžu vystriedať aj viacerí. Vtedy je narušená stabilita svorky, ale len do doby výmeny vodcu svorky.

Nie je preskúmané a v reáliách sa nevyskytuje záznam, či dochádza k výmene vodcu každý rok alebo až po niekoľkých rokoch.

V reáliách výmena vodcu, a to zmena správania u starého vodcu z Dss na Sss a zmena správania nového vodcu z Sss na Dss, je zaznamenaná v správaní týchto dvoch psov ako výsledok bitky. Vodca aj po niekoľkých rokoch zastávania postavenia na najvyššom stupni hierarchického rebríčka svorky je z tohto postavenia zhodený bitkou. Bývalý vodca svorky sa po zhodení z tohto postavenia začne správať submisívne. Dovtedy dominantný vodca po prehranej bitke sa správal takto: „vodca sa blížil rozpačite s chvostom medzi nohami. Musel sa hlásiť pánovi, čo sa mu stalo.“ (Bistrup, 1943, s. 108 – 109). Ďalej Astrup (1986, s. 103) uvádza, že „porazený kráľ je ako zlomený muž. Predtým držal chvost vysoko nad chrbtom, teraz ho drží smutne dolu medzi nohami, do tej doby zdvíhal hlavu, teraz sa stal porazeným mužom, s hlavou dolu očami pozoroval nenávideného víťaza.“ Podobné dôkazy môžeme nájsť u Astrup, 1986, s. 106, Svarre, 2009, s. 142; Sverdlup, 1904, s. 382 – 383.

Sú tri prípady, kedy sa vykoná zosadenie a výmena vodcu:

1. existujúce bratstvo, dvojica bratov (Bistrup, 1943, s.108 - 109 ; Gilberg, 1943, s. 88; MacRury, 2009). Toto víťazné bratstvo sa stáva najvyšším vodcovským bratstvom. Podporuje to správa A. Gilberga (1943, s. 88) „títo dvaja druhí najsilnejší, ktorí raz budú bojovať s Ibom (poznámka vodca svorky) o vodcovstvo, aby sa stal vodcom záprahu, pánom sučky a samozvaným tyranom.“ V tomto prípade zosadenie vodcu vykonalo druhé bratstvo v hierarchii svorky. Podľa K. MacRuryho (2009) budúci vodca je na druhom mieste v hierarchii svorky, „je pod vodcom a nad ostatnými psami... On a jeho súrodeneč, kedykoľvek je to možné, testujú starších psov zo svorkovej hierarchie.“

2. jeden pes, ktorý je ešte v bratstve. Po zosadení vodcu jeho bratstvo pravdepodobne pokračuje ako dominantné vodcovské bratstvo a on sa stáva nový vodca a jeho brat sa stáva jeho pomocníkom (Gilberg, 1943, s. 88; Busch, 2008; Svarre, 2009, s. 142; Montcombroux, 2015, s. 112). Je možné, že výmenu vodcu vykonal sám jeden pes. Výmenu vodcu vykonal jeho najmladší syn alebo ktorýkoľvek pes bez ohľadu na jeho vek. „Jedného dňa, keď som sa vrátil domov do Qaanaaq po úspešnej túre so psím záprahom a išiel som vypriať psom, skočil Miang, najmladší Smellingov syn (pozn. syn vodcu svorky) do svojho otca. Bol to prudký boj. Ako sa očakávalo, skončil sa tým, že mladý nezrelý hulvát zvíťazil. Odvtedy bol v nasledujúcich dňoch medzi mojimi psami väčší nepokoj ako normálne. Keď som ich opäť zapriahal do záprahu, mohol som dobre pozorovať, kto bol teraz vodca. Nebol to Smelling. Jeho porážka spôsobila, že stratil svoju dobrú náladu, svoju silu a moc. Nik ho viac nerešpektoval a nebol schopný žiť s nimi, čo som mohol jasne poznať.“ (Svarre, 2009, s. 142) Je tiež pravdepodobné, že k útočníkovi sa pridajú ďalšie psy.

V prípade, keď zosadenie vodcu vykoná jeden pes a jeho bratstvo už neexistuje, nový vodca si zrejme hľadá iného psa do spojenectva, ktoré už nie je bratstvom, ale spojenectvom dvoch bratov iného veku.

3. celá svorka, viac psov. Podľa G. Montcombrouxovej (2015, s. 112), keď inicializuje bitku o zosadenie vodcu jeho brat pomocník (*second-in-command*), s ktorým je vo vodcovskom bratstve, ostatné psy sa pridajú. Bitku môže iniciovať aj iný pes s vysokým postavením v hierarchii, nielen vodcov brat pomocník (MacRury, 2009; Gilberg, 1943, s. 88).

„Útok prišiel tak náhle a nečakane, že vodca stratil postoj na nohách a vtedy, než sa stihol brániť, mal celý záprah na sebe. Ostatné psy len vnímali, že sa niečo stalo a možno sa nestalo vôbec nič, kto to bol, koho hrýzli. Keď sa boj konečne skončil, večer pri kŕmení som sa divil, keď pes Tale si ľahol vedľa Ningio (pozn. sučka vodkyňa), zatiaľ čo vodca sa blížil rozpačite s chvostom

medzi nohami. Musel sa hlásiť pánovi, čo sa mu stalo.“ (Bistrup, 1943, s. 108 – 109). Takto porazený vodca sa začal správať submisívne. (Astrup, 1896, s. 103; Sverdlup, 1904, s. 382 – 383).

Bitky o vodcovstvo sú krvavé. Podľa J. Buscha (2008, Nr. 6) je „boj o to byť vodcom v najhoršom prípade bitka na smrť pre najslabšieho. Vždy, keď som videl boj dvoch psov o vodcovstvo, pozorne som sledoval, ako prebieha bitka a prerušil som boj potom, keď sa objavil víťaz, a to tesne predtým, keď dochádzalo k zabíjaniu. Porazeného psa som predal alebo daroval niekomu s menej dobrými psami.“

Ja som mal desaťročného vodcu záprahu, ktorý býval zapriahnutý celkom vpredu pred trojročnými psami najďalej od saní. Počas jednej túry sa dostal náhle blízko pred sane. Nestíhal už ťahať pred mladými psami a bežať ich rýchlosťou. Odvtedy som ho už viac nezapriahol, v záprahu mladých psov by už nebol užitočný a stratil som vodcu záprahu. Tento vodca záprahu bol v jednom výbehu s mladými sučkami, v poslednom vrhu bolo päť sučiek a žiadny pes, a preto som sa nemusel báť, že dôjde k jeho zosadeniu či už počas túry, alebo v behu bitkou.

Výmena vodcu psovodom

Psovod si všíma situáciu vo svorke a podľa uváženia vykoná usmrtenie vodcu a ostatných psov obesením. Sú to samotné psy, ktoré naznačujú psovodovi výmenu vodcu a starých psov a psovod si len všíma náladu a situáciu vo svorke. Lovec sleduje správanie psov, ponechá na svorke výmenu psa/psov, ale nedovolí, aby utratenie psa vykonala svorka, vtedy zasiahne a napokon vykoná rozhodnutie svorky utrať starého a slabého psa, ktorý nie je schopný ubrániť svoje postavenie vo svorke. „Keď sa psovod mieša do bitiek psov o vodcovstvo, vždy to vedie k tomu, že všetky psy strácajú vieru v spravodlivosť človeka, vyceria naňho zuby a možno napadnú jeho postavenie na vrchole.“ (Petersen, 1996, s. 40) Lovec sa však vždy snaží predísť bitkám, náznaky bitky rieši bičom a keď sa strhne bitka, uteká k psom a bičom bitku ukončí. Hlavne na túrach je potrebné predísť bitkám, pretože prípadné zranenie jedného oslabí výkonnosť celého záprahu. Výmena vodcu na túre neprichádza do úvahy.

Postavenie bývalého vodcu vo svorke po jeho zosadení

V hierarchii svorky si bývalý vodca nenájde svoje postavenie na niektorom nižšom stupni hierarchického rebríčka svorky. Bývalý vodca úplne

stratí svoje sebavedomie a nové zaradenie do hierarchickej štruktúry svorky je nemožné a nepraktické. Jeho osud je nasledujúci:

Nevie sa donútiť jesť a o niekoľko dní zomiera (Montcombroux, 2015). Spravidla bol zo svorky vyradený psom (Busch, 2008), ktorý bývalého vodcu predal alebo daroval. Lovec ho mohol tiež utraťť obesením (Svarre, 2009). Podľa K. MacRuryho (2009) svorka skôr alebo neskôr zabije starého vodcu.

Výmena pomocníka

K výmene pomocníka vždy dochádza v dôsledku zosadenia vodcu svorky. Táto výmena nemusí byť výsledkom bitiek pomocníka s iným psom, psami zo svorky. Podľa K. MacRuryho (2009) je vodcov pomocník zosadený spoločne s vodcom svorky. Za určitých podmienok je pomocník zosadený aj počas trvania vodcovho postavenia na čele svorky. Dochádza k tomu len výnimočne. Podľa A. Bistrupa (1943, s. 107) dvaja bratia napadli na pláži pomocníka, ktorý bol omámený v dôsledku požratia žraločieho mäsa.

Postavenie pomocníka po zosadení vodcu

Podľa K. MacRuryho (2009) miesto na najvyššom stupni hierarchického rebríčka zaujmú nový vodca a jeho nový pomocník. V reáliach je popísaný osud bývalého zosadeného vodcu. Osud vodcovho pomocníka po výmene vodcu je neznámy a nie je preskúmaný. Nie je známe, či sa zaradil do štruktúry svorky a na aké postavenie. Z jeho pôsobenia a postavenia v bratstve s bývalým vodcom vedie skôr k záveru, že nasleduje osud zhodeného vodcu, teda je vyradený alebo utratený lovcom alebo svorkou. Nový vodca svorky si vyberá svojho pomocníka.

Výmena ostatných psov

Vo svorke prebieha tiež výmena ostatných psov, nielen vodcu, a to dvoch starých psov za dvoch mladých. Výmenu vykoná lovec. Každý rok sa vymenia dva služobne staré psy, ktoré už dosiahli vek šesť rokov, za dva mladé ročné psy. Takto sa udržuje to, že sú vo svorke psy približne rovnakého veku od jedného do päť až šesť rokov, čo má vplyv na výkonnosť celého záprahu pri ťahaní saní. Táto výmena neprebíha tak dramaticky ako výmena vodcu svorky. Psom spozná, že pes v záprahu už dosluhuje, napríklad dovtedy pes bežal v záprahu vpredu ďaleko pred saňami a odrazu sa pes dostal k najbližšej pozícii

pri saniach. Iná situácia nastáva pri zranení psa, napr. ako v prípade, keď mladého psa prešli sane, pravdepodobne mu zlomili chrbát a môj psovod Hjelmer ho zastrelil. Raz môj psovod Tobias agresívneho psa obesil.

Budovanie svorky, socializácia

Nespoznáte grónske psy, pokiaľ nedržíte a nechováte psy svorkovým spôsobom bez uviazania vo veľkom výbehu a nepoužívate ich v záprahu.

Socializácie prebieha vo dvoch fázach.

A. Prvá fáza socializácie – Socializácia šteniec a mladých psov

Prvé kroky socializácie začínajú u každého šteniatka už od narodenia, kedy majú ešte zatvorené oči (Bingham, 1941, s. 375). Intenzívne začína vo veku 1 – 1,5 mesiaca (Bistrup, 1955, s. 308) a podľa MacRuryho (2003) rozhodné obdobie prebieha v 3. – 10. týždni, podľa Foxa (1968) a Foglea (1990) v 12. – 14. týždni (in MacRury, 2003, s. 22). V súčasnosti socializácia v podstate trvá do šiestich mesiacov veku (Montcombroux, 2015), dotedy sa mladé psy voľne pohybujú bez uviazania na reťazi medzi uviazanými psami. Socializácia pokračuje do veku jedného roka už len pri ťahaní, kedy dochádza ku kontaktu s ostatnými psami. V minulosti pri držaní psov na voľno bez uviazania trvala socializácia mladých psov do veku jedného roka ich života.

Štence po narodení a mladé psy nemajú naučené svorkové správania (Dss alebo Sss).

V rámci tejto fázy prebieha:

Socializácia deťmi a ľuďmi

Deti, lovec a členovia domácnosti chytajú štence do rúk od ich narodenia, kedy majú ešte zatvorené oči a pokračujú dotýkaním a hraním sa do šiestich mesiacov života mladých psov, kedy sú uviazané na reťazi.

Socializácia matkou

Začína od narodenia šteniec od dvoch týždňov a intenzívne v 4. – 6. týždni (Bistrup, 1955, Nr. 8), kedy každé šteňa učí dominantnému svorkovému správaniu (Dss), ale aj submisívnemu svorkovému správaniu (Sss), ktoré trvá do veku šiestich mesiacov života mladých psov.

Socializácia psami

Začína sa od veku 2 mesiacov, kedy sú štence vyvedené z príbytku von, odvtedy ich vonku začínajú socializovať aj dospelé psy, ktoré sú uviazané na reťazi a učia ich svorkovému správaniu. Intenzívna socializácia sa ukončuje vo veku šiestich mesiacov, potom sú uviazané na reťazi. Vtedy ešte nie sú plne socializované, ich socializácia stále prebieha, avšak menej intenzívne, úplne končí v 12 mesiacoch, kedy sa dovršuje prvá fáza.

Výsledkom prvej fázy socializácie

je, že mladé psy už v šiestich mesiacoch (Montcombroux, 2015, s. 103) sa zaradia do hierarchie svorky, podporuje to tiež súčasne platná legislatíva, Z. č. 20 z roku 1998, podľa ktorej psy v tomto veku musia byť uviazané na reťazi. Mladé psy sú však úplne socializované po dosiahnutí prvého roka života, kedy sa mladý pes stáva dospelým psom, je už naučený svorkovému správaniu to dominantnému svorkovému správaniu (Dss) aj submisívnemu svorkovému správaniu (Sss) a uplatňuje ho pri každodenných početných kontaktoch. Jej výsledkom je tiež, že mladý pes sa zaradil na určité miesto v hierarchii svorky, pozná svoje miesto vo svorke a pozná miesto každého psa v hierarchickej štruktúre svorky.

B. Druhá fáza socializácie – upevňovanie socializácie dospelých psov

Začína v šiestom mesiaci života a trvá po celý život psa a na jej upevňovaní sa zúčastňujú: lovec, ľudia a dospelé psy vtedy, keď sú už všetky psy uviazané na reťazi.

Socializácia dospelých psov nasleduje po ukončení prvej fázy, pokračuje a jej obsahom je:

- a./ neustále, každodenné upevňovanie naučeného svorkového správania dospelých psov pri sociálnom kontakte (interakcii) medzi dospelými psami,
- b./ upevňuje sa postavenie psov v hierarchickej štruktúre svorky,
- c./ upevňuje sa stabilita svorky, ale aj hierarchická štruktúra svorky,
- d./ mení sa postavenie jednotlivých psov v hierarchickej štruktúre svorky. K tejto zmene dochádza nekonfliktne, prirodzeným úhynom psa,

alebo konfliktne, teda bitkou (viac v kapitole Dynamika svorky).

Pod pojmom socializácia rozumieme postupy a procesy, ktoré sú obsiahnuté v kapitole Kategórie socializácie.

Kynologické systémy uplatňované v Grónsku v dejinách

V priebehu času vyvinuli Grónčania a Inuiti, metódou pokus a omyl, historicky, pragmaticky a empiricky dva ucelené historické kynologické systémy, a to tradičný historický kynologický systém (THKS) a po prijatí zákona č. 18 z roku 1998 O držaní saňových psov, psov a mačiek a na základe príkazov komunálnych úradov ho pozmenili na súčasný kynologický systém (SKS). Podstatou oboch systémov je socializácia psov. Tieto kynologické systémy sa odlišujú a vychádzajú z rôznych podmienok a spôsobov držania všetkých psov vo svorke a tomu zodpovedajúcemu spôsobu socializácie.

Jedná sa o tieto kynologické systémy:

- I. Tradičný historický kynologický systém THKS – socializácia v minulosti
- II. Súčasný kynologický systém SKS
- III. Držanie a socializácia psov vo výbehoch
- IV. Kynologický systém a socializácia v kanadskej časti Arktídy

I. Tradičný historický kynologický systém (THKS)

Svorkový spôsob držania psov, socializácie a vytvárania svorky

Tradičný systém socializácie psov THKS (starogrónsky) je špecifický vzhľadom na chovateľskú tradíciu a polárne podmienky, v ktorých žili psy aj ľudia a tiež aj vzhľadom na nomádsky spôsob ich života. Jeho podstatou je svorkový spôsob držania psov na voľno bez uviazania na reťazi a socializácia za týchto podmienok.

Podstatné charakteristiky a špecifiká tohto kynologického systému, držania psov ako podmienok socializácie a vytvárania svorky boli:

1. Svorkový spôsob držania a socializácie svorky: podstatné pre socializáciu v minulosti bolo, že všetky psy zo svorky, štence, mladé aj dospelé psy boli celoživotne a celoročne vypustené v osadách a táboroch na voľno bez uviazania na reťaziach (viac o tom v poznámke č. 3). Celá svorka sa spolu zdržiavala pri príbytku svojho pána, žili a odpočívali tam, ležali, spali, pozorovali svoje

teritórium, lovec ich tam krmil a psy sa voľne pohybovali v jeho okolí. Tomu zodpovedala aj urbanizácia osád, príbytky (domy, stany) boli vzdialené od seba desať aj viac metrov, aby mala svorka okolo domu svoje teritórium. Boli to psy, ktoré takto určovali urbanizáciu osád a táborov. Psy každodenne prichádzali do kontaktu s členmi svojej svorky, ale aj s členmi iných svoriek. V týchto podmienkach pri každodennom fyzickom styku psov prebiehala socializácia šteniec, mladých psov aj dospelých psov.

2. Kotná sučka v zime vykonala vrh v príbytku svojho pána a tam sa zdržiavala dva mesiace so štencami (poznámka č. 4) a neskôr po dosiahnutí veku štyroch mesiacov sa zdržiavali štence vonku v spoločnosti svojej svorky, detí a dospelých ľudí, teda v prostredí, v ktorom žijú s ostatnými členmi svojej svorky. V lete kotná sučka vykonala vrh pod domom.

3. Deti sa hrajú so štencami od ich narodenia v dome a neskôr vonku až do jedného roku života psa.

4. Pes je členom svorky, v ktorej sa narodil, žije s ňou počas celého svojho aktívneho života, ak nebol umiestnený do inej svorky.

5. Budovanie svorky začína od doby, kedy ešte chlapec, ako budúci lovec, približne vo veku asi osem rokov, dostane od otca niekoľko psov alebo sučku so štencami a odvtedy chová vlastné psy, používa ich a buduje vlastnú svorku (poznámka č. 5).

6. Psovod každý rok vyradí zo svorky dvoch – troch starých, slabších psov a doplní svorku dvomi mladými, ročnými psami z vrhu od svojej sučky. Spravidla všetky psy vo svorke sú potomkovia reprodukčného páru (vodca svorky a sučka vodkyňa) z časovo rôznych vrhov. Je zjavné a preukázané, že súrodenci z jedného vrhu aj z časovo rôznych vrhov spolu dobre vychádzali a vychádzajú.

II. Súčasný kynologický systém (SKS)

Súčasný kynologický systém, jeho rozdiely oproti tradičnému kynologickému systému, podstatné charakteristiky a špecifiká tohto kynologického systému, socializácie a vytvárania svorky sú:

1. v súčasnosti sa psy celoročne nedržia v osade svorkovým spôsobom a nie sú pustené v osade na voľno, sú uviazané na reťazi. V zime počas záprahovej

sezóny, október až máj, sú uviazané na reťaziach v osadách, alebo v lete v súčasnej v ére turizmu sú uviazané na reťaziach za osadami alebo vypustené na ostrov.

2. svorkový spôsob držania psov sa realizuje len v lete na ostrove, niektorí lovci po skončení zimnej záprahovej sezóny celú svorku prevezú na ostrov a tam je vypustená, psy sa socializujú svorkovým spôsobom ako v tradičnom historickom kynologickom systéme (THKS), pretože tam majú rovnaké podmienky ako v minulosti a to, že nie sú uviazané na reťaziach, ale voľne sa pohybujú po ostrove. Nie je to všeobecne rozšírený spôsob držania psov v lete. Niektorí lovci na ostrov prevezú mladé psy, ktoré musia mať viac ako päť mesiacov. V súčasnosti je to jediné miesto, kde sa dá študovať etológia tohto plemena.

3. štenca a mladé psy od veku dvoch mesiacov do šiestich mesiacov života sa voľne pohybujú po osade a nie sú uviazané na reťaziach. Voľne sa pohybujú a dostávajú sa do kontaktu s dospelými uviazanými psami zo svojej svorky a s uviazanými psami z okolitých svoriek. Dospelé psy sú po celý rok uviazané na reťaziach. Podstatné je, že dospelé psy, aj keď sú uviazané, socializujú pri kontakte štenca a mladé psy.

Pre socializáciu šteniec a mladých psov bolo v minulosti a je v súčasnosti dôležité:

Štenca a mladé psy do šiestich mesiacov nie sú uviazané na reťaziach.

Pre štenca a mladé psy pri uvedených troch spôsoboch držania dospelých psov, a to: držanie psov v osadách na voľno v minulosti, držanie psov v lete na Psích ostrovoch na voľno v minulosti aj v súčasnosti a uviazanie dospelých psov na reťaziach v osade a za osadou v súčasnosti, je pre socializáciu šteniec a mladých psov rovnocenné, pretože v týchto troch spôsoboch držania dospelých psov štenca a mladé psy nie sú uviazané a voľne sa pohybujú medzi dospelými psami. Dôležitou podmienkou pre socializáciu mladých psov je kontakt (interakcia) s dospelými, už socializovanými psami, aj keď sú uviazané na reťaziach. Dospelé psy ich socializujú a učia svorkovému správaniu. Nemenej dôležitý je aj kontakt s ľuďmi, pokiaľ ho psy nemajú, môžu sa stať plachými až agresívnymi.

Rozdiel medzi grónskou kynológiou a našou kynológiou

Grónska kynológia sa podstatne líši od našej súčasnej kynológie mimo území pôvodu grónskych psov. Naša kynológia nepozná pojem vytvárania

svorky, držanie psov svorkovým spôsobom je zriedkavé. Socializácia má iný obsah. Psy sa držia spravidla v byte alebo na dvore a v kotcoch. Pod pojmom socializácia sa rozumie vytváranie vzťahu jedného psa k majiteľovi a iným psom vonku v exteriéri pri stretnutí s nimi. Táto kynológia je podstatne iná a nepozná grónske postupy. V grónskych podmienkach vývinové štádiá šteňaťa a mladého psa prebiehali a prebiehajú vo vlastnej svorke, v ktorej sa pes narodil, nikdy ju neopustil a žil v nej po celý život, vedľa psov z okolitých svoriek a v prítomnosti chovateľa a jeho rodiny.

Spôsoby držania psov, socializácie a vytvárania svorky

Kategórie socializácie

Ich obsahom a podstatou je socializácia, tak ako už bola definovaná. Kategórie sa odlišujú meniacimi sa štádiami, čiastkovými spôsobmi a metódami v jednotlivých obdobiach veku psa, podmienkami držania psov a subjektami zúčastnených na socializácii.

Socializácia sa dá sledovať a pre objasnenie aj popísať v jednotlivých kategóriách a štádiách, ktoré sa časom menia, vecne a obsahovo prelínajú a prekrývajú v rôznych rovinách: podmienok držania, vo vzťahu k ľuďom, vlastnej matke, psom ako členom vlastnej svorky a okolitým svorkám, pri držaní psov, pri love rýb a ťahaní v záprahu, odpočívaní, kŕmení. Kategórie sú vytvorené pre objasnenie komplexnej socializácie.

Sú to tieto kategórie:

- A. Socializácia deťmi v obydlíach
- B. Socializácia šteniec a mladých psov ich matkou
- C. Socializácia šteniec, mladých psov vlastnou svorkou a okolitými svorkami v osade v minulosti
- D. Socializácia v minulosti aj v súčasnosti v lete na ostrovoch
- E. Socializácia vo výbehoch, tiež kap. Držanie a socializácia psov vo výbehoch
- F. Socializácia mladých psov v osade deťmi
- G. Socializácia mladých psov dospelými psami v osadách a za osadami v súčasnosti
- H. Socializácia šteniec a mladých psov druhom ich matky v súčasnosti
- CH. Socializácia lovcom
- I. Upevňovanie socializácie dvoch dospelých psov pri držaní na reťazi v súčasnosti
- J. Socializácia pri kŕmení
- K. Socializácia šteniec pri vychádzkach a tréningu ťahania saní
- L. Socializácia mladých psov a upevňovanie socializácie dospelých psov

v záprahu pri túrach v zime
 M. Učenie pozorovaním, sociálne učenie
 N. Socializácia vodcu svorky

Jedná sa o tieto kategórie socializácie:

A. Socializácia šteniec deťmi a dospelými ľuďmi v obydlíach

Prvé dva mesiace života šteniec sú pre ich úspešnú socializáciu k ľuďom a k členom svojej svorky a ostatným svorkám najdôležitejšie. Ide o dôležité štádium socializácie psov, o štádium vštepovania (MacRury, 2003). Socializácia ľuďmi začína hneď po narodení formou kontaktu chytaním do rúk ešte slepých šteniec (Bingham, 1941). Prispel k tomu všeobecný zvyk, že si ľudia vždy v zime brali a aj dnes niektorí berú aj v lete kotnú sučku do svojich príbytkov, kde vykonala vrh šteniec. Ak v zime sučka vrhla štence do jamy pod domom, hneď ako to lovec zistil, zobral sučku aj so štencami do príbytku (domu, stanu, zimného domu) a umiestnil ich pod lavicu v príbytku (Mathiesen, 1852; Astrup, 1896; Bistrup, 1943; Freuchen, 1935). V obydlíach žili spolu a deti sa hrali s kojacom sučkou a jej štencami. P. Freuchen píše: „A predsa môžeme často vidieť deti, ktoré sotva vedia chodiť a už sa batolia medzi psím chuchvalcom, niektoré psy odstrkujú stranou a ľahnú si medzi nich, aby si pospali. Vôbec im nevádi vrčanie psov a cerenie zubov.“ (Freuchen – Solomonsen, 1972, s. 122)

V dome aj vonku platil všeobecne zvyk, že „deti sa hrali so štencami a socializovali ich“ (Aupilaarjuk in Benett – Rowley, 2005, s. 182; viac v poznámke č. 4). V súčasnosti na jar a v lete vidieť, že sučka so štencami sú spoločne umiestnení v drevenej psej búde pri dome, alebo má štence v jame pri svojom kolíku. Štence v obydlíach spoznávajú ľudí a svojich súrodencov. Psy, ktoré od troch týždňov ich veku nemajú kontakt s ľuďmi sú v dospelosti agresívne voči ľuďom (MacRury, 2003). „Tie psy, s ktorými sa hrali deti, boli k ľuďom veľmi priateľské. Chlapci mali šteniatka oblečené v postrojoch a nútili ich ťahať. Dievčatá predstierali, že sú šteniatka bábätká a niekedy ich nosili v *amautiku* (pozn. kapučňa na nosenie detí). Psy, ktoré sa nikdy nehrali s deťmi boli divokejšie a mali agresívne vyzerajúce tváre.“ (Brazeau, 2008).

O význame tohto štádia socializácie, platí to aj o socializácii po vyvedení z príbytkov, pre ďalší život psov píše viacerí autori.

Hra detí so štencami je efektívna a nenahraditeľná z hľadiska socializácie. Deti sa ich dotýkajú, berú ich do rúk a do náručia, hladkajú ich, prevrátia na chrbát, škriabu im brucho a celé telo, premiestňujú ich...a podobne a psy to znášajú. Deti pri svojich hrách štencom nechtiac spôsobovali bolesť. Už v tomto

veku teda spoznávajú bolesť spôsobenú ľuďmi (Bistrup, 1943). Niektoré deti sú k štencom surové a k mladým psom až kruté, toto správanie je však podstatné z hľadiska socializácie šteniec a mladých psov, pretože vstupuje štencom submisívny postoj k ľuďom po zvyšok ich života, čo svojím spôsobom prispieva k vybudovaniu strachu a rešpektu voči ľuďom a ich postaveniu v štruktúre jednotky psovod a svorka.

„Šteniatka boli socializované deťmi rodiny. Deti sa so šteniatkami hrali, hladkali ich, držali ich na rukách a šteniatka sa tak už odmalička učili nechať sa dotýkať a držať. To by bolo pre ne veľmi užitočné v dospelosti, kedy je veľmi potrebné nechať sa dotýkať, aby si mohli nasadiť a vyzliecť postroj, skontrolovať kĺby, nohy alebo akúkoľvek inú časť tela, ktorá si môže vyžadovať ošetrovanie, pretože je potrebné mať zviera v plnej kondícii.“ (Trueba – Pacheco, 2021, s. 280). Vonku to boli a sú to pre deti ich jediné živé hračky. Deti ich berú do náručia, ťahajú ich a premiestňujú a psy to znášajú. O význame tohto štádia socializácie pre ďalší život psov píše viacerí autori. (M. Brazeau. 2006)

V prípade absencie kontaktu s ľuďmi je socializácia neúspešná a všeobecne platí tvrdenie: „Inuitské psy, ak do veku ôsmich týždňov nemajú kontakt s ľuďmi, budú po celý svoj život divé a neovládateľné a budú preukazovať silnú agresivitu zo strachu. Pracujú dobre v postrojoch, ale budú hrýzť zo strachu a budú vždy nebezpečné pri manipulovaní a často je nemožné ich chytiť a mohli by byť stratené.“ (MacRury, 2001, s. 22; Hantzsch, 1932, s. 10)

Dôležité je uvedomiť si, že už „odmalička sa im musí ukázať rešpekt pred ľuďmi, hrať sa s nimi, ešte keď sú malé, a to nielen lovec, ale aj ostatní členovia rodiny a obyvatelia osady. Pes, ktorý takto nie je vedený, sa stane brutálnym, pokiaľ sa s ním človek nerozpráva. Ten pes, s ktorým sa ľudia nemaznajú, stane sa divým a musí byť chytený lasom. Stane sa z neho nebezpečný pes, tzv. vlk, ktorý musí byť hneď usmrtený.“ (Gilberg, 1969, s. 68)

Potvrďuje to tiež P. Freuchen (1935, s. 161): „Niektoré psy sú od prírody plaché, často je to chyba rodiny. Ak je matka plachá, zvyčajne budú jej psy tiež plaché. Ak štence nie sú do veku jedného mesiaca takto vychovávané, zvyčajne budú plaché po celý zvyšok ich života. Plachý pes môže byť použitý do záprahu, ale je ťažké ho chytiť, keď je na voľno, bude hrýzť, prípadne ujde, bez ohľadu na to, či ide o jeho pána alebo o niekoho cudzieho.“ Podľa Montcombrouxaovej (2015) je to dôležité štádium ich života, tiež Brazeau, 2006, Hantzsch, 1932, str. 10. Vo všeobecnosti pre toto štádium socializácie platia zistenia pozorovateľov:

„od malička sa im musí ukázať rešpekt pred ľuďmi...maznať sa s nimi, ešte keď sú malé a to nielen lovcom ale aj ostatnými členmi rodiny a obyvateľmi osady. Takýmto spôsobom sa vyhne, aby sa pes stal brutálny. Pes, ktorý nie je tak vedený, sa stane brutálny, pokiaľ sa s ním nerozpráva. Tie psy, s ktorými sa

nemaznajú, stanú sa divé a musia byť chytené lasom. Je to nebezpečný pes. Stane sa „ vlkom „, a musí byť hneď usmrtený, mieni Robert “. (Gilberg, 1969, s. 68) Potvrďuje to tiež P. Freuchen „, niektoré psy sú od prírody plaché, často je to chyba rodiny. Ak je matka plachá, zvyčajne budú jej psy tiež plaché.....Ak štence nie sú do veku jeden mesiac v tom vychovávané, zvyčajne budú plaché na celý zostatok ich života. Plachý pes môže byť použitý do záprahu, ale je ťažké ho chytiť, keď je na voľno, bude hrýzť, prípadne ujde, bez ohľadu či sa jedná o psa jeho pána alebo cudzieho“. (1935, s. 161) „Inuitské psy ak do veku osem týždňov nemajú kontakt s ľuďmi, budú po celý svoj život divé a neovládateľné a budú preukazovať silnú agresivitu zo strach. Pracujú dobre v postrojoch, ale budú hrýzť zo strachu a budú vždy nebezpečné pri manipulovaní a často je nemožné ich chytiť a mohli by byť stratené.“ (MacRury, 2001, s. 22) Podľa G. Montcombrouxvej (2015, s.102) aj Brazeau (2006) je to dôležité štádium ich života.

Vo veku ôsmich týždňov sú štence vyvedené von z príbytku, vtedy nastupuje ďalšia fáza socializácie, a to socializácia psami, s ktorými sa stretávajú vonku (pokračovanie v kapitole C).

Ich matka však agresívne chráni štence pred kontaktom s dospelými psami. Dospelé psy majú všeobecne sklon k predátorskému agresívnemu správaniu k zvieratám a k štencom (lovecký inštinkt), ktoré vedie k usmrteniu šteňaťa, tento inštinkt sa prejavuje od narodenia šteňaťa do jeho veku dvoch mesiacov. Po tomto veku šteniatok predátorský inštinkt dospelých psov ustupuje a štence sa začínajú pohybovať medzi dospelými psami.

B. Socializácia šteniec a mladých psov ich matkou

Matka ako prvá socializuje a učí štence od narodenia, vykonáva to od ich radenia do veku 8 týždňov v podmienkach príbytku spolu s deťmi a členmi domácnosti. Vo veku dva mesiace sú štence vyvedené z príbytku a stávajú sa mladými psami. Matky ich naďalej socializuje a učí s deťmi a už sa na socializácii podieľajú aj iní obyvatelia a dospelé psy. Matka šteniec má nezastupiteľné miesto v ich socializácii, ona ako prvá s nimi prichádza do styku. Štence sa medzi sebou hašteria a bijú, ale to im matka dovolí len krátko. Pri ich hrách inštinktívne realizuje a usmerňuje ich výchovu od narodenia ako prvá a učí ich svorkovému správaniu, dominantnému svorkovému správaniu (Dss) aj submisívnemu svorkovému správaniu (Sss), ktoré budú v živote potrebovať.

Učenie šteniec matkou submisívnemu svorkovému správaniu (Sss)

Učí ich, ako sa správať pri napadnutí silnejším psom

„Už vo veku jeden – jeden a pol mesiaca sú štence učené o vážnosti života. Podnikajú malé vojnové bitky a rady bojujú. Odrazu sú zlomyseľné... idú si po hlavách... a hryzú odporcu do uší, chvosta alebo kože. Môže ho to bolieť, ale je to inak úplne neškodné... Potom nastupuje matka. S pyskom alebo uhryznutím do labiek oddeľuje malých bitkárov a začína ich systematicky učiť, ako sa má biť – biť pre život. Pravidlá bitiek sú stanovené a sú efektívne. Najprv hryzie jedno zo šteniat do jednej nohy, pokiaľ žalostne nezakňučí a neprekoná jeho odpor na troch nohách a neprekotí ho na zem. Potom ho hryzie do brucha a rýchlo ho hryzie na najzraniteľnejšie miesto – na hrdlo. Krívanie na troch nohách je ponížujúce, hlboké rany na koži na bruchu sú nepríjemné, ale tie sa môžu vylízať a udržať čisté. Zlomenina znamená smrť. Lekcie sa opakujú deň za dňom, kým štence nespoznajú pravidlá.“ (Bistrup, 1955, Nr. 8, s. 308)

Po vyvedení šteniat z príbytkov von matka prevracia mladých psov na chrbát, aby sa učili submisívnemu správaniu (Montcombroux, 2018) a pokračuje v ich učení, ako sa majú správať pri kontakte s dospelými psami. Cieľom je, aby si ľahli na chrbát, stočili si chvost na brucho, hlavu si sklonili k hrdlu a kňučali strachom. Toto submisívne správanie aplikujú pri stretnutí s inými psami.

„Hodili sa na chrbát, ako ich matka naučila, s malým chvostom pevne pritlačeným na brucho a hlavu pritlačili tesne ku krku, ležali a triasli sa od strachu dovtedy, kým prišla ich matka a odohnala cudzieho psa...“ (Bistrup, 1943, s. 103) „Po útoku nasleduje obrana. Matka si ľahla na chrbát a nechala mladých, aby ju napádali. Tlstý huňatý chvost si pevne položila cez brucho, aby si chránila kožu na bruchu a než štence zaútočili na jej hrdlo, pritiahla si pysk k prsiam.“ (Bistrup, 1955, Nr. 8, s. 308)

Učenie šteniec matkou dominantnému svorkovému správaniu (Dss)

Učí ich aj, ako napádať slabšie psy

„Neskôr učí bratov napádať sa. Ľahla si na chrbát, huňatý chvost si zložila na brucho, aby si chránila kožu na bruchu. Hlavu pevne sklonila tesne ku krku, aby ju štence nechytily za hrdlo. Takto sa im podriaďovala a prestala vzdorovať.“ (Bistrup, 1943, s. 100)

„... vo veku 2 – 3 mesiacov sú štence už vycvičené sťa výtržníci, a v tomto veku je zrejmé, ktoré z šteniec je najagresívnejšie, a teda je vodcovské, ale je ešte veľa vecí, ktoré sa má naučiť.“ (Bistrup, 1955, Nr. 8, s. 308 – 309)

Učenie submisívnemu správaniu (Sss) pokračuje aj u mladých psov

Mladé psy v minulosti aplikovali a aj v súčasnosti tiež aplikujú typ správania pri kontakte s dospelými psami, ktorý ich naučila ich matka, a to riešiť

situáciu, keď sa priblíži dospelý pes takto: „Hodili sa na chrbát, ako ich matka naučila, s malým chvostom pevne pritlačeným na brucho a hlavu pritlačili tesne ku krku, ležali a triasli sa zo strachu dovtedy, kým prišla ich matka a odohnala cudzieho psa.“ (Bistrup, 1943, s. 103)

Neskôr, keď sú väčšie, používajú ďalšiu účinnú metódu, ktorú ich tiež naučila matka. „Keď boli štence trochu väčšie, ukázala im, ako sa hodiť na chrbát a zadné nohy naraz oprieť do brucha útočníka, ktorý preberá nadvládu a svojimi ostrými tesákmi môže roztrhnúť jeho kožu na bruchu, vtedy vytlačí útočnickovu zadnú časť tela a ten v okamihu stojí len na predných nohách, a tak ho môže zhodiť. Keď je dostatočne agilný, môže sám ujsť, kým útočník opäť získa stabilitu a postaví sa na nohy. Tak ukončí jeho nadvládu...“ (Bistrup, 1943, s. 100)

C. Socializácia šteniec, mladých psov vlastnou svorkou a okolitými na voľno v osade v minulosti

Štence od veku dvoch mesiacov boli vyvedené von z príbytku a odvtedy sú zaradené do kategórie mladé psy.

Po vyvedení šteniec z príbytkov ich život pokračuje socializáciou, v minulosti v tradičnej kynológii (THKS) tento spôsob socializácie vychádzal zo spôsobu držania všetkých psov zo svorky na voľno bez uviazania na reťazi, išlo o tzv. svorkový spôsob držania psov. Pri ňom žiadne psy zo svorky a žiadne psy z iných svoriek v osade neboli po celý rok uviazané na reťaziach, ale boli v osade pustené na voľno a zdržiavali sa pri lovcovom dome (viac v poznámke č. 6).

V minulosti sa hierarchia svorky vytvárala naturálnym spôsobom, ktorý môžeme nazvať aj ako historický „starogrónsky“ alebo „tradičný“ inuitský spôsob. Pri takomto držaní celej svorky si psy samy vytvárali hierarchickú štruktúru svorky na základe pravidiel dominancie a submisie. Voľné držanie psov je zásadné pre socializáciu šteniat a mladých psov, vytváranie svorky a jej stabilitu a dynamické zmeny. Podľa Brazeaua (2008) je dokonca omylom uväzovať psov na reťaze, pretože nemajú príležitosť vytvoriť si svorku. Uvádza tiež, že v minulosti Inuiti nikdy neuväzovali svojich psov. Keď psy neľahali, mohli sa voľne pohybovať a navzájom neustále interagovať.

Voľný pohyb mladých psov aj dospelých psov je dôležitý pre ich socializáciu, pretože ak nie je psom dovolené interagovať a vyvíjať hierarchiu, vždy bude nasledovať sociálny chaos. Reťaz dáva podriadenému psovi falošný pocit nadradenosti. Ak sa psy pohybujú voľne, vodca svorky im každý deň dáva tucetkrát (možno aj stokrát) podnety na podriaďovanie sa. Ak strávia čas na reťaziach, zabúdajú, kto je vodca, pretože im to nepripomína (Brazeau, 2008).

Tento spôsob držania a chovu psov sa aplikoval vo všetkých oblastiach Grónska, Kanady a Labradoru, okrem severu Grónska v kraji Qaanaaq, kde boli psy uviazané po celý rok aj v minulosti. Dôvod spočíval v tom, že lovci v oblasti Qaanaaq ponechali všetky veci na zemi: biče, postroje, laná, a to, čo psy nájdu na zemi, môžu zožrať podľa pravidla, ktoré hovorí, že čo je na zemi, to sa môže zožrať (Freuchen, 1936; Freuchen – Salomonsen, 1972; Freuchen, 1935). Tento historický spôsob držania v Qaanaaqu a z neho vyplývajúca socializácia sa približuje súčasnému spôsobu.

Jeden z najstarších záznamov o držaní psov na voľno pochádza z roku 1585 od Johna Davisa (in Allen, 1920, s. 448): „Keď sme prirazili čln k pobrežiu, psy prišli veľmi blízko k nášmu člnu, mysleli sme si, že chcú...“ Tento spôsob držania psov sa vyskytoval tiež v Nunavut v Kanade (Rasmussen, 1931; Freuchen, 1961; M. Brazeau, 2008; Hantzsch, 1932) a v Nunavut na Labradore (Li, 2021).

Pre dospelé psy držané bez uviazania na reťazi bolo okolie lovcovho obydlija teritóriom, ktoré si chránili, kde ich krmil a kde sa zdržiavali, išlo o svorkové teritórium jednej svorky. „Psy tu spávali pritisnuté tesne k sebe pred domom, ku ktorému patria. Udržujú si tak aj telesné teplo a môžu vždy nájsť úkryt na záveternej strane domu.“ (Freuchen – Salomonsen, 1972, s. 122; Thalbitzer, 1914, s. 377) Oblíbeným miestom, kde psy ležali a spali, bolo hnojisko pri lovcovom dome. Psy sa tam zdržiavali pod pánovým domom, jeho bezprostredné okolie bolo ich svorkovým teritóriom, ktoré tímovo ochraňovali pred inými psami. Pohybovali sa však aj po vzdialenejšom území od bydliska pána a svojho svorkového terítoria. Samy si hľadali na pobreží ryby a mršiny iných živočíchov (Bistrup, 1943). V prípade vzdialenejších území išlo o spoločné územie, ktoré nepatrilo výhradne jednej svorke.

Počet týchto svorkových teritórií zodpovedal počtu svoriek. Napríklad v osade Kungmiut na východnom pobreží v roku 1934 žilo 35 lovcov, z ktorých 20 malo svorky psov v počte 6 – 10 psov, ktoré žili pri dome svojho pána (Tinbergen, 1969 s. 30; Rosendahl, 1958). V osade Nuussuarmitut na západnom pobreží v roku 1968 neboli psy uviazané na reťaziach, celkovo ich bolo 173 v 18 svorkách (Hansen, 2008). Pri držaní psov na voľno sa psy socializujú, presadzuje sa vodca, vytvárajú sa putá aj s členmi lovcovej rodiny, okolitými ostatnými svorkami v osade a s ostatnými obyvateľmi osady. V lete život rodín prebiehal vonku a psy s rodinami zdieľali spoločný priestor a učili sa rešpektu, ale nie strachu pred ľuďmi a viedli s členmi rodiny spoločný život.

Pri tomto držaní psov na voľno v osade sa štenca a mladé psy po celý rok dostávali do styku s dospelými neuviazaným psami. Tie ich socializovali, podriaďovali si ich a učili ich správaniu vo svorke a tiež tomu, že stoja vo

svorke nad nimi. Mladé psy tak spoznávali pravidlá svorky, kto stojí na akom stupni hierarchického rebríčka a aké je postavenie mladých psov v ňom. V podmienkach nomádskeho spôsobu života to bol jediný celoročný spôsob držania a socializácie mladých psov, dospelých psov, budovania svorky a vytvárania a upevňovania hierarchickej štruktúry svorky.

Mohli sa vyskytovať tiež prípady, že k jednému domu patrili dve svorky. V reáliách to jednoznačne dokladá len jedna správa od A. Bistrupa v súvislosti s postavením sučky vodkyne k obom svorkám pri dome (viac v kapitole Sučky v osade). A. Bistrup (1943, s. 94) o tom píše takto: „Ningio (vodkyňa sučiek), tak sa vždy volala najstaršia sučka v záprahu, ležala s polootvorenými očami. Spať nesmela, vyplývalo to samo osebe z jej veľkosti, sily a obratnosti a nielen z toho, že bola samotná vládkyňa dvoch veľkých svoriek, ktoré patrili k domu.“ Z jeho správy vyplýva zrejme situácia, že v jednom dome mohli žiť dvaja lovci a každý mal svoj záprah. Prakticky mohlo dôjsť k bývaniu dvoch rodín v jednom obydlí a v minulosti určite aj k bývaniu v zime v zimnom dome. Tieto svorky boli pravdepodobne vzdialené od seba a každá mala svoje teritoriálne územie a hierarchickú štruktúru.

Tento tradičný svorkový spôsob držania psov na voľno od roku 1998 už neexistuje a socializácia mladých psov na voľno prebieha iba do veku ich šiestich mesiacov. Od roku 1957 je zakázané držať psy na voľno v osade. Bolo prikázané držať mladé psy nad štyri mesiace na reťazi a tiež sučku, ktorá mala štence staršie štyri týždne (Rosing, 1979). Posledná zákonná úprava držania saňových psov je zo dňa 18. októbra 1998, kedy grónsky parlament Inatsisartut (Landsting) vydal zákon Landstingslov nr. 18. af 30. oktober 1998 Om slædehunde samt hunde-og kattehold (O držaní saňových psov, psov a mačiek). Pre socializáciu je dôležité ustanovenie § 9 tohto zákona, podľa ktorého „Psy nad šesť mesiacov musia byť držané uviazaním na reťazi, obmedzené v pohybe, uzatvorené vo výbehoch alebo uviazané na úväzisku“. Ďalší spôsob držania psov je podľa § 9 ods. 2 vypustenie na schválených Psích ostrovoch. Zákon č. 18 z roku 1998 stanovuje mantinely socializácie mladých psov v súčasnosti. Týmto zákonom zanikol tradičný historický spôsob držania psov na voľno v osadách (THKS) a s ním súvisiaci spôsob socializácie mladých psov. Vznikol súčasný kynologický systém (SKS). V súčasnosti sa socializácia mladých psov končí dovŕšením veku šiestich mesiacov a potom sa z nich stávajú dospelé psy, ktoré musia byť uviazané na reťazi alebo umiestnené do výbehu.

V roku 2023 bol vypracovaný návrh novely zákona č. 18 z roku 1998 pod názvom O držaní a ochrane grónskych saňových psov, zatiaľ však nemá dôvodovú správu a k mesiacu november 2023 návrh ešte nebol schválený parlamentom. Návrh novela je ešte prísnejší a obsahuje podrobnejšie a konkrétnejšie ustanovenia týkajúce sa saňových psov ako zákon z roku 1998.

Zavádza pojmy: pes a pojem šteňa, Psie ostrovy, výbeh a priestor pre psov, funkčne vymedzuje pojem výbeh.

Podľa tohto návrhu ešte neplatnej novely:

§ 12 Saňové psy od veku 4 mesiacov musia byť držané uviazaním na reťazi, obmedzené v pohybe, uzatvorené vo výbehu alebo uviazané na úväzisku.

§ 12 ods. 4. Šteniatka saňových psov vo veku od 4 do 6 mesiacov musia byť pod dohľadom a kontrolou majiteľa, ak sa voľne pohybujú v priestoroch pre psov.

§ 12 ods. 5. Saňové psy staršie ako 6 mesiacov sa môžu krátkodobo voľne pohybovať v priestoroch pre psov za predpokladu, že sú pod dohľadom a kontrolou majiteľa.

Návrh novely používa termíny psy a šteňce. Psy sú: od veku 4 mesiacov – § 12, aj vo veku nad 6 mesiacov v §12 ods. 5, šteňce sú vo veku 4 – 6 mesiacov podľa § 12 ods. 4. Zákon tiež zavádza pojem výbeh v § 12 pre psy nad 4 mesiace a v ods. 2 ho funkčne definuje len z hľadiska bezpečnosti a v § 12 ods. 4 zavádza pojem miesta pre psy aj vo veku 4 – 6 mesiacov, bližšie ich nedefinuje. Na psie miesta sa vzťahujú povinnosti: psy vo veku nad 4 mesiace musia a šteniatka vo veku 4 – 6 mesiacov sa môžu v oboch pohybovať pod dohľadom a kontrolou. Novela zavádza aj pojem Psie ostrovy.

Vzhľadom na platný zákon č. 18 z roku 1998 O držaní psov sa lovci prispôbili a vyvinuli súčasný kynologický systém (SKS). Držia psy nad šesť tromi spôsobmi, záleží iba od lovca, pre ktorý sa rozhodne:

- lovec umiestni v lete svojku na ostrov (viac v kapitole D),
- lovec umiestni svoju svorku do výbehu (priestor pre psov) (viac v kapitole E),
- lovec uviaže dospelých psov na úväzisko v osade alebo za osadou (viac v kapitole G).

D. Socializácia v minulosti aj v súčasnosti v lete na ostrovoch

Lovec vyviezol svorku na ostrov, kde žila a žije od skončenia záprahovej sezóny do začiatku novej záprahovej sezóny, čo sa líši podľa miestnych podmienok. Podľa návrhu novely zákona č. 18 z roku 1998 v § 12 ods. 1 to bude od 1. mája do 30. septembra. Na ostrove psy nie sú uviazané na reťazi a voľne sa pohybujú po ostrove. Tento spôsob držania a socializácie je zhodný so spôsobom držania a socializácie psov v osadách v minulosti.

Umiestnenie dospelých psov v lete na ostrovoch sa praktizovalo v Grónsku v minulosti v „tradičnej“ kynológii THKS (Glahn, 1784; Thalbitzer, 1914; Tinbergen, 2017) a aj v súčasnosti (Wamberg, 1958; Rosing, 1979;

Qimmeq, 2020; MacRury, 2009). Tento spôsob držania psov na ostrovoch sa aplikoval v minulosti a aplikuje sa aj v prítomnosti v Kanade (Travelling, 2001; Boas, 1888; Kim Han, 2021).

V súčasnosti je to bežný, nie však plošne rozšírený a jediný spôsob držania a socializácie svorky v lete.

„V osade sú viacerí, ktorí umiestňujú svojich psov na ostrov.“ (úryvok z osobnej korešpondencie Minik O. Svedsten, 27. 12. 2022; aj George Kauki, FC 9.3.2023). V súčasnosti nie je všeobecne zaužívané umiestnenie svorky na ostrov, preferujú to len niektorí lovci (Qimmeq, 2020).

Na ostrove, kde sú psy držané na voľno a neuviazané, prebieha svorkový spôsob chovu a zároveň socializácia mladých psov, ak sú tam tiež vysadené, prebieha tiež upevňovanie socializácie dospelých už socializovaných psov, prebieha dynamika svorky a psy vymieňajú starého vodcu a jeho pomocníka za nového (MacRury, 2009). S umiestnením svorky v lete na ostrove sú dobré skúsenosti, „dosahuje sa vyrovnanejší a pokojnejší záprah, riešia sa prípadné príliš veľké konflikty a upevňuje sa puto medzi psami.“ (Qimmeq, 2020, s. 70)

Lovci sú s tým maximálne spokojní a je to najlepší a nenahraditeľný spôsob socializácie v súčasnosti. V súčasnosti je ostrov jediné miesto, kde sa dá aplikovať svorkový spôsob držania na voľno a tiež pôvodný spôsob socializácie psov. Chovatelia, ako napr. M. Brazeau a J. K. MacRury, zatracujú držanie psov na reťazi, vyzdvihujú a oceňujú svorkový spôsob bez uviazania na reťazi.

Na ostrov je vyvezená jedna svorka jedného lovca, a to celá svorka dospelých psov a niekedy aj sučka s mladými psami, a to až vtedy, keď sú mladé psy staršie ako päť mesiacov, ako tvrdí George Kauki: „... nikdy nedávam štence na ostrov vo veku pod päť mesiacov. Takže som radšej, aby boli šteniatka v bezpečí, než aby som ich vystavil nebezpečenstvu, pretože keď psy jedia, je najpravdepodobnejšie, že ich napadnú, budú hladné alebo ich vystresujú.“ (osobná korešpondencia, 9. 2. 2023)

Takto sa vyjadrujú aj ďalší lovci, napr. E. Samuelsen (osobná korešpondencia, 5.4. 2023) oznamuje: V prípade, že mladé psy nedosiahli ešte vek päť mesiacov, sú umiestnené na ostrov samé s matkou bez dospelých psov.

„V mesiacoch júl až august presťahuje psov na ostrov, kde spolu trávia leto. To okrem iného zabezpečuje, že šteniatka nie sú napadnuté cudzími psami.“ (Qimmeq, 2020, s. 26) Vysadenie a presťahovanie mladých psov spoločne so sučkou a šteňatami pod päť mesiacov aj s dospelými psami sa však nepraktizuje kvôli bezpečnosti šteniat.

Niektoré tieto ostrovy sú podľa umiestnenia svorky aj nazvané na mapách ako Hundeøen (Psie ostrovy). Aj dnes v Grónsku pri cestách člnom v lete popri pobreží míňame ostrovy, na ktorých po brehu popri člne beží niekoľko psov.

V súčasných podmienkach spôsobu chovu je to jediný efektívny spôsob socializácie mladých psov, upevňovanie socializácie dospelých psov, budovania svorky a vytvárania a upevňovania hierarchickej štruktúry svorky.

V prípade, že má psod vo svorke ešte druhú sučku, a ak sú obe kotné alebo obe majú vrh, musia byť oddelené od seba. Vtedy je na ostrove len jedna sučka bez dospelých psov a druhá sučka je v osade. Sučky, ak by boli neďaleko seba, boli by na seba veľmi agresívne, rovnako ako na cudzie štence. Ich prirodzeným materským pudom je chrániť svoje potomstvo pred inou sučkou, pretože štence od inej sučky zabíjajú. V súčasnosti aj v minulosti v lete lovec kŕmi psov raz do týždňa tak, že im privezie na ostrov tuleňa. Submisívny pes pri žraní musí ustúpiť dominantnému psovi. Pri tomto kŕmení a spôsobe držania psov na voľno na ostrovoch sa naturálnym spôsobom najlepšie vytvára hierarchia svorky, takže v zime pri práci v záprahu už nie sú žiadne problémy s hierarchiou a bitkami psov. Na jeseň pred blížiacou sa zimou sú psy prevezené z ostrovov do osady.

Problémy socializácie na ostrovoch

Na ostrove nie je vždy vysadená celá svorka, ale len sama sučka so svojimi šteňatami. Socializácia šteniat je preto problémová, pretože sú samy s matkou bez dospelých psov, ktoré by ich socializovali. Vtedy sú štence veľmi plaché voči ľuďom. Tobias mal v roku 1999 na ostrove v súostroví Fugleøen v zálive Kráľa Oskara vysadenú sučku s dvomi približne štvormesačnými šteniatkami. Sučka ani štence neboli uviazané na reťazi. Raz do týždňa im doviezol člnom ako krmivo tuleňa. Počas našej prítomnosti sa psy nepriblížili k Tobiasovi ani ku mne, len nás z diaľky pozorovali, až keď sme čln odrazili od brehu, prišli k tuleňovi a začali sa kŕmiť. Štence a mladé psy nemali kontakt s inými psami ani ľuďmi. V takýchto prípadoch sa stávajú plachými a nebezpečnými.

„Pes, ktorý strávil dlhší čas osamote na ostrove, ukazuje sa značne nebezpečný, agresívny voči ľuďom, keď ho privezú späť do osady.“ (Wamberg, 1958, s. 136) Na druhej strane v roku 2000 v zálive Ikertivaq bola na reťazi uviazaná sučka a okolo nej na voľno behali dve štence vo veku cca tri mesiace. Tieto psy neboli vôbec plaché, neutekali od ľudí, ale ani sa na zavolanie nepriblížili k ľuďom. Vysvetlenie je v tom, že ostrov navštevovali lovci narvalov, takže mladé psy boli na ľudí zvyknuté.

Psie ostrovy sú najlepším a dnes aj jediným miestom na prirodzenú socializáciu psov a zároveň miestom na štúdium etológie grónskych psov a vytvárania svorky v súčasnosti. V takom prípade by bolo potrebné pozorovanie zo stanoviska z vedľajšieho ostrova počas niekoľkých dní.

E. Socializácia vo výbehoch

Je alternatívnym spôsobom držania a socializácie psov. Spočíva v umiestnení a držaní svorky v oplotenom priestore v ktorom nie sú psy uviazané na reťazi. Výbehy sú rôzne veľké uzavreté priestory vybudované z paliet alebo veľké priestory oplotené pletivom, uchytené na zabetónovaných stĺpoch.

Tento spôsob socializácie sa zriedka aplikoval medzi Grónčanmi už od šesťdesiatych rokov 20. storočia na západnom pobreží Grónska, ešte pred rokom 1973, kedy už bolo zakázané držať svorky v osadách na voľno. Pri tomto spôsobe socializácie bola svorka umiestnená v oplotenom výbehu cca 5 x 5 metrov (Atuagagdluutit, [7. apríl 1955](#); in Wamberg, 1959, s. 14). V 21. storočí je už tento spôsob držania psov rozšírenejší, aj vzhľadom na súčasne platný zákon č. 18 z roku 1998.

O socializácii vo výbehoch sú len strohé informácie a nie je známa metóda socializácie šteniec a mladých psov a budovanie svorky, ako sú známe pri ostatných spôsoboch držania psov. Isté je, že dochádza ku kontaktom psov v malom ohraničenom priestore.

Určité vedomosti o spôsoboch socializácie a budovania svorky vo výbehoch prinášajú nepôvodní obyvatelia Grónska, a to Dáni a Kanadania (Busch, Brazeau, Setter, Schurke, Siriupatrujet), tiež v Európe na Eigergletscher (viac v kapitole III. Držanie, socializácia psov a budovania svorky vo výbehoch).

F. Socializácia mladých psov v osade deťmi

Nadväzuje na socializáciu šteniec deťmi v obydlíach v kapitole A. Aplikovala sa v minulosti a aplikuje sa aj v súčasnosti. Štence od veku dvoch mesiacov boli a sú vyvedené von z príbytku a odvtedy sú zaradené do kategórie mladé psy.

Po vyvedení šteniec z príbytkov pokračuje socializácia deťmi z osady a začína sa socializácia so psami, ktorá trvá do veku ich šiestich mesiacov. Štence nemohli byť a nemôžu byť vyvedené z príbytkov skôr ako pred dosiahnutím dvoch mesiacov, pretože by dospelé psy boli agresívne a uplatňovali by predátorský inštinkt a štence v tomto veku zabíjali. Deti sa vonku intenzívne hrajú s mladými psami.

G. Socializácia mladých psov dospelými psami v osadách a za osadami

Popri socializácii v osadách matkou a deťmi nastupuje socializácia dospelými psami a to od veku dvoch mesiacov mladých psov a táto socializácia trvá do ich veku šesť mesiacov.

Štence po dosiahnutí veku dvoch mesiacov boli a sú vyvedené von z príbytkov, kde boli doposiaľ držané s matkou, opúšťajú búdu a rodný priestor a začínajú sa pohybovať po teritóriu svorky, v okolí od lovcovho príbytku a neskôr po vzdialenejšom okolí od teritória ich svorky. Mladé psy do veku šiestich mesiacov ešte nie sú uviazané na reťaziach. Pri svojich potulkách sa kontaktujú aj s uviazanými dospelými psami zo svojej svorky a z iných svoriek v najbližšom a aj vo vzdialenejšom okolí od ich rodiska a od matky. Dospelé psy z ich svorky a neskôr aj z iných svoriek si ich podriadujú a mladé psy sa musia podriaďovať dospelým psom, tým sa učia submisívnemu svorkovému správaniu a socializujú sa.

Tieto návštevy pri uviazaných dospelých psoch sú najlepší a jediný spôsob na ich socializáciu, môžu sa kontaktovať s dospelými psami, spoznávajú pravidlá svorky, postavenie jednotlivých psov vo svorke a zároveň aj svoje postavenie. Mladé psy si svojou veľkosťou a fyzickou silou nemôžu dovoliť na ostatné dospelé psy a musia sa im podriaďovať. Boli a sú neustále niekoľkokrát denne podriaďované pri každom stretnutí s inými dospelými psami, ktoré im ukazujú ich miesto vo svorke a vzťah k iným členom svorky. Mladé psy sa pri stretnutí s dospelými psami hodia na zem, kňučia, stiahnu chvost medzi nohy, ako sa to naučili už skôr. Psy sú ešte malé a dospelé psy ich priučajú submisívnemu správaniu tým, že ich občas slabo uhryznú a vytrestajú, keď sú drzé a nepodriaďujú sa im.

„Voľný pohyb mladých psov k dospelým psom je pre ich socializáciu dôležitý, pretože ak nie je psom dovolené interagovať a vyvíjať hierarchiu, vždy bude nasledovať sociálny chaos. Reťaz dáva podriadenému psovi falošný pocit nadržanosti. Ak sa psy voľne pohybujú, vodca svorky im každý deň dáva tucetkrát (možno stokrát) podnety na podriaďovanie sa. A ak strávia čas na reťaziach, zabúdajú, kto je vodca, pretože im to nepripomína.“ (Brazeau, 2008) Jeho poznanie o socializácii mladých psov: „Moje dve najkritickejšie chyby boli (1) neumožniť mladým psom dôkladne bojovať o svoje sociálne postavenie a (2) uviazanie psov na reťaziach.“ (Brazeau, 2008)

Mladé psy v minulosti aplikovali a aj v súčasnosti tiež aplikujú typ správania pri kontakte s dospelými psami, ktorý ich naučila ich matka, a to riešiť situáciu, keď sa priblíži dospelý pes takto: „Hodili sa na chrbát, ako ich matka naučila, s malým chvostom pevne pritlačeným na brucho a hlavu pritlačili tesne

ku krku, ležali a triasli sa zo strachu dovtedy, kým prišla ich matka a odohnala cudzieho psa.“ (Bistrup, 1943, s. 103)

Neskôr, keď sú väčšie, používajú ďalšiu účinnú metódu, ktorú ich tiež naučila matka. „Keď boli štence trochu väčšie, ukázala im, ako sa hodiť na chrbát a zadné nohy naraz oprieť do brucha útočníka, ktorý preberá nadvládu a so svojimi ostrými tesákmi môže roztrhnúť jeho kožu na bruchu, tak vytlačiť útočníkovu zadnú časť tela a ten v okamihu stojí len na predných nohách a vtedy ho môže zhodiť. Keď je dostatočne agilný, môže sám ujsť, kým útočník opäť získa stabilitu a postaví sa na nohy. Tak ukončí jeho nadvládu.“ (Bistrup, 1943, s. 100)

Grónčania v minulosti aplikovali a aj v súčasnosti aplikujú ďalší spôsob, ktorý pomáha socializácii mladých psov a osvalneniu ich nôh. Psovod zastrčí jednu prednú labu za obojok, takže sa môže pohybovať len na troch labách. Má ju zastrčenú za obojkom celý deň, potom lovec vymení predné laby. Psy na troch nohách v tomto veku ešte nemusia byť uviazané na reťazi. Na troch nohách sa pri návštevách okolitých svoriek stretávajú s ostatnými psami. Vďaka labe za obojkom nemajú veľkú šancu skúšať svoje sily, biť sa, podriaďujú sa dospelým psom a spoznávajú svoje miesto v hierarchii svojej svorky. Zároveň sa učia rešpektovať cudzie svorky a hlavne dospelé a väčšie psy. Psy na troch nohách nemajú inú šancu len sa podriaďiť iným psom. Je to tiež spôsob, ako sa im spevňujú laby, pretože takto nadobúdajú svalstvo na predných labách.

V lete v osadách bežne vidieť psy s labou za obojkom. Je to akýsi tréning mladých psov. Je to starý tradičný a aj súčasný spôsob výchovy mladých psov, ktorý popisujú viacerí autori, napr. J. Jaeger (1963, s. 57) u Inuitov na Labradore v roku 1915. V minulosti aj v súčasnosti pri prestávkach na love lovec zastrčí psom prednú nohu za obojok, aby sa nemohli biť medzi sebou (Boas, 1888; Brazeau, 2008). „Obmedzenie podriadeného agresora týmto spôsobom zabezpečilo, že pes (šéf) vyhral súboje s agresorom a udržal si svoju pozíciu na vrchole hierarchie.“ (Brazeau, 2008)

V súčasnosti každý mladý pes po dosiahnutí veku šiestich mesiacov je natrvalo uviazaný na reťazi s iným psom po zvyšok svojho života, rovnako ako ostatné dospelé psy.

Celý tento proces socializácie mladých psov je socializáciou spravidla dvoch súrodencov od ich narodenia, a to najmä vzhľadom na skutočnosť, že z vrhu, ktorý má spravidla päť a viac šteniatok, prežijú nakoniec každý rok len dva psy. Ostatné zomierajú na choroby, slabú fyzickú konštrukciu a zlú adaptáciu na polárne podmienky podľa pravidiel prírodného výberu a zachovania druhu, ale aj na genetické problémy, bývajú tiež utratené dospelými psami alebo vyradené lovcom. Z vrhu prežili len tie psy, spravidla dva psy, ktoré sa prejavujú submisívne, a teda majú základnú povahovú vlastnosť na prežitie a dokážu sa naučiť svorkovému submisívnemu správaniu a

spoznať svoje miesto vo svorke a pri potulkách aj svoje postavenie k iným svorkám iných lovcov v osade.

Všeobecne o socializácii mladých psov v súčasnosti

Mladé psy sú od dvoch mesiacov ich života vypustené v osade na voľno, kde sa do dosiahnutia konca šiesteho mesiaca voľne pohybujú medzi uviazanými dospelými psami. Po dosiahnutí veku šiestich mesiacov sú v osade uviazané na reťazi. Na ostrove sa voľne pohybujú medzi dospelými neuviazanými psami od ich veku piatich mesiacov do začiatku záprahovej sezóny, kedy je celá svorka prevezená do osady, mladé psy už môžu presiahnuť vek šesť mesiacov.

Dospelé psy socializujú mladé psy a učia ich svorkovému správaniu. Podmienkou socializácie mladých psov je, že mladé psy nie sú uviazané na reťaziach. To, že sú dospelé psy uviazané nie je pre socializáciu až také významné, podstatné je, že mladé psy nie sú uviazané na reťaziach. Samozrejme, pre socializáciu mladých psov je najlepšie, ak aj dospelé psy nie sú uviazané, ako to bolo v minulosti v osadách (C) a v súčasnosti (D) na Psom ostrove.

Je to najlepší spôsob, ako spoznávajú pravidlá svorky, postavenie jednotlivých psov vo svorke a aj svoje postavenie. Mladé psy si svojou veľkosťou a fyzickou silou nemôžu dovoľovať na ostatné dospelé psy a musia sa im podriaďovať. Boli a sú neustále podriaďované pri každom stretnutí s inými dospelými psami, ktoré im ukazujú ich miesto vo svorke a vzťah k iným členom svorky. Mladé psy sa pri stretnutí s dospelými psami hodia na zem, kňučia, stiahnu chvost medzi nohy, ako sa to naučili už skôr. Psy sú ešte malé a dospelé psy ich priučajú submisívnemu správaniu tým, že ich občas slabo uhryznú a vytrestajú, keď sú drzé a nepodriaďujú sa im. Mladé psy sa tiež učia pozorovaním správania sa členov svorky navzájom a k mladým psom aj v prípadoch, ak sa nezúčastňujú kontaktu.

Pri držaní dospelých psov na reťaziach a voľnom pohybe mladých psov prebieha socializácia len u mladých psov do doby, pokiaľ nie sú aj ony trvalo uviazané na reťazi.

H. Socializácia šteniec v súčasnosti druhom ich matky

V súčasnosti na jar a v lete si kotná sučka vyhrabe jamu, do ktorej vrhne štence. Matka je uviazaná na spoločnom kolíku (tyči) s dospelým psom. Nie je jasné, či tento druh sučky je pri vrhu šteniec, asi nie. V súčasnosti úlohu prvého mentora šteniat plní tento pes. Socializáciu šteniec realizuje pes, ktorý je s ich matkou uviazaný na spoločnom kolíku (fotografie č. 17, 18). Kým štence

neopúšťajú jamu, v ktorej sa narodili, pes si štence nevšima, vyhýba sa im a vždy si odtiahne krmivo od šteniec, ale ak sa priblížia, silne na ne zavrčí. Neskôr na ne zavrčí a uhryzne ich, socializuje ich rovnakým spôsobom, ako ich socializuje ich matka. Toto držanie v lete prispieva k socializácii šteniat už od okamihu ich narodenia. Matka a tento dospelý pes ako prví učia štence spoznávať ich postavenie vo svorke už od narodenia. V tomto veku zastávajú submisívne správanie voči matke, jej druhovi na spoločnom kolíku a ľuďom, (viac v kapitole A), ktorí sú ich prvou svorkou. Na druhej strane ich matka chráni pred akýmkoľvek útokmi iných psov, ktoré zabíjajú narodené štence, ale aj pred sukami, ktoré tiež zabíjajú cudzie štence (MacRury, 2003).

CH. Socializácia lovcem

Lovec, ba ani dospelí ľudia sa so štencami ani dospelými psami nehrajú, ani sa ich nedotýkajú. Robia to len deti. Len niektorí lovci výnimočne dovoľia vodcovi svorky vyskočiť im na plecia a hladkajú a škrabkajú ho počas prestávok na túrach (Qimmeq 2020). Vzťah lovca so psami je od malička iba o tomto: ich kŕmenie, zapriahanie do saní, jazda, vypriahanie, uväzovanie, slovná komunikácia a vydávanie povelov, riadenie záprahu a používanie biča. Autorita lovca sa začína už v období šteňaťa, pokračuje v mladosti a dospelosti psa po celý jeho život.

V rámci efektívnej socializácie a tréningu človekom pri kŕmení si všetky psy spájajú správne vykonanie povelov s jedlom, hlasom psovoda a s jeho bičom. Psy kŕmi výlučne ich majiteľ (Freuchen, 1935). Výnimočne ich môžu kŕmiť aj členovia jeho domácnosti.

„Malé psy sa musia učiť, že človek stojí najvyššie nad všetkým. Musia sa a budú sa učiť, čo je tabu.“ (Bistrup, 1943, s. 102) „Už vo veku dvoch mesiacov sa učia, že je niečo, čo sa volá bolesť. Neskôr sa budú učiť hladu, mrazu, nekonečnej únave a bitkám, o čo ide v ich živote.“ (Bistrup, 1943, s. 99) V tomto veku musí lovec mladého psa aspoň raz šľahnúť bičom, ale nemusí to zopakovať, lebo psy rýchlo spoznajú a zapamätajú si bolesť a spájajú si ju s úderom biča. Po spoznaní biča je dostatočný už len zvuk, ktorý si psy spájajú s úderom. Boja sa ho a rešpektujú ho po celý zvyšok svojho života (Bistrup, 1943; Gilberg, 1979). Psy majú a aj prejavujú veľký rešpekt pred bičom. U dospelých psov v záprahu pri ťahaní saní vidieť rešpekt pred bičom pri dávaní ústnych povelov psom, ktoré sú spojené so švihom biča. Lovec riadi záprah na cestách predovšetkým ústnymi povelmi.

„Len hlúpy psovod používa bič.“ (Bistrup, 1943, s. 104) „Ak sa stane, že pes nereaguje na ústny povel zmeny smeru ťahania „vpravo“ alebo „vľavo“, alebo sa zdrží a zaostane za záprahom, psovod šľahne bičom vedľa psa na druhú stranu, ako sa má stočiť. Pre psa je svišťanie biča vedľa neho alebo nad jeho

hlavou signálom na vykonanie povelu. Z mladosti si pamätá bolesť spôsobenú bičom. Výnimočne, ak nereaguje ani potom, dostane bičom po chrbte, pričom krátko zaskučí. Lovcovi stačí len zdvihnúť ruku s bičom, aby psy prejavili rešpekt a splnili povel, alebo upustili pred náznakmi bitky.“ (Nielsen, 1971, s. 28) Umenie ovládať bič je nevyhnutné. Každý psovod vie od mladosti majstrovsky ovládať bič, ktorý je sedem metrov dlhý a lovec na túto vzdialenosť vie trafiť terč vo veľkosti dlane. Bez tejto schopnosti sa nedá viesť záprah.

S. K. Hutton (1969, s. 63) uvádza: „Povedal mi, že nikdy nemám ísť medzi psov bez biča v ruke.“ Obdobne oznamuje tiež P H. Rosenthal. Už len bič v ruke psovoda je silným signálom pre psov zdržať sa bitiek, neposlušnosti, výtržností a plniť povely. Lovec ho má vždy v ruke alebo poruke: pri zapriahaní, vypriahaní, kŕmení ho zapichne do snehu, alebo ho drží v ruke, počas jazdy ho má zavesený na držadle saní. „Hneď ako psy zistia, že ich pán je bez biča, preberajú vedenie a môže to skončiť katastrofou.“ (Petersen, 1966, s. 49)

Tobias, môj psovod, jedného dňa pri zapriahaní psov zistil, že bič nechal doma. Hneď sa poň vrátil a bez neho by sa nevydal na cestu.

Ak sa výnimočne strhne bitka, lovec na jej ukončenie používa bič tak, že šľahne psy po chrbtoch. Lovec vystupuje pri socializácii ako mediátor, sleduje psov a vytváranie svorky ponecháva na vodcovi svorky. (Brazeau, 2008) V prípade, že sa podriadený pes pokúsi skočiť do bitky s vodcom, agresora potrestá.

Vzťah psovoda a jeho svorky sa vytvára a upevňuje jeho stykom so psami a prácou so psami, a to pri kŕmení, zapriahaní a túrach so záprahom. Psy považujú za svojho pána toho, kto ich kŕmi, navlieka im postroje a cestuje s nimi, dáva im príkazy, počas jazdy komunikuje s nimi a trestá ich. Poznajú jeho hlas, zvyky, pohyby tela a rúk, signály a povely a rešpektujú len jeho. Takisto poznajú aj členov jeho rodiny. Psy rozumejú tónu a intenzite reči a mimoslovným prejavom svojho pána.

K upevneniu socializácie dospelých psov prispieva tiež to, keď každý pes má svoje meno a reaguje naň. Nie je to všeobecne zaužívané. „Vo východnom Grónsku psy nemajú svoje mená, v západnom Grónsku psy majú svoje mená, na ktoré reagujú a vtedy psovod privoláva každého psa po mene a venuje sa mu cez prestávky na túre, čo prispieva k dobrému vzťahu psa a lovca“ (Qimmeq, 2020, s. 99). „Lovec vždy ako prvého osloví vodcu svorky a dovolí mu vyskočiť naňho.“ (Qimmeq, 2020, s. 170)

Všeobecne o upevňovaní socializácie dospelých psov

Po dosiahnutí dospelosti socializácia dospelých psov nekončí a upevňovanie socializovaných dospelých psov pokračuje vždy, keď sa dostanú dospelé psy do

kontaktu, a to: na Psom ostrove (viac v kapitole D) a neustále sa upevňuje a posilňuje počas celého života psa (viac v kapitolách H, CH, I, J).

I. Upevňovanie socializácie dvoch dospelých psov pri držaní na reťazi v súčasnosti

V súčasnosti sú svorky v zime uviazané v osade na reťaziach. Na jar a v lete počas turistickej sezóny sú kvôli turistom uviazané za osadou a len v zime v osade. V lete je v osade na reťaziach len pár svoriek. Svorky bývali uviazané v osadách a tento presun za osadu nastal v prvom desaťročí tohto storočia v súvislosti s narastajúcim cestovným ruchom.

Psy na reťazi

Lovec si vyberie, či bude držať psy v osade alebo za osadou. V osade aj za osadou lovec uviaže psy dvomi spôsobmi:

- na spoločnú tyč po dvoch, alebo
- svorku na úväzisko.

V teréne po skončení túry v zime lovec uväzuje psy na noc vždy len na úväzisko, výnimočne niektorí lovci uviažu všetky psy na jeden kôl, jednu tyč, a to tak, že k nej pripevnia konce ťažných lán všetkých psov v záprahu a psy sa spravidla rozťahnu do kruhu a spia ďalej od seba.

Aj počas uviazania psov na reťazi dochádza k socializácii a pes sa kontaktuje s jedným psom na spoločnom kolíku, pri uviazaní na úväzisku sa kontaktuje s dvomi susednými psami, a to so psom naľavo a so psom napravo od neho, ale aj s piatimi psami v prípade, ak sú uviazané psy po dvoch a dvoch.

Uviazanie dvoch psov na spoločnú tyč (kolík, ukotvenie)

Každý pes z tejto dvojice je uviazaný na svojej trojmetrovej až štvormetrovej reťazi, podľa návrhu novely z roku 2021 zákona č. 18 z roku 1998 v § 13 je povinná dĺžka reťaze tri metre. Reťaze psov sú rovnako dlhé, výnimočne je jedna dlhšia. Každá reťaz je na jednom konci pripevnená k jednej neprenosnej spoločnej tyči (ukotveniu), ktorá je zabitá do zeme alebo skaly, takže dva psy sú vo fyzickom kontakte. Druhý koniec každej reťaze je pripevnený na obojok psa (fotografie č. 19, 20).

Uviazanie psov na úväzisku

Niektoré svorky psov sú aj v osade viazané na úväziskách, a nie na tyči. Úväzisko sa skladá z centrálnej reťaze a niekoľkých krčných reťazí – odbočiek.

Oba konce centrálnej reťaze sú pevne upevnené, v zime sú v teréne oba konce centrálnej reťaze upevnené k dreveným latám, ktoré sú pevne zastrčené, zatlačené do snehu. V osade aj za osadou sú oba konce centrálnej reťaze v lete aj v zime pevne uchytené k železným tyčiam, ktoré sú pevne zabité do zeme alebo zabetónované do skaly.

Uviazanie psov na úväzisku má niekoľko variánt. Centrálnej reťaz je dlhá podľa počtu psov, ku ktorej sa v jednom mieste spája jedna krčná reťaz psa, alebo v jednom bode dve krčné reťaze, každá je dlhá najmenej 1 m, podľa návrhu novely z roku 2021, zákona č. 18 z roku 1998 v § 13 ods. 3: dĺžka krčnej reťaze je povinne 1 meter.

Vzdialenosť krčných reťazi je rôzna : sú vzdialené sú od seba tak, aby susediace psy alebo dvojice psov na seba nedosiahli (fotografia č. 22), alebo sú vzdialené tak, aby susediace psy na seba dosiahli (fotografia č. 23, 24, č. 25) alebo kombináciou oboch. Podľa návrhu novely z roku 2021 zákona č. 18 z roku 1998 v § 10 ods. 4 táto vzdialenosť medzi psami alebo dvojicami psov bude povinne jeden meter pri natiahnutých reťaziach.

Počet dvojíc krčných reťazí závisí od počtu dvojíc psov vo svorke. Každá krčná reťaz je spojená s centrálnou reťazou na jednom konci. Druhý koniec krčnej reťaze je spojený s obojkom psa. Ich počet závisí od počtu psov a počtu dvojíc psov v záprahu. Lovec vypriahne každého psa z jeho ťažného lana od saní, odstrojí ho z postroja a jeho obojok pripojí k jeho krčnej reťazi.

V teréne na túrach lovec niekedy nestavia úväzisko, ale nechá psy postrojené a v ťažných lanách, len konce všetkých ťažných lán upevní v jednom bode (fotografia č. 26).

Na spájanie krčných reťazí k tyči, krčných reťazí k centrálnej reťazi a spojenie druhého konca krčnej reťaze k obojku psa sa používajú a kombinujú: otvárateľné očka, zvratlíky a otočné karabíny.

Dvojice psov

„Uviazanie dvojíc saňových psov na reťaziach je zriedka náhodné. Pohoniči sa rozhodujú dať spolu dvoch a dvoch psov podľa ich individuálnych črt, ktoré vyžadujú hlboké znalosti individuálnych psích vlastností. Je veľa spôsobov, ako spolu uviazať psy. Napríklad spolu sú uviazané dva psy, ktoré spolu dobre vychádzajú, dvaja súrodenci z jedného vrhu alebo dominantný a submisívny pes.“ (Qimmeq, 2020, s. 95) Je tiež vhodné uviazať dva psy, ktoré sú v bratstve. Táto dvojica psov spravidla predstavuje vzťah psov, kedy jeden pes je submisívny a druhý dominantný. Dominantný pes naďalej vychováva submisívneho, udržuje a rozvíja jeho submisívne vlastnosti a správanie. Grónčania venujú pozornosť vzťahu oboch psov, ktorí sú uviazaní na spoločnom

kolíku alebo úväzisku a vyberajú tieto dvojice podľa toho, ako spolu vychádzajú alebo podľa toho, ako ich chcú ďalej navzájom socializovať interakciou.

V praxi je prevládajúci spôsob, že oba psy uviazané na spoločnej tyči majú rovnako dlhé reťaze, minimálne tri metre. V tejto dvojici sa dá ľahko rozpoznať dominantný pes tak, že tento je vždy v popredí a submisívny pes sa drží vzadu, ďalej od dominantného psa.

Iný variant tohto uviazania dvojice psov je, že „jeden pes z dvojice psov má o 1 meter dlhšiu reťaz ako druhý, takže môže mať svoj vlastný priestor. Je to zväčša slabší pes, ktorý má dlhšiu reťaz.“ (Holm – Siegstad, 2011, s. 7) Ten v prípade konfliktu so silnejším psom môže ujsť, lebo mu to dovoľí dlhšia reťaz.

Tento spôsob držania dvoch psov na spoločnom kolíku na reťaziach rôznej dĺžky, akokoľvek je logický, som však vo východnom Grónsku nevidel. Každý pes z dvojice mal vždy rovnako dlhú reťaz ako ten druhý. Podľa návrhu novely z roku 2021 zákona č. 18 z roku 1998 v § 13 ods. 3. bude povinne rozdiel v dĺžke ich reťaze 1 meter.

J. Socializácia pri kŕmení

Dôležitým faktorom v procese socializácie dospelých psov je žranie a kŕmenie. Štence a psy sa socializujú aj pri kŕmení. Význam pre socializáciu šteniec s ľuďmi má ich kŕmenie z ruky (MacRury, 2009).

V minulosti pri tradičnom spôsobe držania psov sa psy pohybovali po osade na voľno bez uviazania, kŕmenie takejto svorky bolo dôležitým spôsobom socializácie. Psy boli kŕmené tak, že lovec v príbytku pokrýjal krmivo, mäso alebo najčastejšie tulení tuk, na malé kúsky a tie im vysypal pred príbytkom na jednu kopu. Psy spolu hltavo žrali, snažiac sa zožrať čo najviac, ale o krmivo nevedli bitky (Bistrup, 1943; Graburn, 1969; Gearheard, 2011). vidieť to aj vo historickom filme : A. Wegener, 2. čas, Novšia reália je vo filme : J. Bang film 1926. Tento pôsob kŕmenia sa v súčasnosti aplikuje Tobias v lete na Psích ostrovoch, psovod im raz za týždeň privezie kusy mäsa alebo granuly, niekedy celého tuleňa, ktorého nareže, aby sa dostali k vnútornostiam a mäsu (fotografia č. 27). Vidíme to aj v súčasnosti na facebooku.

Nevýhodou tohto spôsobu kŕmenia je však to, že jednotlivé psy nezožrali rovnaký diel krmiva.

Podľa A. Bistrupa pri tomto spôsobe kŕmenia si vodca svorky ľahol na krmivo. „Vždy sa stalo, že vodca a Ningio (pozn. sučka vodkyňa) sa položili na celú hromadu žrádla.“ (Bistrup, 1943, s. 107) Vodca žral prvý. Podľa iných pozorovaní, aj keď si vodca svorky neľahne na krmivo, žerie prvý, výnimku tvorí prípad šteniec, ktoré toleruje a nechá ich žrať, ale to len do veku štyroch mesiacov (Heijs, 2009).

Inokedy psy po túre zostávajú v postrojoch a každý pes zostáva na svojom ťažnom lane, pričom všetky majú spoločné ukotvenie svojich lán na jednom kolíku (fotografia č. 26). Lovec pred samotným kŕmením nareže krmivo na kusy a tie hádže po jednom kuse každému psovi. Nie je známe, aké dodržiava pravidlá postupnosti pri hádzaní krmiva, či vodcovi hádže prvému a potom podľa hierarchického postavenia vo svorke. Psy sú vo fyzickom kontakte a každý pes si ešte vo vzduchu chytí svoj kus a nevšíma si hodené kusy inému psovi.

Psy si nekradnú žrádlo ani nebojujú o porciu. Susediace psy si nevšímajú psa, ktorý si už chytil svoj kus mäsa, ani psa, ktorý žerie svoje granuly.

Zriedkavý spôsob aj v súčasnosti je, že lovec, napr. Joeline Sanguya, po skončení túry pustí psy na voľno a kŕmi ich tak, že im sype psie krmivo na sneh (viac v poznámke č. 6). Je to vrcholná ukážka najvyššieho stupňa socializácie svorky grónskych psov.

Iná metóda upevňovania socializácie a zároveň učenia mien psov spočíva v tom, že psod hodil krmivo do medzery medzi psom a každého zavolať menom. Každý pes dostal ešte odmenu alebo pohladenie (Busch, 2008).

K. Socializácia šteniec pri vychádzkach a tréningu ťahania saní

V ďalšom štádiu sa socializácia mladých psom spája s učením ťahať sane v lovcovom záprahu so svojou svorkou dospelých psom, ktorú už mladý pes pozná.

V reáliách nachádzame niekoľko spôsobov učenia mladých psom ťahať sane. V osade Tiniteqillaq som v roku 1998 videl záprah štyroch mladých psom, ktorý riadil chlapec vo veku okolo dvanásť rokov. Psy ťahali detské sane, nemali ešte postroje ušité z pásoviny ako dospelé psy, ale ich postroje boli len slučky z lán. „Keď sú štence dosť veľké, deti ich postroja... Predstierajú saňovú cestu so štencami.“ (Panikpakuttuk, in Bennett – Rowley, s. 283)

Age Bistrup (1955, Nr. 8 s. 310) tiež uvádza, že štence sú „jedného dňa uviazané do postrojov a s nechuťou vyvedené a odtiahnuté 200 – 300 metrov od domu. To sa neskôr opakuje... Spolu s matkou a s niekoľkými inými psami sú uviazané pred sane, ale ich laná sú skrátene.“ Dôležité je, aby so štencami bola v záprahu tiež ich matka, je to všeobecne aplikovaný spôsob tréningu šteniec (Bingham, 1941; Busch, 2008). Podľa K. Hansena (2008, s. 89) „sú zapriahnuté spolu s niekoľkými psami a svojou matkou, majú kratšie ťažné laná, aby sa snažili dostať k matke.“ Najstaršie správy a popis tejto metódy prináša: Glahn, 1784, s. 490; Bannister, 1869, s. 524; Astrup, 1896, s.104 – 105 a táto metóda existuje aj v súčasnosti (MacRury, 2009).

„Najlepšie je na začiatku priviazať mladého psa blízko svojej matky alebo dospelého a skúseného psa, ktorý prijíma mladého psa, aby mladý pes hneď

nevyčerpal svoju myseľ. Prvé výlety by sa mali uskutočniť len s niekoľkými psami, aby sa tempo nestalo príliš zúrivým.“ (Busch, 2008)

N. Lennert (in Qimmeq, 2020, s. 88) učí štence ťahať tak, že na začiatku utekajú len krátke túry s dvomi dospelými psami a neskôr aj na dlhšie túry s celým záprahom, pričom „je dôležité, aby lano šteniat bolo spojené s palicou (*nutaqqat*) k lanu dospelého psa, ktoré zabezpečuje, že je v línii s ostatnými. Takto sa nestane, že mladý, neskúsený pes zaostane, pretože v plnej rýchlosti môže spadnúť pod sane.“

Podľa A. Bistrupa (1943, s. 104) „bola ich matka uviazaná pri dome a štence boli odtiahnuté kúsok od domu. Ich laná boli uviazané okolo pása jedného chlapca. Neskôr boli štence uviazané aj s matkou o kus dreva, ale mali kratšie laná ako matka. Prvé postroje dostávali štence už vo veku štyroch mesiacov.“ (Dick, 2001, s. 88). Podľa A. Bistrupa (1943, s. 103) až vo veku „päť mesiacov“. Podľa K. Hansena (2008, s. 89) aj J. K. MacRuryho (2009) vo veku šesť mesiacov.

Podrobnejšie a komplexnejšie popisuje iný spôsob výcviku šteniec ťahania saní J. Jaeger (1963, s. 52): „... malý zavalitý Eskimáčik učil ťahať štyri štence. Každý z týchto malých štvornožcov mal okolo krku povraz, ktorý mu viedol od prs medzi nohami. Konce povrazov boli priviazané k malému kusu dreva. Budúci lovec mal v ruke kus starého lana miesto biča a snažil sa volaním, povzbudzovaním a bitím donútiť svoju svorku k ťahaniu. Psy však nevedeli pochopiť, čo sa od nich požaduje a čomu sa majú učiť. Posadili sa na zadné nohy a bezradne sa pozerali na svojho majstra. Potom sa dali jeden po druhom do žalostného kňučania a začali sa prevalovať na snehu. Kamaráti pribehli, aby pomohli malému pohoničovi. Násilím stavali psy na všetky štyri nohy a pokúšali sa ich ťahaním alebo postrkovaním donútiť, aby sa pohli dopredu. Podarilo sa im to, ale, beda, po niekoľkých krokoch sa jeden psík rozbehol vpravo, druhý vľavo, tretí sa vrátil k svojmu dočasnému pánovi a štvrtý sa dokonca položil na sneh. Márne chlapci povzbudzovali psy volaním *huit, huit*. Až jeden chlapec dostal nápad. Vybehol dopredu, zastavil sa vo vzdialenosti desať krokov a začal volať – *hau, hau*. Známemu volaniu na kŕmenie malé štence porozumeli a svorne vyrazili k volajúcemu. Ten sa dal zase do behu a štence za ním.“

Iný spôsob tréningu pred skutočným ťahaním saní sú vychádzky so štencami od veku 4 mesiacov, každé šteňa je v miniatúrnom postroji na spoločnom lane a nasledujú svoju matku (Carpenter, 2013). Je nevyhnutné zapriať ich do postrojov a učiť ťahať v štádiu, keď sú ešte štence. Neskôr je pre nich nemožné stať sa súčasťou záprahu (Makivik, 2005).

L. Upevňovanie socializácie dospelých psov a socializácia mladých psov na túrach v zime

Ďalší spôsob socializácie, včleňovania mladých psov do svorky pokračuje pri ich tréningu s dospelými psami v záprahu. Ten sa začína už vo veku ôsmich až desiatich mesiacov veku mladých psov a dá sa rozčleniť nasledovne:

- a. počas ťahania saní,
- b. pri oddychu počas po túry.

a. počas ťahania saní

S Tobiasom sme podnikali túry so záprahom psov a vždy bral dva – tri mladé psy vo veku šiestich až desiatich mesiacov. Je to dôležitá fáza tréningu a socializácie. Vtedy mladé psy v tomto veku nemajú ešte postroje a nie sú uviazané počas celej túry svojim ťažným lanom k saniam, ale na voľno bežia popri záprahu (fotografie č. 28, 29, 30). Časom sa mladé psy samy zaraďujú medzi pracujúce psy v záprahu, zatiaľ nemajú popruhy, a nie sú zapriahnuté vlastným ťažným lanom do saní. Bežia so psami v záprahu, ktoré ich poznajú ako psy z ich svorky. Mladé psy inštinktívne napodobňujú ťahanie psov v záprahu. Správajú sa, ako keby ťahali, bežia s nimi plece pri pleci s hlavami dolu. Neostávajú pritom na jednom mieste pri jedných psoch, ale menia svoje pozície a dostávajú sa do kontaktu zase s inými psami. Po čase vystúpia zo záprahu, väčšinou bežia popri záprahu a opäť sa vzdialia a venujú sa hram. Naháňajú sa a odbehujú od záprahu na niekoľko metrov.

Staršie psy sú počas takejto túry neskôr ustrojené do popruhov a bez uviazania na svoje lano bežia so psami v záprahu. Po čase vo veku desiatich mesiacov sú už uviazané za svoje ťažné lano k saniam a vtedy už ťahajú spolu s ostatnými psami a dostávajú sa do styku a fyzického kontaktu so psami zo svojej svorky a svojou matkou, ktorá je tiež v záprahu. Staré psy tolerujú mladé psy v záprahu a akceptujú ich. Mladé psy neťahajú ešte počas celej túry. Doba ťahania nie je sústavná, po čase sú opäť pustené na voľno a opäť, tentokrát v postroji, bežia popri záprahu, alebo sa zardia medzi pracujúcich psov.

b. pri oddychu po túre

V zime v teréne po skončení celodennej túry sú psy uviazané na spoločnú reťaz, na úväzisko. Mladé psy nie sú uviazané a voľne sa pohybujú medzi dospelými psami. Večerné kŕmenie dospelých psov je príležitosť pre mladé psy uchmatnúť si žrádlo, pretože mladé psy nie sú kŕmené. Ak sa mladé psy pokúsia uchmatnúť žrádlo, dostávajú od starých psov príučky.

Upevňovanie socializácie dospelých psov

Dospelé psy sú po celý rok priviazané každý na svojej reťazi a vtedy sa nedostávajú do styku. Výnimkou je spoločník na spoločnom ukotvení, kolíku. Dochádza ku kontaktu len pri ťahaní saní a pri oddychu počas túry alebo po túre.

M. Učenie pozorovaním, sociálne učenie

Táto forma socializácie je nemenej dôležitá a rovnako efektívna ako fyzický styk a učenie. Svoju úlohu tu zohrávajú hlavne zrak, sluch a čuch. Socializácia prebieha u každého šteňaťa od narodenia po dospelosť v rámci každej kategórie socializácie. Každé šteňa a mladý pes má schopnosť učiť sa vizuálne, a tak spoznávať pravidlá reči tela a vizuálne a hlasové prejavy psov vo svorke, ich vzájomné dominantné a submisívne správanie, kto je vodcom, ako aj hierarchickú štruktúru svorky, ktorý pes je ktorému podriadený a ktorému nadradený. Týmto pozorovaním pozná svoje miesto a miesto každého psa vo svorke a vzťah k psovodovi. Vie, komu sa má podriaďiť a ustúpiť. Tomuto sa učí každodenným pozorovaním, a preto to nemusia byť len príučky, ktoré dostane od starších psov (Li, 2021). Dôležitú úlohu zastáva aj fakt, že psy sú dobrými pozorovateľmi a učia sa spracovaním vizuálnej situácie.

N. Socializácia vodcu svorky

Osobitne sa treba zastaviť pri socializácii šteniec s vodcovskými schopnosťami. V niektorom roku sa vo vrhu už vo veku dvoch mesiacov môžu prejavovať tieto štenice. „Vo veku 2 – 3 mesiace sú štenice už vycvičené sťa výtržníci a v tomto veku je zrejmé, ktoré zo šteniec je najagresívnejšie, a teda je vodcovské. Ale je ešte veľa vecí, ktoré sa má naučiť.“ (Bistrup, 1955, Nr. 8, s. 308 – 309). Podľa MacRuryho (2009) „sú dobrodružnejšie, aktívnejšie a priateľskejšie k ľuďom, sú statočnejšie ísť k dospelým psom a sú prvé, ktoré sa odvážia ísť k dospelému vodcovi. Dve štenice, súrodenci, sú nerozlučné v ďalšom živote a vyrastajú spolu, spravidla sa jeden z nich v budúcnosti stane vodcom.“(MacRury, 2009; taktiež Bistrup, 1943, s. 106)

III. Držanie, socializácia psov a budovania svorky vo výbehoch

Patrí do súčasného kynologického systému (SKS), ale vyskytovalo sa u Grónčanov už od šesťdesiatych rokov minulého storočia. Vzhľadom na zákon č. 18 z roku 1998 ho Grónčania musia praktizovať ako jednu z alternatív. Ide o alternatívny spôsob socializácie a budovania svorky, ako je grónska tradícia (THKS) a súčasnosť (SKS), tak ako sú uvedené a popísané vyššie. Držanie a socializácia vo výbehoch je zaužívaným, bežným a jediným spôsobom u chovateľov iných národností ako Grónčania a tiež mimo územia Grónska. Aplikovali ho Dáni žijúci v Grónsku, aj chovatelia mimo krajín pôvodu grónskych a kanadských inuitských psov, ako napríklad J. Busch, Kanadčania J. K. MacRury, M. Brazeau, J. Setter, J. Schurke, G. Montcombreaux, aplikuje sa v severovýchodnom Grónsku u strážnej jednotky Siriupatruljet, od jej vzniku v druhej polovici 20. storočia aj v súčasnosti. Aplikoval sa tiež v Európe na Eigergletscher (Philipp, 1984; Heijs, 2009), od druhej polovice 20. storočia do zániku v 20. rokoch 21. storočia. Vo veľkom výbehu som držal svorku aj ja do štvrtého roku života psov.

Uvedení chovatelia a majitelia vyvíjali svoje vlastné postupy socializácie. J. Senter (2003) vytváral svorku tak, že do nej včleňoval mladé psy približne rovnakého veku. Najprv ich mal uviazané na reťaziach. Občas ich púšťal po dvoch na obmedzený čas do veľkého výbehu s dospelými psami. Inak tieto psy však neboli nikdy spolu, okrem ťahania v záprahu.

J. Busch (2008), ktorého diskutabilnú metódu je nevyhnutné odcitovať: „Prvé, čo som urobil, dal som všetkých desať psov do výbehu, kde sa mohli vidieť a biť, čo viedlo k tomu, že každý pes si našiel svoje miesto v hierarchii svorky. Toto konanie prinieslo svoj výsledok do fungujúcej spolupráce a vzájomného rešpektu medzi psami. Po mesiaci držania psov vo výbehu bolo po bitkách. Každému jednotlivému psovi bolo jasné jeho miesto v hierarchii svorky.“

M. Brazeau (2008) postavil pre psy veľký výbeh, kde sa psy pohybujú na voľno. Jeho metóda: „Samozrejme som nemohol vpúšťať psy do výbehu súčasne, každého psa som vpúšťal do výbehu postupne a plánovane. Aby som sa vyhol omylom, robil som to, že dva psy boli ešte uviazané mimo výbehu, veľmi „agresívnych podriadených“ bolo potrebné úplne oddeliť od skupiny. Netreba dodávať, že od oslobodenia psov od ich reťaze sa veci vážne zlepšili. Vodca urobil veľkú prácu pri držaní všetkých podriadených psov a bitky väčšinou neexistovali. Napriek tomu, že sa veci zlepšili, mám pocit, že s ním nemôžem ostať spokojný. Musím byť vždy veľmi pozorný k mnohým sociálnym signálom, ktoré si psy navzájom posielajú. Nemôžem predpokladať, že nedôjde k žiadnym posunom ani výzvam v hierarchii. Našťastie pre mňa je skutočne

fascinujúce nachádzať skupinovú dynamiku tímu. Mohol by som stáť pred ohradou hodiny pozorovaním sociálneho správania psov.“

IV. Kynologický systém a socializácia v kanadskej časti Arktídy

V Kanade je socializácia psov realizovaná odlišným spôsobom. Lovec má jedného a najvyšš štyroch psov, výnimočne sedem psov (Stefansson, 1912; Rasmussen, 1931), ktoré sa voľne pohybovali po osade. V osade tieto psy viacerých lovcov tvorili v určitých prípadoch jeden pracovný tím, ktorý využívali všetci lovci v osade a každý lovec mal v tomto záprahu, tíme, niekoľko svojich psov.

Záprah pravdepodobne nevlastnil len jeden lovec (viac v poznámke č. 7), ale tvorili ju všetky psy v osade vo vlastníctve viacerých lovcov. „Videl som dvanástich psov poskladaných zo siedmich tímov.“ (Freuchen, 1935, s. 172) Vtedy lovec vytvoril záprah, tím, a zapriahol do saní viaceré psy, a to aj tie, ktoré neboli jeho. Dochádzalo k tomu v prípadoch, keď lovec podnikal z osady cesty za účelom lovu a vracal sa do osady.

Používanie takýchto záprahov si realizovali tak, že lovec, ktorý potreboval zapriať psy do saní, zapriahol svojich psov a ďalšie psy si požičal od susedov, a tak doplnil záprah psami v osade (Rasmussen, 1931; Freuchen, 1935).

Iná situácia bola, keď sa rodina sťahovala do nového bydliska na krátke vzdialenosti. Vtedy lovec zapriahol do saní len svoje psy a jeho rodina cestovala k novému bydlisku len s dvomi až štyrmi psami, ktoré vlastnil lovec.

Sociálna skupina psov v osade, ktoré vlastnili viacerí lovci asi netvorili svorku. Na čele takejto skupiny psov v osade bol asi jeden pes (vodca), ktorý bol najsilnejší a tým aj najdominantnejší voči ostatným psom v osade. Toto trochu pripomína štruktúru svorky. Realita o nej však nie sú. Strohé správy a pozorovania správania psov v osade P. Freuchenom (1935, s. 172) nasvedčujú, že takáto skupina psov v osade asi netvorila svorku: „Videl som sane ťahané dvanásťčlenným tímom poskladaným z rôznych siedmich záprahov, to by bolo nemysliteľné v Grónsku. Grónske skúsenosti hovoria, že je nemožné využiť čo najviac z takého záprahu, pretože môže ísť do značnej miery o otupenosť centrálnych psov, a to vďaka tomu, že sa sústavne menia z jedného záprahu do druhého, nikdy sa nenaucia poznať svojich spoločníkov zo záprahu, ani nemajú tímového ducha a každý myslí predovšetkým na seba, hľadá svoj vlastný úkryt na noc bez toho, aby myslel na to pripojiť sa na spanie k starým priateľom.“

V niektorých oblastiach kanadskej časti Arktídy mali lovci vlastnú veľkú svorku a záprah šesť až dvanásť psov (Boas, 1888).

V Kanade niektorí lovci majú záprah zo šiestich psov z jedného vrhu, (Shannon, 2010) alebo zo šiestich sučiek (Inukpuk, 2009).

Výsledok a cieľ socializácie

Výsledkom a cieľom socializácie je dobre socializovaná svorka, ktorá nevedie bitky a bez problémov ťahá sane ako zohratý kooperujúci záprah. Je niekoľko situácií, kedy sa psy zo svorky dostávajú do kontaktu a musia byť dobre socializované:

1. Niektorí psovodi pred zapriahanim do saní a pri vypriahani nechajú všetky psy zo záprahu pohybovať sa na voľno (napríklad vo filme *Eye on the Arctic*).
2. Pri zapriahani do saní sú vo fyzickom kontakte a menia svoje miesto pred sanami. Taktiež počas ťahania saní menia svoje postavenie, pretože vejárovitý systém uviazania k saniam im to umožňuje, dostávajú sa do kontaktu s ďalšími psami. Napokon po dvoch hodinách cestovania sa ich laná, ktoré mali štyri až osem metrov, zamotajú do jedného uzla tak, že každý pes má lano s dĺžkou už len jeden meter a menej, sú v skupine, v ktorej sú psy natlačené na seba a dochádza k ich intenzívnemu fyzickému kontaktu.
3. Cesty so záprahmi a lovy podnikajú vždy dva záprahy, niekedy ich je aj viac. Nedá sa vylúčiť, že psy sa priblížia k záprahu, ktorý ťahá záprah vedľa, až na dotyk, inokedy sa niektorý pes zamotá do ťažných lán psov iného záprahu, ktorý beží vedľa. Vtedy musia obaja lovci zastaviť svoje záprahy a usporiadať psov. V týchto situáciách nevykazujú žiadnu agresivitu.
4. Počas oddychu cez prestávky na túrach sa psy dostávajú do fyzického kontaktu (fotografie č. 30, 31, 32, 33, 34, 35). Taktiež pri love rýb a love tuleňov do sietí musia psy čakať celé hodiny, pritom ležia vedľa seba a dotýkajú sa telami. Pri love tuleňa sa lovec vzdiali na niekoľko sto metrov od saní, aj po desiatkach minút privolá záprah z veľkej vzdialenosti k sebe.
5. Inokedy nie sú psy na noc uviazané na úväziskách, ale v postrojoch s ťažnými lanami, a to tak, že konce všetkých lán sú ukotvené na jednom kole (fotografia č. 26). Ráno je vidieť, ako sa psy rozložili na noc na spanie do kruhu okolo jamy, v ktorej sú zakotvené konce ťažného lana každého psa v jednom bode.
6. Pri lovoch a cestovaní psími záprahmi dochádzalo aj k zložitým situáciám, ktoré zvládali len dobre socializované psy. P. Freuchen (1936, s. 65 - 67) zažil situáciu, počas ktorej tri záprahy uviazli v snehovej búrke, psy aj ľudia strávili tento čas spolu v úzkej jaskyni a psy tri dni hladovali. Píše tiež o svojich príhodách, keď cestoval so psím záprahom po zamrznutom mori a odtrhla sa s

jeho záprahom ľadovcová kryha. Strávil na nej tri dni so svojimi psami na obmedzenom priestore bez jedla, vody a krmiva.(Freuchen, 1936, s.59 – 62; taktiež tamže s. 130-0-132) Taktiež Gilberg (1943, s. 161) opisuje situáciu, keď psy uviazané na túre k saniam tri dni hladovali.

7. Psy museli bez problémov znášať svoj fyzický kontakt tiež v lete pri preprave v člnoch do zimných osád a na nové loviská.

8. Za určitých okolností musí byť zostavený nový záprah zo psov, ktoré pochádzajú z viacerých svoriek (Rasmussen, 1915). Napríklad pri vyťahovaní ťažkých saní do kopca sa musia spojiť dva záprahy aj v počte 24 psov. Lovec, ktorý už dosiahol vrchol svahu, odpojí psov od saní a zíde so svojim záprahom pod svah, uviaže svoj záprah k saniam s inou svorkou, spravidla na dlhé lano pred týmto záprahom alebo k nemu v jednom bode na saniach, v ktorom je uviazaný prvý záprah. Je nevyhnutné, aby pri ťahaní saní a odpočinku psy z rôznych svoriek spolu vychádzali bezproblémovo (Lisby, 20. marec 2022).

Takto pokračuje druhá fáza socializácie, a to tréningom a učením ku kooperácii vo svorke a v záprahu.

Napriek uvedenému sa môže stať, že psod nie je spokojný so správaním mladého psa v postroji a pri ťahaní. Vtedy si ho vytiahne k sebe na sane a udiera mu poriskom biča do hornej časti nosa, aby si osvojil zlú skúsenosť, že ak neľahá podľa predstáv psovoda, bude vytiahnutý na sane, na ktorých ho nečaká nič príjemné.

Negatívne správanie grónskych psov

Má niekoľko variánt a obsah tohto pojmu zahŕňa všeobecne spoločný široký pojem agresivita, ktorú treba pochopiť na konci štúdia socializácie a vyskytuje sa v rôznych úrovniach: agresivita, bitky medzi psami ako dominancia, podriaďovanie a ovládanie iného psa, ide o dominantné svorkové správanie bez bitky alebo vrátane bitky. Agresivita bez bitky alebo s bitkami jedincov, agresivita celej svorky voči cudziemu psovi na svojom teritóriu, agresivita voči novému psovi príbratému do svorky a agresivita voči viacerým psom v prípade zloženia záprahu z viacerých psov a napokon agresivita voči ľuďom. Patrí sem aj napadnutie človeka. Agresivita v úzkom poňatí je fyzické zničenie iného psa a človeka.

Agresivita, bitky

Bitky medzi grónskymi psami sú spôsobom vytvárania a udržiavania sociálnej hierarchickej štruktúry svorky, prebiehajú každodenne a patria

k povahovým vlastnostiam tohto plemena. Boj o postavenie v sociálnej hierarchickej štruktúre svorky (bitky) treba odlišovať od agresivity v užšom poňatí. Výsledkom šarvátok je ovládanie jedinca, jeho podriadenie, výsledkom agresivity je však usmrtenie.

Postavenie každého jedinca v hierarchii svorky je výsledkom bitiek. Riešenie šarvátok dvoch psov je na zväžení lovca: „... keď dôjde k bitke medzi dvomi psami, snažia sa zastaviť bitku tým, že bijú útočníka – teda obvykle toho, kto má vyššie sociálne postavenie. To vyprovokuje k zvýšeniu množstva útokov na nepriateľa. Najlepšie je ponechať psy, nech si vyriešia spor medzi sebou, alebo udrieť slabšieho psa, a tak trochu zvýšiť váhu argumentov vodcu, nevyzerá to fér, ale podriadený spoznáva svoje miesto s výsledkom, že záprah lepšie pracuje“ (Tinbergen, 1958, s. 33). V súčasnosti je možné vidieť, že psovod uteká k bijúcim sa psom a rozháňa ich bičom, aby predišiel vyradeniu zraneného psa zo služby.

„Za určitých okolností pes môže byť agresívny a zabíjať. Ak psy hryzú, môže to spôsobiť niekoľko faktorov. Najdôležitejší je, že sú zle socializované ľuďmi. Ak majú normálny vzťah s ľuďmi, cítia sa bezpečne v ich blízkosti. Zlá socializácia spôsobuje, že sa cítia ohrozené. Keď niekto príde blízko k nim a keď sú dotlačené do rohu, možno uhryznú, aby sa bránili. Môžu byť tiež hladné a smädné, alebo sa nekrmia pravidelne. Platí to aj v takom prípade, keď pes nemá prístup k vode, môže tak byť aj vtedy, keď sa dostane blízko k psovi, ktorý sa bije. Treba dávať pozor a nedostať sa medzi dvoch nepriateľsky sa správajúcich psov. Psy majú silný svorkový inštinkt, pokiaľ je viac voľných psov, vytvoria svorku. V minulosti boli aj nešťastné situácie s deťmi, keď ich mohli smrteľne pohryzť. V súčasnosti sa to stáva výnimočne, pretože psy sú uviazané na reťaziach.“ (Holm – Siegstad, 2011, s. 17) Psy, ktoré sa bijú, nevnímajú svoje okolie a ak niekto na ne položí ruku, môže byť pohryzený.

Utratenie psa

Napriek všetkým postupom socializácie a budovania svorky, výnimočne nie je dosiahnutý sledovaný stav hierarchie vo svorke a ojedinele sa vyskytne pes, ktorý napriek tomu, že prešiel celým procesom socializácie, sa nepodriaduje, nezačlení sa do hierarchickej štruktúry svorky, nenájde vo svorke svoje miesto, neustále bojuje s inými psami a aj napriek tomu ešte nebol vyradený zo svorky.

Takýto pes, u ktorého je ešte možnosť nápravy, lovec „aby presadil poriadok v záprahu a zabránil hryzaniu postrojov, psa Alineqa podľa eskimáckeho zvyku niekoľkokrát zavesil na stojan na sušenie mäsa, aby pes mohol pozrieť smrti do očí (gr. *asuleerpa*). Strach zvierat sa môže vyčítať z jeho srsti a z divého výrazu očí.“ (Maurie, 1979, s. 147) Keď ani toto nepomôže,

lovec vykoná utratenie psa. Horný limit na negatívne konanie psa je napadnutie človeka a smrteľné zranenie iného zvierat'a. Podľa § 10 ods. 2 zákona č. 18 z roku 1998 musí byť tento pes utratený.

Lovec to vykoná aj v iných prípadoch: v prípade neprispôsobivého psa, u ktorého už nie je možnosť nápravy, ale aj vodcu, ktorý stratil svoje vedúce postavenie po prehratej bitke v procese generačnej výmeny v dôsledku veku a bitky, v prípade chorých psov, ako aj ostatných starých psov, ktorí doslúžili v záprahu a vo svorke. Utratenie sa vykonáva v súlade s inuitskou tradíciou výlučne obesením (gr. *qimitsineq* (Jensen, 1961; Svarre, 2009; Malaurie, 1979), čo je v súčasnosti v rozpore s existujúcou legislatívou. Ostatné spôsoby utratenia sú dehonestujúce. Vykonávať sa začali až v koloniálnom období, a to udusením (Jensen, 1961), zastrelením (Larsen, 1960; Jensen, 1961) alebo psy sa tiež vypustili do kopcov (Larsen, 1960). V súčasnosti však podľa § 17 ods. 2 zákona č. 18 z roku 1998 psy nemôžu byť utratené utopením, udusením ani obesením. Zákonný zákaz utratenia psa obesením je v príkrom rozpore s tradíciou a nedodržiava sa.

Tobias v roku 1999 takéhoto sa obesil pred všetkým ostatnými psami z okolitých záprahov, ako šibenicu použil palubu člna.

Vysvetlenie javu utrácovania psov obesením je v tradičnom inuitskom animistickom poznaní sveta a bytia, myslení a v hodnotovom postavení človek – pes – zver a ontologickom chápaní sveta. Inuiti poznali tzv. „strom života“, v ktorom má najvyššie postavenie človek (gr. *inuk*), na druhom mieste za ľuďmi stoja psy (v *inuktitut*: *qimiiq*) a pod nimi lovná zver (gr. *nirjutiit*). Podľa grónskeho zvyku sa zastrelením loví a usmrcuje divá lovná zver (*nirjutiit*), ktorá slúži ľuďom na jedenie aj ako krmivo psom. Psy sa nikdy nezabijajú lovením, loveckými zbraňami, preto sa psy ani nejedli, okrem dôb hladomoru. Preto nesmeli byť utratené zastrelením, pretože nie sú *nirjutiit*, ku ktorým sa viazal spôsob utratenia – lovu. Psy by bolo dehonestujúce zastreliť, aj vzhľadom na ich postavenie v hodnotovom systéme. Napriek tomu až v koloniálnom období sa začali uplatňovať aj iné spôsoby utrácovania psov. Strieľanie psov políciou v Kanade v rokoch 1975 – 1990 je z tohto pohľadu kultúrnou genocídou a najhlbším opovrhnutím kultúry Inuitov.

Cudzí pes vo svorke

Včlenenie cudzieho psa, ktorý nie je vo svorke od narodenia, do svorky sa v inuitskej kynológii neaplikovalo a v reáliách je nejednoznačné. V literatúre sú na to dva názory. Prevláda názor, že je nemožné začleniť do svorky cudzieho kúpeného alebo darovaného psa. Takýchto cudzích psov svorka napáda a po bitkách je vyradený alebo usmrtený. „Nie je zvláštnosťou, že v jednej alebo vo viacerých svorkách sú psy zabitú. Obzvlášť, keď sú nútené ich zostaviť so psami z iných záprahov. Raz som kúpil dvoch cudzích psov do záprahu, ale už ten

večer vodca oboch zabil.“ (Lings, 2011, s. 57) „Svorka inuitských psov normálne neakceptuje iného dospelého psa, ktorý bol daný do svorky a budú sa pokúšať pri každej príležitosti ho zabiť.“ (MacRury, 2003, s. 23; Amundsen, 1908, s. 77)

Taktiež v prípade keď sa cudzí pes priblíži k svorke, je napadnutý (Freuchen – Salomonsen, 1972; Bistrup, 1943).

Cudzí pes v záprahu

Je problematické zapriať do saní cudzieho psa, teda psa, ktorý nie je členom svorky. „Mal som vziať jednu sučku zo Savissivik do Qaanaaq. Mal som s ňou veľký problém, pretože moje psy ju neakceptovali v záprahu. Musel som preto uviazať sučku k ľavému držiaku na veži saní na reťaz, reťaz bola krátka, že sa nemohla priblížiť k môjmu záprahu.“ (Svarre, 2009, s. 191)

Pravdepodobne cudzieho psa akceptuje záprah len počas ťahania saní, vtedy sa psy venujú len práci, a nie okoliu. Správu o tom podáva P. Freuchen (1935, s. 163 – 164), podľa jeho slov je možné zapriať cudzieho psa do záprahu: „Dokonca som bol v divočine a divoké psy, ktoré bežali popri saniach, po tom, ako strávili rok v samote, ľahli si, kňučiac, ochotne dovolili, aby boli postrojené a uviazané k saniam, ťahali, akoby to bola práca, na ktorú boli zvyknutí deň čo deň... pokiaľ ide o druhých psov, sú znepokojené, ale nenapádajú ich, naopak, vyzierajú, že sa toho obávajú, ale nemajú námietky, aby pracovali v tíme. Ale neskôr, keď sa stanú familiárnejšími, nadíde skúška sily. Je ľahšie dať nových psov, aby ich záprah prijal, keď sa spolu unavia a podieľajú sa na práci. Sú však aj záprahy, ktoré nikdy nepracujú ochotne s novými psami, zostanú nepriateľskými celé roky.“

Podľa F. Boasa (1888, s. 533) „pes, ktorý je priviazaný do cudzieho záprahu, sprvu si neželá ťahať, len keď je dôkladne zvyknutý na všetkých svojich susedov a našiel si priateľov a nepriateľov, bude uspokojivo robiť svoju prácu. Niektoré psy, keď sú umiestnené do cudzieho záprahu, vrhnú sa dole a budú bojovať a zavýjať. Vydržia aj to najtvrdšie bičovanie a dokážu byť ťahaní po drsnom ľade bez toho, aby naznačili, že je pre nich nemožné vstať a bežať spolu s ostatnými. Najmä ak je ich vlastný tím v dohľade, obrátia sa a pokúsia sa k nemu dostať. Iní sú zase celkom ochotní pracovať s cudzím psami.“

Cudzí psy v záprahu pracujú a znášajú sa dobre s ostatnými členmi svorky, ale večer musia byť uviazaní ďalej, teda na inom mieste, aby sa nepobili (Freuchen, 1935, s. 159).

Iná situácia bola v Kanade, kde mal Inuit jedného až štyroch psov a bolo zvykom, že do spravidla sedemčlenného záprahu si vypožičal psov od iného lovca. Súvisí to s faktom, že v osade bola jedna svorka viacerých majiteľov.

Viac cudzích psov do záprahu

Grónčan nezostavoval svoj záprah so psami z cudzích svoriek. Jeho záprah tvoria výučne psy z jeho svorky. Za určitých okolností musí byť dočasne zostavený nový záprah zo psov, ktoré pochádzajú z viacerých svoriek (Rasmussen, 1915). Niekedy Grónčania spojili dva záprahy, aby vytiahli ťažké sane do svahu. Je nevyhnutné, aby pri ťahaní saní a odpočinku psy spolu bezproblémovo vychádzali. Inak konali polárni cestovatelia, dobrodruhovia a chovatelia. S hierarchickým usporiadaním svorky, jej prejavmi aj bitkami sa stretávajú všetci, ktorí pracujú s grónskymi psami, podnikajú s nimi túry alebo expedície. Príčinou bitiek je, že poskladali záprah z viacerých požičaných alebo kúpených psov z viacerých svoriek od viacerých lovcov a podnikali s nimi expedície. Neboli ich psovodmi, ani ich nechovali odmalička v jednej svorke spôsobom socializácie. Preto psy nemali rokmi vytvorenú vlastnú svorku a mali cudzieho psovoda. Do určitého času všetky psy ťahali sane, ale niekedy sa pustili do bitky. Arved Fuchs na niekoľkých miestach svojej knihy o prechode Grónskeho ľadovca zo západného Marmoliku na východ do Harefjord v roku 1983 uvádza viaceré bitky medzi psami. Obdobné skúsenosti mala tiež expedícia J. L. Etiena na južný pól v roku 1989, ale aj R. Hewelcke počas expedície z Ilulissat do Nuugaatsiaq v roku 1992. Tie isté incidenty pri expedícii zo Scoresby Sund do Station Nord v roku 1997 mali aj účastníci repliky expedície Amundsen – Scott na južný pól, ktorá sa uskutočnila v roku 2008 na grónskom kontinentálnom ľadovci Sermersuaq (viac v poznámke č. 8). Podľa týchto popisov takto poskladaný záprah fungoval, ale niekedy prepukli bitky medzi psami v záprahu.

Agresivita voči ľuďom

Sú zaznamenané tiež rôzne útoky na ľudí v minulosti aj s tragickými následkami. Podnetom útoku bol alkohol, ktorý psy cítili z opitých ľudí a útok na lodiarov, ktorí v lete vystúpili na Psie ostrovy, kde bola vypustená svorka (Glahn, 1784). Taktiež, keď deti spadnú a zrania sa, ich krik a plač pripomína psom zvuky mladých tuleňov a zvierat, ktoré prebudia u psov lovecký inštinkt. Všetko, čo je na zemi a piští je na zožratie. Tragické prípady usmrtenia sú známe aj z dávnejšej minulosti.

„Každý rok počť o ľuďoch, ktorí boli napadnutí psami. Videl som malé dievčatko, ako utekalo šťastné a spokojné dolu na ľade. Dve značne odrastené štence ju nasledovali. Dieťa sa potklo na ľadovom pahorku. Štence si mysleli, že to bola zábava a začali žuť a ťahať jej šaty. Niektoré dospelé psy, ktoré ležali v blízkosti počuli, že sa niečo stalo a prihlnali sa k hre. Z lovov na tulene a medvede si pamätali, že všetky živé bytosti znamenajú zdroj – pekné, teplé

mäso s lákavou krvou. Než sme dobehli, stala sa katastrofa.“ (Bistrup, 1953, Nr. 12, s. 1; tiež film Qivitoq). Takéto nešťastné príhody sú z obdobia pred rokom 1974, kedy neboli v osadách psie svorky uviazané na reťaziach, ale pohybovali sa na voľno. V prípade takéhoto napadnutia človeka bol usmrtený celý záprah, preto lovci vynakladali úsilie, aby sa tak nestalo (Bistrup, 1943).

Počas mojich expedícií sa dvakrát stalo, že pri zjazde psovod a záprah nevideli pred sebou splývajúci snežný strmý svah. Záprah doslova zletel pod svah, sane sa zaborili do snehu, psy sa zamotali, popadali na seba a ja som vyletel zo saní a ocitol som sa medzi psami. Jeden ležal na mne a iné popri mne. Situáciu využil na oblizovanie mojej tváre. Až doma s odstupom času som si spomenul na pravidlo, že „čo je na zemi, je na zjedenie“, opak bol však realitou, psy neprejavili ani náznak takéhoto správania, práve naopak, jeden pes sa zaoberal oblizovaním mojej tváre.

Špecifický ojedinelý tragický prípad iného správania sa psov sa vyskytol počas epidémie španielskej chrípky v osade Okak, Labrador, v zime 1919. Jej následkom zomreli všetci ľudia v osade a psy nemal kto kŕmiť a trpeli hladom. Psy porozbíjali okná na domoch, dostali sa dnu a žrali mŕtvolu (The Last Days in Okak).

Teritoriálny inštinkt a vzťah medzi susediacimi svorkami

V minulosti pri tradičnom spôsobe chovu psov a svoriek mala každá svorka svoje teritórium, z tohto spôsobu držania vyplýva tiež teritoriálny inštinkt celej svorky aj každého psa. Grónske psy majú silné teritoriálne puto k domu svojho pána. Okolie domu bolo ich teritóriom bez plotu, tam žili od narodenia do smrti, na svojom teritóriu si utvárali hierarchiu vo svojej svorke a vzťah k psom z iných svoriek. Podľa Bistrupa (1943, s. 106) „teritória nie sú veľké a viažu sa na priestor pred dvermi domu, a to preto, že tam ich lovec kŕmi. Pre celú svorku bol „najcennejší“ priestor pod domom a hnojisko, kde sa vyhadzoval odpad z kuchyne.“ Zistil to aj Tinbergen (2017, s. 73).

Vzťah medzi svorkami v osade bol založený na teritoriálnom inštinkte každého psa a celej svorky. Každý pes pozná teritórium svojej svorky pri pánovom dome a teritórium ostatných svoriek v osade a spravidla doň nevstupujú. Toto teritórium označuje každý pes svorky tým, že zdvihne zadnú nohu a vymočí sa (Tinbergen, 1969). Svoje teritórium bránil vodca svorky a tiež celá svorka (Freuchen, 1935, 1972; Bistrup, 1943; Tinbergen, 2017).

Pri stretnutiach svoriek dochádzalo k dvom situáciám: keď sa pes priblížil k teritóriu inej svorky a keď doň vstúpil.

Priblíženie sa k teritóriu inej svorky: „Ak sa psy stretli na hranici svojich území, kde sa cítili rovnako silní, nezaútočila žiadna zo skupín. Psy – obzvlášť vodcovia – na seba len vrčali, každý z nich občas zdvihol zadnú nohu a vymočil sa – vytiahol pachovú vlajku.“ (Tinbergen, 1969, s. 31)

Vstup jedného na teritórium inej svorky: Ak vstúpi jeden votrelec, je zbitý a môže byť aj usmrtený. Podľa P. Freuchena (1972, s. 122) „... keď sa cudzí pes priblížil príliš blízko k domu ich majiteľa, okamžite je spoločne napadnutý svorkou a má šťastie, keď odkríva na troch nohách. Pokiaľ sa nezachráni útokom, je zabitý.“ Alebo v inom prípade „je celou svorkou zahnaný: samotné vrčanie a zdvihnutie sa psov z ležoviska postačí na to vyhnať votrelcov.“ (Freuchen, 1935, s. 163)

Ak to nestačí, cudzie psy sú vyhnané inak: „Naháňačka sa začala vždy v tichosti. Hneď ako votrelci dosiahli svoje územie, začali jačať typicky pohoršeným spôsobom psa v stave bezmocnej zlosti, zatiaľ čo naše psy na ne štekali vyzývavým spôsobom.“ (Tinbergen, 1959, s. 31; taktiež jeho 2017, s. 73). Ak toto nestačilo, cudzí pes mal šťastie, keď obišiel s hryzancami a kríval na troch nohách po dlhý čas (Bistrup, 1943).

Vstup svorky na teritórium inej svorky: keď vstúpi viac psov na teritórium inej svorky, svorka spozornela a reagovala „... psy, ktoré sú voľné a ležia na streche alebo na smetisku mimo domu vstanú a sú pripravené odraziť blížiacich sa cudzích psov. Svorka len vstane a zo vzdoru vydá dostatočný hluk... Toto drží aj väčší cudzí tím, dokonca viac tímov s dostatočným odstupom a vzdialenosťou.“ (Freuchen, 1935, s. 163) Ak by to nestačilo v iných prípadoch, teritórium svorky je chránené do krvi (Tinbergen, 1969). O bitke celých viacerých svoriek v reáliách nie je zmienka.

Lovecký inštinkt

Vyplýva zo spôsobu držania psov na voľno v osadách a na ostrovoch v minulosti a v súčasnosti na Psích ostrovoch, kde sú kŕmené raz do týždňa. V lete, keď nie sú kŕmené každý deň, psy si samy hľadali a hľadajú potravu aj inde, mimo svojho teritória, v osadách a na Psích ostrovoch, ale aj v osadách na pobreží. Tam muselo dôjsť k stretnutiu psov z iných svoriek. Živili sa vyplavenými rybami a zdochlinami iných morských živočíchov. V Kanade príležitostne podľa podmienok v lete lovili zver, najmä soby (Bannister, 1869).

Záprah

Cestou po krajine sa cestovateľ nikdy nenudí, pretože sa nemôže nasýtiť pohľadom na psy, na tieto úžasné a nenahraditeľné stvorenia, najmä keď sedí na saniach za jedinečným zohratým psím záprahom. Jarné cesty so psím záprahom sú najkrajším športovým výkonom na svete.“

Aage Gilberg

Výsledkom niekoľkoročnej systematickej práce, socializácie a vybudovania svorky je pragmatický dosiahnuť to, aby mal lovec funkčný, výkonný a dobre kooperujúci, usporiadaný a stabilný záprah s jasne vymedzeným postavením každého psa a všetkých navzájom. Svorka pri ťahaní saní vystupuje ako záprah a mimo ťahania saní je to svorka.

Záprah psov ťahá sene. Záprah tvorí dobre socializovaná lovcova svorka a je dôvodom a zmyslom, prečo lovec chová, cvičí a používa psov. Lovcov záprah tvorí jeho svorka, je to tá istá skupina psov, ktorá tvorí počas ťahania saní záprah. Pri ťahaní saní je to záprah a mimo ťahania saní je to svorka.

Uviazanie psov k saniam – vejár a jeho typy

V minulosti v Kanade ťahali sane štyri psy, v Grónsku päť až deväť zvyčajne sedem psov. Dnes sane ťahá záprah psov, ktorý tvorí desať až štrnásť psov. V Grónsku aj v Kanade sa používa tzv. vejár (ang. *fan hitch*), ktorý spočíva v tom, že každý pes má svoje ťažné lano, ktorým je spojený so saňami. Existuje niekoľko spôsobov uviazania psov k saniam: voľný vejár, západogrónsky vejár a severogrónsky typ vejára (pozri tiež Stefansson, 1912).

Voľný spôsob

Nazvať sa dá tiež východogrónsky spôsob uviazania psov k saniam. Používal sa a aj v súčasnosti sa používa v oblastiach: Východné Grónsko, a Labrador, Kanada, u Netsilik Inuitov (fotografie č. 36, 37, 38, 39, 40). Pri voľnom spôsobe popri sebe ťahajú dva až štyri psy, najbližší k saniam majú približne rovnako dlhé laná štyri metre, ďalšia dvojica alebo štvorica psov pred nimi je zapriahnutá do lán, ktoré sú dlhšie asi o jeden meter od dvojice, štvorice za nimi, takže o toľko je táto druhá skupina psov ďalej od saní, ďalšia dvojica alebo štvorica má opäť dlhšie ťažné laná ako predchádzajúca skupina psov. Vedľa seba spravidla ťahali štyri psy. Model zapriahania psov od saní v smere k vodcovi záprahu (1) je: 4, 4, 2, 1 alebo 4, 3, 3, 1 alebo 4, 4, 3, 2, 1, ale môže byť tiež iný systém, napr. 1, 2, 3, 4, 1 a iné modely. Najdlhšie lano má vodiaci pes, ktorý je sám celkom vpredu. Niekedy je pol metra za vodiacim psom zapriahnutý ešte jeden pes, je to jeho spoluvodca. Môžu mať tiež rovnako dlhé laná (fotografia č. 41).

U Netsilik Inuitov má najdlhšie lano najsilnejší vodca záprahu, pes alebo sučka, za ním sú 2 – 3 psy a najbližšie k saniam ostatné psy, ktoré majú rovnako dlhé laná, tento systém má model: 3 – 1 alebo 2 – 3, 1 (Boas, 1884 – 1885, s. 533).

Západogrónsky typ vejára

Na západnom pobreží Grónska a v Kanade má vejárovitý spôsob uviazania psov k saniam svoju modifikáciu ako západogrónsky vejár. Všetky psy vrátane vodcu záprahu majú rovnako dlhé ťažné laná. Model zapriahania je: x1x, teda všetky psy v záprahu ťahajú popri sebe.

Severogrónsky typ vejára

Používa sa na severe západného pobrežia v Qaanaaq v kraji Avanersuaq, spočíva v tom, že všetky psy majú rovnako dlhé ťažné laná a len vodiaci pes má najdlhšie lano a je dva metre pred ostatnými psami. Model zapriahania je: x-1, všetky ostatné psy ťahajú popri sebe.

Kanadský aj labradorský typ

Je podobný východogrónskemu typu, každý pes má svoje ťažné lano rôznej dĺžky. Sane ťahalo len štyri – päť psov. Model zapriahania je: 1, 1, 1, 1, 1.

Vodiaci pes (vodca záprahu)

Vodca svorky je najvyššie postavený člen vo svorke. Záprah má tiež svojho vodcu záprahu (vodiaci pes). Je to najdôležitejší pes v záprahu pri ťahaní saní, vedie celý záprah podľa povelov psovoda a terénnych podmienok. Neplatí pravidlo, že vodca svorky je tiež vodiacim psom v záprahu (vodcom záprahu). Spravidla vodca svorky nie je nikdy vodiacim psom záprahu. Vodiacim psom v záprahu je často sučka (MacRury, 2009). Aj podľa iných vodiacim psom v záprahu je často sučka (Hansen, 2008, s. 87).

Psy sa líšia tiež v tom, že nie každý pes môže byť vodiacim psom. Nie je to najväčší a najsilnejší pes (Bannister, 1869, s. 527), ani vodca svorky, ani pes vo vysokom postavení v hierarchii svorky. Niektoré psy, bez ohľadu na to, aké postavenie zastávajú v hierarchickej štruktúre svorky, majú mentálne predpoklady stať sa vodiacim psom záprahu (vodcom záprahu) a iné psy ich nemajú. Vzťahuje sa to aj na vodcu svorky. Ťahanie saní trvá niekedy aj dvanásť hodín denne a niekoľko dní za sebou, vodiaci pes musí byť mentálne schopný, odolný a vytrvalý vykonávať vedenie záprahu, reagovať na povely psovoda a terénne podmienky, celý deň a niekoľko dní za sebou.

Vodiaci pes sa nedá vybrať psovodom, táto schopnosť je vrodená. Úlohou psovoda je a záleží to od jeho skúseností a schopností, aby včas spoznal rodeného vodiaceho psa. Tieto schopnosti sa prejavujú už od malička a výcvikom sa rozvíjajú. Je veľmi individuálne, ako je konkrétny pes schopný viesť záprah. Často to býva práve sučka.

Úlohou vodcu záprahu je počúvať povely psovoda a reagovať na ne. Ide o povely: stočiť záprah do strany vpravo a vľavo, zastaviť celý záprah a pohnúť záprah. Dobrý vodiaci pes v teréne na horskom ľadovci a na morskom ľade spozná trhlinu v ľade pod snehom a aj nový slabý ľad. Vtedy vodiaci pes aj bez povelu stočí záprah do strany na bezpečné miesto a vedie ho popri trhline. Psovod tento manéver vodcu rešpektuje a nedá vodcovi záprahu povel prekonať trhlinu. Postavenie vodcu záprahu zastáva pes do 3. – 4. roku života, potom stráca na rýchlosti a nehodí sa dopredu.

Vždy som obdivoval tento tím, lovca a jeho dvanásť psov, ako dokážu kooperovať a spojiť svoje úsilie pri plnení jednej spoločnej úlohy, a tou je bezpečne sa dostať do cieľa. Je úchvatné, ako tento tím dokáže vzdorovať klimatickým a prírodným podmienkam tejto krajiny za každého počasia a v každom teréne. Psovod riadi záprah ústnymi povelmi, ktoré vydáva potichu, dokonca ja sám ich nepočujem, hoci sedím hneď za jeho chrbtom.

Povely pre psov

Sú verbálne a neverbálne. Verbálne povely sú: rýchlo, vľavo, vpravo, dopredu, do radu, späť, zastavenie: stoj, čakaj, vpred, vpred, medveď (*gorfaa*) a povel ku mne, ktorý je slovný aj vizuálny. Neverbálne povely sú: záprah sa dá zrýchliť povelmi, a to švihnutím bičom nad psom, vydávaním signálov, ktoré lovec vydáva psom pred kŕmením (Bistrup, 1943), povel na zrýchlenie sa vydáva tiež udieraním poriskom biča na bok topánok (Hansen, 2008). Niektorí lovci mali svoje tajné povely na riadenie záprahu, napr. pri love medveďa (Frederiksen, 1981; Juni, 1964; Qimmeq, 2020). Bent Heuser má svoj vlastný povel na spomalenie záprahu (Qimmeq, 2020). Lovec Aviaq Høegh spieva psom „ľúbostnú pieseň“, pri vychádzkach v teréne so psami je to povel na zastavenie. (Qimmeq, 2020, s. 170)

Rovnaké povely sa nevyskytujú u lovcov v celom Grónsku, ale líšia sa podľa jednotlivých oblastí Grónska. Psy majú dobrý sluch, a preto stačí, keď psovod vydáva povely potichu. Povel nesmeruje len k vodiacemu psovi, ktorý je celkom vpredu najďalej od psovoda (východogrónsky vejár a severogrónsky vejár). Psovod vydáva povel všetkým psom, nielen vodcovi záprahu. Napriek tomu vodiaci pes záprahu niekedy ako prvý reaguje na povel a ostatné psy nasledujú vodiaceho psa. Inteligencia a schopnosť ostatných psov v záprahu reagovať na povely nie je výrazne nižšia ako u vodiaceho psa. Tieto povely poznajú všetky psy v záprahu. Na povely reagujú temer súčasne všetky psy. Schopnosť všetkých psov reagovať naraz na povely svedčí o tom, že aj pri západogrónskom usporiadaní psov do vejára, kedy majú všetky psy rovnako dlhé ťažné laná a vodiaci pes teda nie je vpredu pred ostatnými psami, tak všetky psy v záprahu súčasne reagujú na povel. Ostatné psy nenasledujú len

vodiaceho psa pred nimi ako pri východogrónskom a severogrónskom vejári, ale naraz reagujú na ústne povely psovoda.

Aj pri východogrónskom a severogrónskom usporiadaní psov „do vejára“ veľakrát všetky psy v podstate naraz reagujú na povely a nedá sa rozpoznať, či psy nasledujú vodiaceho psa alebo individuálne reagujú na povel lovca. Všetky psy naraz točia do strany podľa povelu psovoda, naraz sa zastavia alebo naraz sa pohnú dopredu. Každý pes v záprahu individuálne reaguje na povely psovoda. Za dobrých terénnych podmienok na zamrznutom mori bez prekážok je pohľad na točiaci sa záprah veľmi pôsobivý. Všetky psy naraz v pravidelnom oblúku pri zachovaní vejára, keď sa netlačia na seba, sa točia do strany, na ktorú bol vydaný povel. Pri povelu zastaviť v jednom čase zastavujú všetky psy, pri povelu štart a pri vizuálnom povelu „ku mne“ sa pohnú všetky psy naraz. Táto schopnosť všetkých psov je dôležitá a praktická tiež pri zdolávaní strmých svahov, ak psovod nemá pod sanicami brzdiace lano alebo reťaz

Zjazd po svahu

Vrcholom majstrovstva v ovládaní záprahu ústnymi povelmi a spolupráce psovoda so psami je zjazd zo svahu. Existujú dva spôsoby: kyvadlový po vrstevnici a jazda kolmo dolu svahom.

Kyvadlový po vrstevnici: lovec drží sane rovnobežne so svahom, psy sa nachádzajú vyššie na svahu ako sane, aby zadržali sane natiahnutými ťažnými lanami pred zosunutím. Potom psovod silou svojich rúk kontrolovane, striedavým kyvadlovým pohybom, a to tlačením raz na ľavú a potom na pravú rukoväť saní, posunie sane nižšie, ako boli predtým. Po stabilizácii saní lovec vydá signál a psy zídu nižšie pod úroveň saní. Lovec posunie sane nižšie ako stoja psy. Celý postup sa opakuje, až kým sa záprah dostane zo strmého svahu.

Jazda kolmo dolu svahom: psovod zastaví záprah pred začiatkom klesania svahu na hranu svahu a dá príkaz psom, aby sa presunuli za sane a ony to vykonajú. Potom potlačí sane na hranu svahu a sane sa kľžu dolu svahom. Sane by sa gravitáciou rýchlo rútili zo svahu, ale psy za saňami ich brzdia. Psy majú vždy tendenciu ťahať sane a utekať pred nimi, pri tomto manévri však nie (Freuchen, 1936; Qimusseq, 1981; Hansen, 2008; KNR film 1981).

Neverbálne povely

Lovec vydáva ešte neverbálny povel vodcovi záprahu a vlastne všetkým psom, je to vizuálny povel „ku mne“. Pri loveclovec zastaví záprah a blíži sa k tuleňovi, ktorý leží na snehu niekoľko stovák metrov vpredu. Psy ležia, odpočívajú a čakajú na povel psovoda „ku mne“, ktorý vydáva na veľkú diaľku a až na povel vyštartujú všetky psy naraz, čo tiež svedčí o schopnosti všetkých psov v záprahu poznať a naraz reagovať na povely psovoda. Tento vizuálny

povel sa vydáva tak, že lovec pomaly zdvíha spustené ruky pri tele a spojí ich nad hlavou. Medzi neverbálne povely patrí tiež ovládanie záprahu bičom.

Používanie biča

Psovod riadi záprah prednostne povelmi. „Len hlúpy psovod riadi bičom, rozumne ho používa len v šteňacom období učenia a na preskúšanie povelov.“ (Bistrup, 1943, s. 104) V prípade, že psy výnimočne nereagujú na ústne povely, psovod použije bič. Pritom neudrie žiadneho psa, netrestá ich, ale len švihne sedemmetroým bičom na opačnú stranu od psov, ako znel povel na zatočenie záprahu. Pri povele doprava švihne nad ich hlavami alebo popri nich vľavo a naopak. Psovod bičom riadi aj konkrétneho psa, napr. ak ho chce dostať na iné miesto, alebo ak zaostáva za záprahom, alebo sa venuje iným podnetom, akými môže byť pach, výkaly iných zvierat a podobne. Plieskaním bičom nad hlavami psov sa tiež zrýchľuje záprah. Bičom sa tiež zabraňuje a ukončuje bitka psov. Bolest' spôsobenú bičom si psy pamätajú z mladosti, a preto stačí, keď počujú svišťanie biča nad hlavami. Bič je jedna z vecí, ktorú si psovod nesmie zabudnúť vziať na túru. Počas cesty je bič, ak ním nedáva signály, prevesený na jednej z rukovätí saní a pri zostúpení zo saní si ho psovod vždy berie so sebou. Pohľad psov na bič v ruke lovca je pre nich dostatočne účinný na dodržiavanie disciplíny. Lovec má pri kŕmení bič vždy na dosah ruky, buď zapichnutý v snehu, alebo ho drží.

Komunikácia so psami počas jazdy v záprahu

Psovod okrem uvedených siedmich povelov vydáva ešte zvuky: *ju, ju, ju*. Vydáva ich potichu a zreteľne. Tieto zvuky nie sú povelmi, ale spôsobom, ako psovod komunikuje so psami, povzbudzuje ich, udržiava dobrú náladu psov v záprahu a udržiava s nimi kontakt. Tieto tiché zvuky vydáva počas celej túry približne po jednej – dvoch minútach. Táto komunikácia je dôležitá a psy si ju vyžadujú, upokojuje ich a povzbudzuje pri ťahaní.

Usporiadanie psov v záprahu

Má tiež určité pravidlá. Postavenie vodiaceho psa v záprahu závisí od typu vejárovitého zapriahania psov pred saňami. Pri východogrónskom a severogrónskom type vejára má vodca záprahu najdlhšie ťažné lano, a preto je vpredu, najďalej od saní a pred ostatnými psami záprahu, ktoré majú rovnako dlhé ťažné laná. Pri západogrónskom type vejára je vodiaci pes v strede záprahu

v rovnakej vzdialenosti od saní ako všetky psy, všetky psy majú vtedy rovnako dlhé ťažné laná.

Pri východogrónskom type vejára má vodca záprahu najdlhšie ťažné lano, a preto je vpredu najďalej od saní a pred ostatnými psami, ostatné psy: podľa W. Thalbitzera (1914, s. 372) „vpredu sú najstaršie a najskúsenejšie psy“ a podľa F. Boasa (1988, s. 533) „vpredu pred ostatnými sú dva – tri najsilnejšie psy“. Pozícia vodcu svorky a psov závisí od toho, kto je vodcom záprahu.

Podľa L. Pepinského je dobre, ak je vodca svorky v strede záprahu alebo vzadu, podľa A. Crafta (1966, s. 377) „vodca svorky a najsilnejší pes bežia v strede záprahu po stranách od sučky“. Podľa MacRuryho (2009) sučka bola často vodcom záprahu a vtedy jej partner, vodca svorky, beží vpredu hneď za ňou, ak vodcom záprahu je pes, a nie sučka, sučka beží v strede záprahu a vodca svorky za ňou alebo popri nej. Inokedy sučka vodkyňa beží popri vodcovi svorky (Bistrup, 1943; Tinbergen, 1958). Pomocník vodcu svorky (zástupca, druhý veliteľ) beží popri vodcovi svorky (MacRury, 2009).

Niekedy má špeciálne postavenie v záprahu hárajúca sučka. Ak chce psovod zvýšiť výkonnosť záprahu a viacerých záprahov, vtedy ju lovec zapriahne dopredu na najdlhšie ťažné lano pred ostatných psov a aj pred vodcu záprahu. Psy v záprahu a tiež v ostatných záprahoch za ňou cítia jej hormóny, chcú ju dobehnúť a sú aktívnejší pri ťahaní saní (Freuchen, 1936).

Toto usporiadanie je len na začiatku túry. Tento systém však prakticky nemôže mať dlhé trvanie. Počas cesty psy menia pozície, ťažné laná sa pritom zamotávajú a po dvoch hodinách ich zamotané ťažné laná vytvoria uzol. Tento uzol je tvorený toľkými ťažnými lanami, koľko psov má lovec v záprahu. Na začiatku túry sú zadné psy cca štyri metre od saní podľa dĺžky ich ťažných lán, po dvoch hodinách sú všetky kvôli zamotaným ťažným lanám len jeden meter od saní. Aj ostatné psy už nemajú spojenie so saňami na vzdialenosť dĺžky ich ťažných lán ako pri začiatku túry, ale len spojenie k uzlu na krátku vzdialenosť k nemu. Uzol im navyše znemožňuje meniť pozície a prispôbovať sa terénnym podmienkam.

Vtedy musí lovec po približne dvoch hodinách zastaviť záprah a rozplieť tento uzol (fotografie č. 42, 43, 44). Psovod zastaví záprah, postaví sa na ťažné laná pred uzlom, uvoľní konce lán zo saní a oboma rukami rozpletá uzol, aby mal každý pes opäť spojenie so saňami na vzdialenosť dĺžky svojho lana.

Tobias nemusel zastaviť záprah a bol taký zručný, že dokázal rozplieť uzol aj za jazdy bez zastavenia záprahu. Sadol si pritom dopredu na sane, jednou rukou uchopil všetky ťažné laná nad uzlom, takže ťah od psov na sane išiel cez jeho telo. Potom druhou rukou odpojil laná od saní, rozplietol uzol a konce všetkých lán spojil so saňami.

Psy sú zapriahnuté v grónskych postrojoch. Bod ťahu v tomto type postroja je nad prednými lopatkami psa, a nie pri jeho chvoste ako v postrojoch

používaných v oblastiach mimo Arktídu. Grónsky postroj a vejárovité usporiadanie záprahu majú opodstatnenie a výhodu v podmienkach Grónska najmä v tom, že každý pes si sám hľadá najschodnejšiu cestu podľa terénnych podmienok a prekážok a jeho samostatné lano mu umožňuje vybočiť do strany a samostatne prekonať terénne prekážky zo snehových a ľadových bariér z nakopeného morského ľadu, snehových blokov, ako aj závejov snehu naviatych zimnými víchricami, nakopené morským prílivom a odlivom a morskými prúdmi, taktiež prekážky z ľadových úsekov s vyfúkaným snehom, z vyfúkaných skalnatých miest a skalnými úsekmi bez snehu. Výhoda dlhého ťažného lana sa prejavuje v prípade, keď sa pes vyprázdňuje. Koná sa to vždy za behu. Vtedy pes odíde na stranu, spomalí a rýchlo vykoná svoju potrebu a celý záprah nemusí kvôli jednému psovi zastaviť. Umožní to jeho dlhé samostatné ťažné lano. Vejárovitý spôsob záprahu psov je výhodný pri prekonávaní trhlín na morskom ľade (gr. *anna*) a na horských ľadovcoch a aj v prípadoch, keď sa sane, alebo niekoľko psov preborí do trhliny. Psy, ktoré zostanú na povrchu a nie sú strhnuté do trhliny, sú schopné vytiahnuť sane alebo tie psy, ktoré sa prepadli do trhliny. Na jar sa na morskom ľade vyskytujú trhliny, ktoré preskakujú psy samostatne, umožňujú im to opäť samostatné ťažné laná. Vejárovitý spôsob záprahu zodpovedá tiež svorkovému správaniu grónskych psov. Svorkový pud psov ich vedie k spoločnému ťahaniu saní.

Materiálna kultúra psích záprahov, napr. typy saní, uviazanie k saniam, postroje, biče, brzdy, úväziská atď., je preskúmaná a popísaná viacerými autormi (viac v poznámke č. 9).

Moje osobné skúsenosti so psami doma

*Počas každého výletu so psím záprahom som sa cítil ako v súdny deň
za bránou raja.*

Grónske psy som choval a zapriahal do saní a jazdil s nimi od roku 1995 do roku 2013, kedy som musel zo zdravotných dôvodov prestať športovať. Bolo to jedno z najkrajších období v mojom živote a skončilo jedným z najťažších rozhodnutí v mojom živote, a to skončiť so psím záprahom a rozdať celý záprah trojročných vycvičených psov.

Svorka

Prvé psy som priniesol ako dvojmesačné a trojmesačné štence z troch vrhov. Boli to od prvého chovateľa brat a sestra, z druhého vrhu dvaja bratia, z tretieho vrhu dva psy: sučka a pes.

Prvé tri roky som ich držal svorkovým spôsobom a v jednom spoločnom veľkom výbehu bolo šesť psov, štyri psy a dve sučky (fotografie č. 45, 46). Ako rástli, asi po šiestich mesiacoch sa ukázalo, že medzi psami bol jeden fyzicky najväčší a najsilnejší a ten bol vodcom svorky. Vtedy si začali vytvárať svorku. Ďalší v hierarchii, druhý pes, si robil ambície na vodcovstvo svorky a bojoval s vodcom. Nepodriaďoval sa mu, ani netvoril s vodcom spojenectvo (bratstvo). Tretí pes bol najmenší, pridával sa k bitke a nepodriaďoval sa dvom psom, ktoré boli v hierarchii nad ním. Štvrtý pes bol úplne submisívny voči trom psom nad ním a vyhýbal sa bitkám. K bitkám dochádzalo zriedka. Ak som nebol prítomný na jej začiatku, musel som bitkárov oddeliť fyzicky. Neskôr boli vycvičené a ak som bol prítomný pri náznakoch bitky, stačilo zakričať „fuj, nesmieš“ alebo grónske „háj“ alebo „dejne“ a k bitke nedošlo. Sučky sa len výnimočne zúčastnili bitiek psov. Tá väčšia sučka bola dominantná voči druhej sučke.

Obe sučky, aj keď boli z rôznych vrhov, vychádzali spolu dobre. Bitky psov si nevšímali, iba občas atmosféra bitky spôsobila, že sa pridali k bitkám a občas sa spolu pustili do bitky. Jedna z prvých sučiek mala epilepsiu, o ktorej som nevedel, a druhá sučka ju v noci v mojej neprítomnosti pri jej záchvate, keď ležala na zemi, uhrýzla. Bola to len jedna diera zospodu na priedušnici po tesáku, ale spôsobila jej uhynutie ventiláciou. Môj veterinár nebol ochotný v noci zašit' tú dierku. Na jej miesto nastúpila sučka z prvého vrhu.

V hierarchii najvyššie stál najväčší a najsilnejší pes, po ňom ďalší druhý pes po ňom ďalší tretí pes. Druhý a tretí pes neboli spokojní so svojím postavením, druhý pes vyvolával bitky a tretí pes sa pridával. Pes z prvého vrhu nebol konfliktný a podriaďoval sa. Po troch rokoch som spozoroval, že vodca svorky je unavený a nevyspatý z toho, ako musí strážiť svoje postavenie a z opakujúcich sa bitiek, ktorými si musí udržať svoje postavenie. Časom som musel zrušiť svorkový chov a rozdelil som psov do dvojíc. Dvojice som menil. Takto som zapriahal psov do tandemu do saní. Pokračoval som v držaní psov vo veľkých výbehuoch po dvoch podľa pravidla: pes so sučkou, dva psy ako sa znášali, mladý pes s dospelým psom, nikdy som nedržal vo výbehu dve sučky, i keď som mal matku s dcérou.

Pri prvom vrhu pes, ktorý bol vo výbehu so sučkou bol v čase pôrodu inde a až na druhý deň po pôrode som ho pustil do spoločného kotca s matkou a jej dvojdňovými štencami. Z prvého vrhu som si nechal dva psy, psa a sučku. Neskôr som ich ešte ako štence púšťal k ostatným psom, ktoré boli ustajnené po dvoch vo veľkých výbehuoch. Najprv som tak robil po kŕmení dospelých psov a

ešte keď boli uviazané na reťaziach. V tomto štádiu som nechal otvorené bránky, aby sa štence mohli dostať ku všetkým uviazaným psom. Neskôršie som ich púšťal k dvom psom, ktoré už boli na voľno a neboli uviazané na reťazi. Nebol medzi nimi žiadny problém, štence sa správali submisívne a dospelé psy im neubližovali. Psy som pustil k druhej sučke až po dosiahnutí ich veku dvoch a viac mesiacov. Z druhého vrhu som si nechal dvoch psov a dospelé boli ustajnené s dospelým psom vo veľkých výbehoch.

V treťom vrhu sa narodilo päť sučiek. Na druhý deň po narodení som k nim dal dospelého psa – vodcu svorky. Boli spolu vo veľkom výbehu so svojou matkou a jej druhom – vodcom svorky. Jednu šesť mesiacov starú sučku som musel dať do iného kotca so starším psom a štyri psy zostali spolu s matkou a dospelým psom. Mali ustálenú hierarchiu.

Záprah

Cesty v zime 1995/96 so sedemmesačnými psami, ktoré nemali vzor v dospelých psoch, boli zmätočné. Psy sa rozbiehali do strán, musel som vybehnúť pred sane, volať na ne a naviesť ich na smer jazdy.

O ceste so psím záprahom na saniach sa dalo hovoriť až ďalšiu zimu. Psy som uviazal do tandemu každého k centrálnemu ťažnému lanu, každý pes mal lano asi dva metre dlhé a spojené s centrálnym lanom, len zadáci mali laná uviazané k saniam (fotografie č. 47, 48, 49, 50, 51). Psy nemali krčné reťaze, ktorými by boli uviazané k centrálnemu ťažnému lanu. V čase výcviku mladých psov sane ťahali štyria zadáci. Dva psy, ktoré tam už ťahali a dva mladé psy.

Ďalšiu zimu psy už vedeli ťahať, vpredu som mal sučku a jedného psa. Dva psy, ktoré som si nechal z prvého vrhu, som najprv nechal bežať pri saniach a neskôr som ich uviazal k dvom zadákom, ktorí boli najbližšie pri saniach, takže vzadu boli štyri psy bez krčných obojkov. Neskôr som mladé psy uviazal na miesta ďalej od saní k dospelému psovi.

Sane som mal tri: repliku severogrónskeho typu saní, druhé boli replikou východogrónskeho typu saní a tretie boli veľký tobogan.

Počas jazdy som vždy sedel alebo ležal na saniach a dával som ústne povely a neustále som so psami komunikoval zvukom „ju, ju“.

Poznanie

S odstupom času som došiel k poznaniu, že som si mal budovať svorku inak. Mal som začať s dvomi psami z rôznych vrhov, so psom a nepríbuznou

sučkou (chovný pár). Z ich prvého vrhu som si mal ponechať dvoch psov a jednu sučku. Budúci rok z druhého vrhu chovného páru som si mal ponechať dvoch psov a z ďalšieho vrhu chovného páru som si mal ponechať dvoch psov.

Tým by sa dalo dosiahnuť, že vo svorke by bol vodca svorky a vodkyňa sučka a dvojice bratov z časovo rozdielnych vrhov a všetky psy okrem vodcu a vodkyne by boli súrodenci.

V roku 1995 som bol u nás prvý, kto mal grónske psy. Nemal som vedomosti o ich etológii a svorkovom správaní tohto plemena a literatúra neexistovala. Občasné bitky o vodcovstvo ma priviedli k potrebe študovať etológiu tohto plemena. Toto v nemalej miere popri dlhoročnom záujme o grónske reálie ma priviedlo k ôsmim cestám do Grónska, z ktorých štyri boli lovecké výpravy s Grónčanmi na psích záprahoch. Poznával som a študoval toto plemeno v krajine ich pôvodu. Potreba získať vedomosti o tomto plemene ma viedla k štúdiu literatúry a pozorovaniu práce s mojimi psami.

Z neznalosti etológie tohto plemena bolo chybou, že som dal spolu šesť šteniec bez dospelých psov, štence nemali vzor v dospelých psoch a vodcovi, ktoré by ich vychovávali a viedli k svorkovému správaniu. To som dosiahol až po prvom, druhom a treťom vrhu. Z nich som zaradil do svorky po dvoch psoch. Tieto už boli socializované do fungujúcej svorky.

Expedície

niektoré expedície podniknuté so záprahom grónskych psov v Arktíde podľa oblastí :

Južný pól, Antarktída :

1909 R. Amundsen

1989/1990 Will Steger a spoločníci uskutočnili prechod Antarktídy
v dĺžke 5885 km.

Severný pól

1909 R. Peary

1964 Nóri B. Stailb a päť spoločníkov

1968-69 Wally Herbert dosiahol severný pól a pokračoval na Špicbergy po trase
dlhej 5825 km

1978 Naomi Uemura sólo

1986 W. Steger A. Bancroftová

1989 Paul Shurke

1989 Aved Fuchs

2005 Tom Avery

Prechod Grónskeho kontinentálneho ľadovca :

R. Peary v roku 1892- 93 vykonal prechod severného Grónska
zo západu na východ

1912-1913 cestu zopakoval tiež K. Rasmussen a P. Freuchen (1. Thulská
expedícia)

1912-1913 J. P. Koch 1912-13 z Upernavik do Danmarkshavn

1916 - 1918 K. Rasmussen, T. Wulf a L. Koch (2. Thulská expedícia),

1920 – 1923 Lauge Koch z Thule do Pearyland

Od roku 1888 do roku 1998 prechod podniklo sedemnást' ďalších expedícií.

Prechod Grónska zo severu na juh v dĺžke 2600 km uskutočnil len dvaja psovodi
a to Noami Uemura v roku 1978 a W. Steger v roku 1988.

Qaanaaq

1919 – 1920 do Kap Kolumbia, G. Hansen (3. Thulská expedícia)

Z Qaanaaq do Ellesmer Land

1912 K. Rasmussen

1951 J. Malaurie

1990 francúzsko švajčiarska expedícia

Ellesmer Land

2008 W. Steger

2013 Royal Canadian national Geographic Expedittion Baffinland

Prechod celej Arktídy z Grónska na Aljašku

1921-1924 K. Rasmussen s druhmi,

1973 Colin Irwin z Repulse Bay do Tuktoyaktut v dĺžke 1900 mil.

1992 expedíciu po stopách K. Rasmussena podnikli Grónčania Ono
Fleischer, Jens Danielsen cestu z Qaanaaq do Utqiarvik.

1991 - 1993 Hernando de Larramendi z Ukkusissat, stredné Grónsko, do Inuvik

1999 Jim Ryder a spol. z Churchill do Nelson River

Prechod Arktídy z juhu na sever

1968 - 1969 British Trans-Arctic Expedition, vodca Wally Herbert, z Point
Barrow cez severný pól do Svalbard

Za zmienku stojí ešte sólo prechod kanadskej Arktídy Pam Flowersovej
v rokoch 1993 – 1994 prešla z Point Barrow do Repulse Bay v dĺžke 2500 mil
psím záprahom, ktorý však nebol zostavení so len psami len rasy
grónsky pes alebo kanadský inuitský pes.

Severovýchodné Grónsko :

1906 – 1908 Dánska expedícia Ludvig Mylius-Erichsen a druhovia
z Danmarkshavn do Danmarksfjordu, zopakovaná bola v roku
2006.

1910 E. Mikkelsen a I.P. Iversen.

1925-26 Lauge Koch z Scoresbysund do Danmarkshavn a späť, 2500 km.

1938-39 Elmar Drasup z Danenborg do Romer Sø a späť 2 350 km

Patria sem aj ďalšie expedície s grónskymi psami, napríklad Sirius Patrol
každoročne od roku 1950 podniká cesty z východného pobrežia z Danenborgu
na severné pobrežie so psami, ktoré sú grónskeho pôvodu. Cestu Sirius Patrol
prešiel Ralf Hewelcke s druhmi v dĺžke 2372 km v roku 1997 a v roku 2000
dánska výprava Expedition Sirius 2000 v opačnom smere.

Melvillov záliv :

z juhu do Qaanaaq cez Mevillenbugte (Qimisseriarsuaq) cca. 2500 km

1902 - 1904 Dánska literárna expedícia (R. Rasmussen, H. Moltke,)

1909 – 1914 obchodné cesty K. Rasmussen a P. Freuchen

1992 Ono Fleischer

1994 ženská expedícia ULU 94 v zložení Lone Madsenová a Inge
Mortensenová vykonali cestu zo Sisimiut do Qaanaaqu
v dĺžke 2241 km

cestu a podnikali a podnikajú domorodí lovci na návštevy
a obchodom, napr. Lars Jeremiassen a mnohí ďalší,

Kanada

1986 Renee Wissink prešiel Qitdlarssuaq cestu z Iglulik v Kanade, do
Qaanaaqu v Grónsku v dĺžke 3000 km.

1982 A. Rastoin, M. Denis, J. Duhoux a N. Vanier vykonali cestu
z Schefferville do Kangiqsualijjag na Labradore v dĺžke 1700 km,
mnohé ďalšie expedície.

1979 do Kap Seddon Memorial Expedition

1990 P. Landry z Baffinland do Magetický pól

2009 ženská výprava Baffinov ostrov : Siu Ling, Matty Mac Nair, Connie
Maley, a Debbie McAllister) z Qikiqtarjuaq do Pond Inlet, 1000 km.

2015 Sarah McNair-Landry Baffinovo ostrov 120 dní 4000 km

Poznámky

Poznámka č. 1 svorka

Hermann, 1939, s. 64; Astrup, 1896, s.103; Montcombroux, 2002, s. 91 a jej 2015, s.114; Kim Han, 2018, s.116; MacRury, 2009; The-Gronlandshund.

Poznámka č. 2 vodca

Mathiesen, 1852, s. 91; Boas. 1888, s. 533; Astrup. 1896, str.103; Porsild, 1912, s. 36; Freuchen, 1935, s. 143; Hermann, 1939, s. 64; Kaj Birket-Smith, 1948, s. 100; Malaurie, 1979, s. 146; MacRury, 2009; Ian der Berg, 2010; Hamilton, 2020; Montcombroux, 2015, s.42; Tinberger, 1969, s. 31; a ďalšie články v časopise The Fan Hitch 1998 až 2017.

Poznámka č. 3 psy držané na voľno

Glahn, 1784, s. 492 aj 494; Mathiesen, 1852, s.91; Bannister. 1869, s. 527; Rasmussen, 1907, s. 15; Thalbitzer, 1914, s. 377, Freuchen, 1935, s. 149; Rasmussen, 1931, s. 148; Tinberger, 1958, s. 30; Jaeger, 1963, s. 59 tiež s. 102 a107 a 140; Freuchen, 1935, s. 149; Freuchen, 1936, s.158 a 163; Rasmussen, 1931, s. 148; Tinberger, 1969, s.33; Freuchen, 1961, s. 49; Graburn, 1969, s. 45; Freuchen a Salomonsen, 1972, s. 122; Bistrup,1943, s. 34 a 101,103, 106; Bistrup, 1945, s. 35; Rosendahl, 1958; Hansen, 2008, s. 87; Tinberger, 2017, s.73 a 172; Brazeau, 2008; Qimmeq, 2020, s. 43; filmy : J. Bang; Qivitoq; Palos brudefærd; Nanook of the North.

Poznámka č. 4. psy v dome

Mathiesen, 1852, s.91; Thalzitser, 1914, s. 377; Zacharias Panikpakuttuk, s. 283 in Benett a Rowley, 2005; filmy: Flaherty, 1922; Rasmussen, 1936; Group Hunting on the Spring Ice NFBC film; At the Autumn River Camp NFBC; Brazeau, 2008.

Poznámka č. 5 chlapec dostane psov

Qimmeq, 2020, s. 41,78; Qimmiliriniq, 2013, s. 9; Interviewing Inuit Elders 199, s. 99; Listening to our past part Travelling and Surviving on Our Land, 2001, s. 55.

Poznámka č.6 kŕmenie

https://www.youtube.com/watch?v=MWbNdJ_NU_U&t=40s);

Joelie Sanguya: <https://www.rcinet.ca/en/2013/12/13/eye-on-the-arctic-an-inuk-hunter-on-the-importance-of-dog-teams/>.

-

Poznámka č. 7 držanie psov v Kanade

Stefansson, 1912, s. 344; Rasmussen, 1931, s.148; Brazeau, 2008; filmy National Film Board of Canada; film Braun Q.

Poznámka č. 8 bitky v záprahu

Fuchs A.1984 str. 32,59, Etienne J.-L.1992 str. 36, Hewelcke R. 1992, str. 161,166, Hewelcke R.1996 str. 36 .

Pozn. č.9 materiálna kultúra

Boas, 1888, sr. 529 – 538; Thalbitzer, 1914, s. 366 – 376; Pearson, 1965; Rosing, 1978, s. 4 – 24; Gilberg, 1979; Robbe, 1995, s. 225 – 230; Hansen.

Literatúra

Abrantes Roger : Dog Language, An encyclopedia of Canine Behavior, Wakan Janka Publ., 1997

Adamie Inukpuk : How to Raise a Dog Team, 2007

Allen Glover M. : Dogs of the American Aborigines , Bull. Mus. Comp. Zool. Harvard College, Mass. 1920, Eskimo Dog, str, 442-449

Amundsen R. : The North West Passage, NewYork 1908

Astrup E. : Bland nordpolens naboer, Kristiania 1896,

At the Autum River Camp : Part 1, Netsilik Eskimo, National Film Board of Canada.

[Atuagagdliutit 7. April 1955](#)

Bailón Trueba F. a Pacheco Filip D. QIMMEQ, El perro sin alma entre los Inuit Universitat de Barcelona, España 2021.

Bang J. : Etnografiskfilm om Inuitter på Øst-Grønland, 1926, film

Bang J. : Inuit, 1938, film

Bang J. : Sommer i Sermiligaaq, 1964, film

Bannister H. M. : The Esquimaux Dog, The American Naturalist, Vol.3, Nu. 10, Dec. 1869, str. 522 – 531

Bennett J. a Rowley D. W. : Uqalurait An Orar History of Nunavut, 2005

Berg E. J. : Some Aspects of Dog Behavior, The Fan Hitch Volume 12 Number 2, March 2010

Bingham W. : Dog Team Transportation. Basic Field Manual F.M. 25-6. War Department, U.S.A., United States Government Printing Office, Washington, 1941

Bingham E. W.: Sledging and sledge dogs, Polar record, Vol. 3 Issue 21, January

1941, publ. on line Cambridge University Press, October 1941
pp. 367-385

Birket -Smith : K. Die Eskimos, Zürich 1948

Bistrup A. : Landet der blaaner, København 1943

Bistrup A. : Grønland - mine længsles land, København 1945

Bistrup A. : HundespanDET , Tidsskriftet Grønland 1953 Nr.12, str. 469-472

Bistrup A. : Slædehunde , Tidsskriftet Grønland 1955 Nr.8, str. 305-310

Boas F. : The Central Eskimo, Smithsonian Institution, Washington 1884-1885

Boas F. : The Eskimo of Baffin Land and Hudson Bay, Bulletin of
the American Museum of Natural History, Vol. XV Part 1, 1901

[Brazeau M. : Defining the Inuit Dog, The Fan Hitch](#) Volume 9, Numer 1,
Deceber2006

[Brazeau M. : On Being a Social Facilitator, The Fan Hitch Vol. 10](#)
[Nr. 4 September 2008](#)

Brown Q. : Netsilik Eskimos At the Autumn River Camp, National Board Film
of Canada, Quentin Brown, 1967, Part 1, film

Brown Q. : Netsilik Eskimo At the Spring Sea Ice Camp, National Film Board
of Canada, part 1.3, part 3.3, 1967, film

Brown Q. : Netsilik Eskimos The Living Stone, National Film Board of
Canada, 1967, film

Brown Q. : Netsilik Eskimos The Jigging for Lake, National Film Board of
Canada, 1967, film

Brown Q. : Netsilik Eskimos Tuktu and His Eskimo Dog, National Board Film
of Canada, 1967, film

Brown Q. : Netsilik Eskimos At the Winter Sea-Ice Camp, National Film Board
of Canada, 1967 Part 1.4, 1967 Part 2.4

Bruemmer F. : Mein Leben mit den Inuit, Toronto 1993

Busch Jørgen : Hunde, hundeslæde, slædekusk- tæve i løbetid, hvalpe, gode
slædehunde og slædekørsel, Tidsskriftet Grønland Nr. 6 /2008

Carpenter W. : Raising Eskimo Dog Puppies for Use, Fan Hitch,
Vol.15, No. 5, December 2013

Colin I. : Trekking the northwest passage, National Geographic Magazine, Vol.
145, No.3, March 1974, 295-321

Croft A. : Dog driving in the Arctic, Journal: Polar record / Volume 32 /

Issue 183/ October 1996 ,Published online by Cambridge University

Press: **27 October 2009, pp. 376-377**

Ehrlich G. : This Cold Heaven, London 2001

- Emerick R. : Iglulingmiut, Inuit Hunters in Transmition, Smithsonian Institution 1953, film
- Etien Jaen-Luis : Transantarktika Expedition durch Eis, München 1992
- Flaherty R. : Nanook of the North. 1922 film
- Fleischer O. : Jeg besøgte mine stammefrænder i vest og øst, Aguagkat 2008
- Frederiksen Th. : Grönländisches Tagebuch, Hamburg 1981
- Freuchen, P.: The Eskimo dog, Mammals, Report of the Fifth Thule Expedition 1921-24, Vol. II, No. 4-5, 1935, pp. 141-187
- Freuchen P. : Min grønlandske ungdom, København 1936
- Freuchen P. : Book of the Eskimos, Cleveland 1961
- Freuchen P. a Solomonsen F. : Pod polárním sluncem, Praha 1972
- Fuchs A. : Spuren im Eis. Mit Hundeschlitten über das grönländische Inlandeis, Stuttgart 1984
- Gearheard J.: Qimmivut-Our DOGS The Fan Hitch Volume 13, Number 3,2011
- Gilberg A. : Verdens nordligste læge, København, 1943
- Gilberg R. : Vejledning i hvordan man ikke kører hunde slæde, Institut for eskimologi, København, 1969
- Gjerløff A.K. : Qimmeq - kalaallit qimmiat qimuttoq - den grønlandske Slædehund Ukioq: 2020
- Glahn Henric Chr. : Om den Grønlandske Hund, Kemik. Kongerige Norske Videnskabers. Selskabs Skrifter Nye Samling.1, Kiøbenhavn 1784 S. 485-496
- Graburn H.H. : Eskimos without Iglus, 1969
- Group Hunting on the Spring Ice, Netsilik Eskimo, Part 2,v National Board Film of Canada, film
- Grønlands hund eller Grønlands Slædehund
<http://viden.jp.dk/explorer/ekspeditioner/arcticexplorer/ekspeditionen/reportager/default.asp?cid=139331>
- Hamilton S. : Defining the Inuit Sled Dog, The Fan Hitch Post Script, No.5 posted Januar 2020
- Hamilton S.: The Inuit Dog, Sled Dog Central , January 2013
- Han H. Li : Another Kind of the Team an Ethnographic Look at Contemporary Inuit Dog Race in Nunavit, Université de Montréal, 2021
- Hansen K. : Nuussuarmit – hunting families on the big headland, Man and Society 35 : 2008
- Hantzsch B. : Contributions to Knowledge of Extreme North-Eastern Labrador, The Canadian Field- Naturalist, January 1932, Vol. XLVI str. 7 - 12

- Herhold Jensen P. : Piteraḡ, Nuuk 1990
- Hermann B. Peters : Der Eskimohund (*Canis familiaris groenlandicus* Walther 1817) Zeitschrift für Hundeforschung, Neue Folge, B.XIV, H.I Leipzig 1939
- Hewelcke R. : Long Trial in Greenland Mit Schlittenhunden 900 km entlang Westküste Grönlandsk, Berlin, 1993
- Hewelcke R. : Auf den Spuren der Sirius-Patrouille, Berlin 1996
- Heijs S. : Inuit : Dog behavior Study in the Netherlands, The Fan Hitch, Volume 11, Number 3, June 2009
- Holm M. a Siegstad F. : Den grølandske slædehund i Grønland Fra hvalp til arbejdshund, Polarhunde.dk 31.3.2011, <http://vintage.nanoq.gl>
- Hutton S. K. : By Eskimo Dog-sled and Kayak, London 1919
- Interviewing Inuit Elders, Volume 1, Introduction, Iqaluit 1999
- Inuit Perspectives on the 20th Century, Volume 2, Travelling and Surviving on Our Land, Iqaluit 2001
- Iglulingmiut Inuit Hunters in Transition, Smithsonian Institution
film : part 1, part 2
- Jaeger J. : Šest let mezi Eskymáky, Praha 1963
- Jensen B. : Folksway of Greenland Dog- Keeping, Folk Vol. 16961 str. 43-66
- Kaj Birket-Smith : Die Eskimos, Zürich 1948
- Kim Han : The Canadian Inuit Dog Icon of Canada s North, New York 2018
- Kishigami N. Dogs in Spiritual World of Traditional Inuit Society of Canada, With Special Reference to Dog in the Traditionak Netsilik Inuit Society, Hokkaido University of Education, Hakodate, Japan, 1993
- Landstingslov nr. 18 af 30. oktober 1998 om slædehunde samt hunde- og kattehold, Inatsisartut (Landsting) 1998
- Larsen A.: Grønlandernes hunde set ud fra at dyrebeskyttelsessynspunkt, Tidsskriftet Grønland 1960/2
- Laugrand F. Oosten J. : Canicide and Healing The Position of the Dog in the Inuit Cultures of the Canadian Arctic, Anthropos Bd. 97. 2002, 89-105
- Listening to our past. Vol. 2, Travelling and Surviving on Our Land, Iqaluit 2001
- Lings K.: En mand og hans hunde, Jagt og Natur, Nr. 04:2011, 56-58
- Lyle Dick : Muskox Land Ellesmere Island in the Age of Contact, Alberta 2001
- MacRury I. K. : The Inuit Dog: Its Provenence, Environment and History, 2003
- MacRury I. K. : Featured Inuit Dog Owner, part 1, The Fan Hitch Vol. 5, Nr. 3, June 2003

- MacRury I. K. : Featured Inuit Dog Owner, part 2, The Fan Hitch Vol. 5, Nr. 4, September 2003
- MacRury I. K. : Boss Dogs and Lead Dogs : Are They Born or Made, The Fan Hitch. Vol 2 Nr. 1 December 2009
- Makivik Brief Submission – The Slaughtering of Nunavik “Qimmiit” January 2005
- Malaurie J. : De sidste konger i Thule, København 1979
- Mathiesen J.: Om Grønland dets Yndhyggere, Producter og Handel, Kjøbenhavn 1852
- Monte Kvasnica J. : Děti mrazu č.4., on line www.ifauna.cz
- Montcombroux G. : Page from the Behavior Notebook, The Fan Hitch, Volume 2, Nr.3, May 2000
- Montcombroux G. : Page from the Behavior Notebook, Silent Heat and Inducet Heat, The Fan Hitch, Volume 23, Nr. 5, August 2000
- Montcombroux G. : The Canadian Inuit Dog: Canada s Heritage, 1. vydanie Inwood 1997, 2. vydanie Inwood 2002
- Montcombroux G. : Life in the Pack, The Fan Hitch Volume 7, Nr. 3, June 2005
- Montcombroux G. The Inuit Dog of the Polar North, Wroclaw 2015
- Montcombroux G. : The Canadian Inuit Dog, Mushing 03/30/2018
- Nielsen E. : Om at køre hundeslæde Tidsskriftet Grønland1971/, str. 1-13
- Nunatta oqaluttuassartaa "Qimusseq" KNR 1981, film
- Očkovský : Grónsky pes, on line <https://www.pesprezivot.sk/gronsky-pes/>
- Očkovský L. : Socializace grónských psů v jejich domovině, Pes přítel člověka 10/2001, str. 30
- Očkovský L. : Psi v Grónsku, Svět psů 2/2001, str. 10 - 11
- Očkovský L. : Dogs in Greenland, The Fan Hitch, Volume 5 Number 2 March 2003 pp 8
- Očkovský L. : V krajine vetrov, v krajine tieňov, Martin 2004
- Očkovský L. : Grónsky pes. Pes a mačka 1/2005, str. 7 – 9
- Očkovský L : Grónsky pes, Kynologická revue 5/2006, str. 32 – 33
- Očkovský L. : Building My Greenland Inuit Dog Team ,The Fan Hitch Volume 6 Nr. 2, March 2006
- Očkovský L. : Život na spôsob qimusseq, Kynologická revue 11/2008, str. 42 -
- Očkovský L. : V krajine ľudí , grónsky zápisník, Poprad, 2010, str. 83-92
- Očkovský L. : Grónske psy v Krajine ľudí, www.lucianoockovský.sk
- Pearson M. : Sledges and Sledging in Polar Regions, in Polar Record 31 (176): 3-4, January 1995

- Peary R. : The North Pole Its Discovery in 1909, New York 1910
- Peplinsky L.: Dog of Inuit <http://www.fao.org/3/w0613t/w0613t0m.htm>
- Peters H. B. : Der Eskimohund (*Canis familiaris groenladicus* Walther 1817)
Zeitschrift für Hundeforschung, neue Folge XIV, Heft 1,
Leibzig 1939
- Petersen P. : Kunsten at køre hundeslæde, når istiden kommer, 1996
- Petersen R. : Settlement, kinship and hunting ground in traditional Greenland,
Man a Society, 27: 2003
- Philipp A. u. A. : Grölandhunde Greenland dogs auf dem Eigergletscher,
Berlin 1984
- Porsild M. : Om nogle vestgrønlandske Pattedyr og Fugle, Meddelelser
om Grønland bind LVI 1918, 29-53
- Rick De Vos : Huskies and hunters: living and dying in Arctic Greenland,
Sydney University Press
<https://www.jstor.org/stable/j.ctt1gxxpvf.22>
- Qimmiliriniq Inuit Sled Dog in Qikiqtaaluk, Toronto 2013
- Qimmeq : Den grønlandske slædehund, ed. C. Egevang 2020
- Qimmeq - kalaallit qimmiat qimuttoq ,Ukioq: 2020
- Qimuseq : KNR film 1981
- Qivitoq Fjældgægeren, Nordisk Film, film 1956
- Quinn E.: Eey on the Arctic An Inuk Hunter on the Importance of Dog
Teams, on line
<https://www.rcinet.ca/en/2013/12/13/eye-on-the-arctic-an-inuk-hunter>
- Rasmussen K. : Neue Menschen, Ein Jahr bei den Nachbar des
Nordpol, Bern, 1907
- Rasmussen K. : People of the Polar North, London,1908
- Rasmussen K.: The First Thule Expedition 1912, Meddelelser om Grønland
Bind LI 1915, 283-340
- Rasmussen K. : The Netsilik Eskimo, Social Live and Spritual Culture, Report
of the Fifth Thule Expedition 1921-1924, VOL. VIII, NO 1-2,
Copenhagen 1931.
- Rasmussen K. : Palos brudefærd, 1933, film
- Rasmussen K.: Min rejsedagbog, FørsteThule expedition, 2005
- Robbe P.: Les Inuit d Ammassalik Chasseurs de Arctique, Paris 1995
- Rosing E. : Qimuseq, Ministeriet for Grønland , København 1978
- Rosing J. a Havsteen-Mikkelsen S.: Sagn og Saga fra Angmagssalik ,
Tidsskriftet Grønland 1964/5
- Rosendahl P. H. : Slædehunde, Atuagagdliutit 13.3.1958
- Ross F. J. : Top Dogs, Smithsonian Magazine , january 2004
- Scot J. P. – Fuller J. : Dog Behavior The Genetic Basis, Te University

of Chicago Press 1965

- Shannon K.A. : The Unique Role of Sled Dogs in Inuit Culture : An Examination of the Relationship Between Inuit and Sled Dogs in the Changing North, Edmonton Alberta 1997
- Shannon K. A. : An Examination of Traditional Knowledge The Case of the Inuit Sled Dog The Fan Hitch, Volume 12, Number 3, June 2010
- Senter J. : Raising Raven or the Dog Fight Chronicles, The Fan Hitch Vol.5 Nr. 2 March 2003
- Scenes from Everyday Life: Historic Film from Northwest Greenland
- Schurke M. : New to the Crew, The Fan Hitch Volume 12, Number 3, June 2010
- Small D. : More on Boss Dogs, The Fan Hitch Volume 12, Number 2, March 2010
- Stefansson V. : Writing on Ice, Hanover 2001
- Stefansson V.: The Technique of Arctic Winter Travel, Bulletin of the American Geographical Society , 1912, Vol. 44, No. pp. 340-347
- Stijn Heijs : Almost One Hundred Years of Greenland Inuit Dog Service Comes to an End at the Eiger Glacier in Switzerland, The Fan Hitch Vol. 12 Nu.1, December 2009
- Sverdlup O. : New Land, Four Years in the Arctic Regions, 1904
- Submission – The Slaughtering of Nunavik “Qimmiit“, Makivik Corporation Januar 2005
- Svarre O. : Blandt fangere og andet godtfolk i Qaanaaq, 2009
- Svarre O. : Gletsjerspalten og andre uhyrligheder, 2010
- Tinbergen N. : Curios Naturalist, London 1969 str.30-35, tiež reed. v The Fan Hitch Volume 11, Number 2, March 2009
- Tinbergen N. : Eskimoland, Ein Bericht aus der Arktis, Amsterdam 2017
- Thalbitzer W. : The Ammassalik Eskimo, Ethnographical Collektion from East Greenland. Sled and boats, First Part, Meddelelser om Grønland 1914 Bind XXXIX p. 366-377
- The Gronlandshund www.deviantart.com/atlantaya/journal/The-Gronlandshund-223251263
- The Last Days in Okak, film <https://www.youtube.com/watch?v=Ts3hFJOLFuo>.
- Transkontinental, film
- Wamberg K.: Slædehundeproblemer, Atuagagdliutit z 11.3.1959, str. 13 - 14
- Wamberg K.: Hvad bliver det gjort for slædehundene?, Tidsskriftet Grønland 1958/4, str. 130-136

Wegener A. : Deutsche Grönland - Expedition Alfred Wegener, 2. část, film
Weyer H. : Schlittenhunde, Freiburg 1995
Ydegaard T. : Slæderejser i Grønland en skarv- guide, København 1989,
tiež : e-bogudgave, 2018

Fotografická príloha

Autor: Lucián Očkovský
Názov: Grónsky pes a jeho etológia v KALAALLIT NUNAAT
alebo QIMMEQ v Grónsku
Vydavateľ (c) Lucián Očkovský 2023
Autor fotografií (c) Lucián Očkovský 2023
Rok vydania 1. on line 2024
URL greenlanddogethology.com
ISBN 978 - 80 - 570 – 5557 - 0